

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ ТА МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ВІДНОСИН**

До захисту допустити:
В.о. завідувача кафедри
Ольга ЗАХАРОВА
(підпис) (ПІБ завідувача кафедри)
« ___ » _____ 2024 р.

**ФІНАНСОВІ ІНДИКАТОРИ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН СВІТУ**

Кваліфікаційна робота
здобувачки вищої освіти
другого (магістерського) рівня
освітньо-професійної програми
«Міжнародна економіка»
(назва освітньо-професійної програми)
Побережної Аліни Олександрівни
(прізвище, імя, по батькові здобувача вищої освіти)

Науковий керівник:
Захарова Ольга Володимирівна,
к.е.н., доцент
(прізвище, ініціали, науковий ступінь, вчене звання,)

Рецензент:
Гапеева О.М., д.е.н., професор
кафедри економіки та економічної
безпеки Університету митної справи
та фінансів
(прізвище, ініціали, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи)

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
« ___ » _____ 2024 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ.....	7
1.1. Сутність фінансової безпеки в системі економічної безпеки національної економіки.....	7
1.2. Систематизація фінансових індикаторів економічної безпеки.....	15
1.3. Методичні підходи до оцінки стану фінансової та економічної безпеки.....	24
Висновки до першого розділу.....	29
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА ФІНАНСОВИХ ІНДИКАТОРІВ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН.....	32
2.1. Глобальні фактори сучасного безпекового розвитку країн світу.....	32
2.2 . Оцінка рівня фінансової безпеки України.....	39
2.3. Порівняльний аналіз фінансових індикаторів безпекового розвитку країн європейського регіону.....	50
Висновки до другого розділу.....	58
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	62
3.1. Прогнозування фінансових індикаторів безпекового розвитку України	62
3.2. Пріоритетні напрями розвитку фінансової сфери України в контексті забезпечення економічної безпеки.....	70
Висновки до третього розділу.....	81
ВИСНОВКИ.....	84
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88
ДОДАТКИ.....	96

ВСТУП

Актуальність теми. Дослідження фінансової безпеки країни є важливим інструментом для визначення її стійкості, розвитку та здатності протистояти викликам сучасного глобального економічного середовища. Фінансова безпека як вагомий компонент економічної безпеки напрямку визначає рівень економічної стабільності країни, її надійності в аспекті інвестування та розвитку бізнесу, спроможність країни виконувати свої фінансові зобов'язання, здатність адаптуватися до змін в глобальному економічному середовищі та запобігати можливим кризам.

Фінансові індикатори у контексті забезпечення економічної безпеки країн є важливим орієнтиром для ефективного управління економічним розвитком, а також для зменшення ризиків і забезпечення сталого економічного зростання.

Дослідженню питань фінансової безпеки в системі економічної безпеки присвячені праці таких українських та зарубіжних вчених, як Барановський О., Булатова О., Варналій З., Власюк О., Геєц В., Гетманенко О., Грибіненко О., Губарева І., Дункан Р., Захарова О., Корофф К., Мазаракі А., Марена Т., Парк С., Полторак А., Шильдс Р.Дж. та інших. Питання моніторингу фінансової безпеки є важливим з точки зору забезпечення її оптимального стану, в цьому аспекті саме повне врахування та оцінка фінансових індикаторів забезпечення економічної стійкості є важливим питанням, що потребує поглибленого вивчення, що зміни в безпековому середовищі впливають на стан фінансового сектору та зміну його параметрів. У зв'язку з цим тематика представленого дослідження, що присвячено вивченню фінансових індикаторів забезпечення економічної безпеки країн є актуальною.

Метою кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретико-методологічних основ забезпечення фінансової безпеки країни як вагомого компонента економічної безпеки через систематизацію, оцінку та аналіз фінансових індикаторів, що впливають на стан та рівень фінансової стабільності та стійкості національної економіки.

Для досягнення цієї мети треба виконати наступні **завдання**:

- дослідити сутність фінансової безпеки як компонента системи економічної безпеки національної економіки;
- провести систематизацію фінансових індикаторів економічної безпеки;
- узагальнити методичні підходи до оцінки стану фінансової та економічної безпеки;
- визначити глобальні фактори сучасного безпекового розвитку країн світу;
- надати оцінку рівня фінансової безпеки України;
- провести порівняльний аналіз фінансових індикаторів безпекового розвитку країн європейського регіону;
- надати прогностичні оцінки фінансових індикаторів безпекового розвитку України;
- визначити пріоритетні напрями розвитку фінансової сфери України в контексті забезпечення економічної безпеки.

Об'єктом дослідження є фінансова безпека як складова економічної безпеки країни.

Предметом дослідження є фінансові індикатори аналізу та оцінки рівня економічної безпеки країн.

Проведене дослідження базувалося на використанні загальнонаукових та спеціальних **методів дослідження**: *метод індукції та дедукції* використано при дослідженні теоретичних аспектів забезпечення фінансової безпеки як вагомого компонента економічної безпеки; *методи аналізу та синтезу* - для систематизації фінансових індикаторів безпеки, визначення глобальних факторів сучасного безпекового розвитку країн; *метод порівняльного аналізу* – для дослідження підходів до оцінки рівня безпеки та групування індикаторів фінансової безпеки за різними аспектами; *статистичні методи* - при оцінці рівня фінансової безпеки та аналізу фінансових індикаторів, що на нього впливають; *методи побудови інтегральних показників (багатовимірних середніх)* – для порівняльного аналізу рівня фінансової безпеки країн європейського регіону на основі відповідного інтегрального показника фінансової безпеки; метод

кореляційно-регресійного аналізу – для виявлення факторів, що найбільш суттєво впливають на формування рівня фінансової та економічної безпеки України; виокремлення найбільш впливових фінансових індикаторів, що визначають інтегральний рівень фінансової безпеки; *методи прогнозування*, зокрема факторного прогнозування - для побудови прогнозних оцінок інтегрального показника рівня фінансової безпеки України на 2023-2025 рр.

Теоретичною базою дослідження є теоретичні положення економічної теорії, теорії міжнародних економічних відносин, міжнародної економічної безпеки, нормативно-правові документи, наукові праці відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, монографії, матеріали науково-практичних конференцій, аналітичні та статичні звіти та матеріали Національного банку України, Міністерства економіки України та Міністерства фінансів України, дані міжнародних статистичних баз UNCTAD, IMF, World Bank, інші ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробці інтегрального індексу фінансової безпеки, що дозволяє порівнювати країни світу за рівнем фінансової стійкості, визначати стан фінансової безпеки, виокремлювати показники, що підвищують рівень безпеки або посилюють загрози та небезпеки. В роботі запропонований підхід до вимірювання інтегрального рівня досягнення фінансової стійкості України на основі алгоритму розрахунку відповідного показника відхилень від встановлених цільових індикаторів, що дозволяє відслідковувати рівень фінансової стійкості та виявляти причини його змін, що є дієвим інструментом раннього попередження відповідних кризових ситуацій.

Практичне значення отриманих результатів, що міститься у кваліфікаційній роботі полягає в узагальненні пріоритетних напрямів розвитку фінансового сектору України як передумови ефективного відновлення економіки країни.

Апробація отриманих результатів. Основні положення та результати дослідження доповідалися та отримали схвалення на X Міжнародній науково-

практичній конференції «Особливості інтеграції країн в світовий економічний та політико-правовий простір» (15 грудня 2023 р., м. Київ). За результатами виконаного дослідження опубліковано тези доповіді.

Обсяг та структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з титульної сторінки, змісту, вступу, трьох розділів основної частини і висновків, викладених на 87 сторінках. Матеріали роботи містять 18 таблиць та 22 рисунки. Робота включає список використаних джерел із 83 найменувань на 8 сторінках, 2 додатки – на 9 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Сутність фінансової безпеки в системі економічної безпеки національної економіки

Фінансова безпека країни в загальному розумінні визначається як здатність держави ефективно управляти своїми фінансами і забезпечувати стабільність економіки, фінансової системи та соціально-економічного розвитку. Слід зазначити, що поняття фінансової безпеки є широким та комплексним, бо включає в себе різні компоненти, аспекти, взаємозв'язки, може розглядатися на різних рівнях. Однак, при цьому не виникає сумнівів, що фінансова безпека країни виступає важливим аспектом її загальної національної безпеки, оскільки нестабільність у фінансовому секторі може мати серйозні наслідки для економічного розвитку країни та добробуту населення.

Вперше поняття економічної та фінансової безпеки стало розглядатися на було відповідно затверджено на офіційному рівні в рамках засідання Генеральної Асамблеї ООН (40 сесія у 1985 р.), де було прийнято ряд важливих документів, зокрема резолюція A/RES/40/69 «Проект кодексу злочинів проти миру і безпеки людства», A/RES/40/94E «Всеосяжне дослідження концепцій безпеки», A/RES/40/173 «Міжнародна економічна безпека» [69].

В Україні серед науковців дослідження фінансової безпеки почалось з наукових робіт Геєця В.М., Єрмошенко М.М., Барановського О.І., Власюк О. та інших [2, 14, 11, 26]. Аналіз джерел наукової літератури показав, що відсутнє загальновизнане тлумачення терміну «фінансова безпека», який не є сталим поняттям, а змінюється через розвиток економічної науки в цілому, через зміну умов розвитку фінансово-економічних відносин, через зміни в економічній політиці держав та прийняття певних політичних рішень, через зміни пріоритетів фінансової складової розвитку, появи нових викликів а загроз тощо.

На думку Ткаченко І. [56] поняття фінансової безпеки в науковій літературі розглядають під декількома кутами, а саме в рамках трьох підходів: ресурсно-функціонального, статичного та нормативно-правового.

З точки зору першого, *ресурсно-функціонального фінансова безпека* відображає рівень забезпеченості всіх інституційних одиниць (домогосподарства, підприємства, організації, установи, галузі та сектори економіки, держава) необхідним розміром фінансових ресурсів, яких достатньо для задоволення потреб чи виконання зобов'язань; або як ступінь захищеності фінансових інтересів інституційних одиниць на усіх рівнях фінансових відносин.

Другий *статичний підхід* оцінює фінансову безпеку як стан всіх компонентів фінансової системи, серед яких розглядаються грошово-кредитна, валютна, банківська, бюджетна, інвестиційна, фондова, податкова та інші, за якого забезпечується їх стійкість до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, та реалізується ефективне функціонування національної економічної системи і економічне зростання.

В рамках третього підходу, що акцентує на аспектах *нормативно-правової регламентації*, фінансова безпека передбачає створення таких умов функціонування фінансової системи, при яких, по-перше, фактично виключена можливість спрямовувати фінансові потоки в незакріплені законодавчими нормативними актами сфери їх використання і, по-друге, до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими ресурсами [56].

Однак, з іншого боку зазначимо, що це не повний перелік аспектів, за якими можна аналізувати категорію «фінансова безпека». Тому наведемо систематизацію деяких основних визначень цього поняття, що представлені в дослідженнях українських науковців з питань формування та забезпечення фінансової безпеки як вагомого компонента економічної безпеки (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Систематизація визначень поняття «фінансова безпека країни»

Автор, джерело	Визначення
Барановський О. [3]	ступінь захищеності фінансових інтересів; рівень забезпеченості суб'єктів усіх рівнів управління фінансовими ресурсами; стан складових фінансового ринку; якість фінансових інструментів і послуг; стан фінансових потоків в економіці, що дозволяє вважати її одним з найважливіших елементів економічної безпеки держави
Бурцев В. [7]	це здатність державних органів забезпечувати стійкість економічного розвитку держави, платіжно-розрахункової системи та основних фінансово-економічних параметрів; нейтралізувати вплив світових фінансових криз і навмисних дій світових фінансових суб'єктів, тінювих структур на національну економічну та соціально-політичну систему
Бударіна [6]	стан фінансово-кредитної сфери держави, яка характеризується збалансованістю і якістю фінансових інструментів, стабільністю до внутрішніх і зовнішніх негативних факторів, здатністю забезпечити достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання
Єрмошенко М. [26]	стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, доступні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення загалом – ефективне функціонування національної економічної системи і соціальний розвиток
Геєць В. [14]	стабільний розвиток фінансової системи країни та її стійкість до потенційно негативного впливу зовнішніх і внутрішніх шоків
Полторак А. [45]	умови, в яких функціонує фінансова система країни, за яких дія внутрішніх та зовнішніх загроз не спричиняє негативних процесів у даній складній системі та не заважає створенню сприятливих фінансових умов для її збалансованого розвитку, що кількісно оцінюються за допомогою узагальнення індикаторів стану грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, боргової безпеки та безпеки небанківського фінансового сектору.
Калач Г. [30]	специфічний вид суспільно-економічних відносин, які виникають між державою та суб'єктами соціально-економічних відносин щодо забезпечення оптимального стану фінансової системи держави та захисту її національних інтересів в умовах функціонування глобальної фінансової системи
Мелих О. [39]	надійно захищена фінансова система країни від внутрішніх та зовнішніх загроз, що перешкоджають ефективному використанню її фінансових ресурсів в інтересах окремої людини і суспільства.
Столяренко О., Лужецька І., Сорочинська М. [53]	одна з важливих складових економічної безпеки, яка забезпечує захищеність інтересів держави у фінансовій сфері (бюджетної, податкової та грошово-кредитної систем) та її захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз
Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [46]	стан фінансової системи країни, за якого створюються необхідні фінансові умови для стабільного соціально- економічного розвитку країни, забезпечується її стійкість до фінансових шоків та дисбалансів, створюються умови для збереження цілісності та єдності фінансової системи країни

Порівнюючи дані визначення, зазначимо, що в них автори розглядають фінансову безпеку як:

- стабільно функціонуючу фінансову систему або систему фінансово-кредитних відносин,
- певний рівень захищеності від загроз фінансового розвитку,
- спроможність держави через фінансові важелі забезпечувати стійкість розвитку;
- здатність захищати економічні інтереси держави та протистояти ризикам та загрозам;
- вагомий компонент економічної безпеки, що тісно пов'язаний з іншими складовими;
- сукупність умов, за яких забезпечується стійкість розвитку та здатність протистояти або адаптуватись до фінансових ризиків.

Також варто зазначити, що наведені визначення стосуються національного рівня, на яке орієнтовано проведене дослідження, хоча фінансову безпеку можна розглядати і на індивідуальному рівні (особа, домогосподарство), мікрорівні (підприємства, установа, об'єднання підприємств), макрорівні (окремні території, громади, регіони, національні економіки), міжнародному та глобальному рівнях.

Питання забезпечення фінансової безпеки регулюються й на законодавчому рівні, відповідно закріплені в певних нормативно-правових актах, а саме:

- Конституції України;
- Стратегії національної безпеки України "Безпека людини - безпека країни", затверджена Указом Президента України від 14.09.2020 №392;
- Законах України «Про Раду національної безпеки і оборони України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про Національний банк України», «Про Антимонопольний комітет України», «Про центральні органи виконавчої влади;
- Указі Президента України від 30.09.2019 №722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року»;
- Стратегії розвитку фінансового сектору України до 2025 року;
- Стратегії реформування системи управління державними фінансами;

– Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року.

Фінансова безпека має особливе значення в системі економічної безпеки країни, що пов'язано з тим, що, по-перше, існує невід'ємна взаємозалежність та взаємодія економіки та фінансів, бо для виконання завдань та функцій держави потрібні фінансові ресурси, достатній обсяг та ефективний розподіл яких забезпечується за умови високого рівня фінансової безпеки. По-друге, всі економічні процеси і явища, що відбуваються всередині та поза державою, безпосередньо впливають на фінанси, що особливо проявляється в умовах криз та загроз, що становлять виклики та загрози економічному розвитку. По-третє, фінансова безпека надає можливість державі проводити незалежну фінансово-економічну політику відповідно до своїх національних інтересів та відповідно забезпечувати стійке функціонування національної економіки.

Ефективне функціонування будь-якої економіки в значній мірі пов'язане з її забезпеченістю фінансовими ресурсами та їх ефективним розподілом для різних завдань. Стан фінансової системи держави, у тому числі фінансової політики, безпосередньо визначає рівень економічної безпеки держави. З цієї причини важливо розглядати фінансову безпеку як необхідну складову економічної безпеки та активно розвивати ефективну фінансову політику для забезпечення економічної безпеки, зокрема її фінансової складової.

Також слід зазначити, що фінансова безпека є складною системою, в структуру якої входять різні компоненти (складові), що відображають взаємозв'язок та структуру фінансових відносин в цілому. В Україні на законодавчому рівні в загальних положеннях (розділ 1) Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки визначено, що фінансова безпека країни є елементом економічної безпеки та у свою чергу, має такі складові:

- банківська безпека - це рівень фінансової стійкості банківських установ країни, що дає змогу забезпечити ефективність функціонування банківської системи країни та захист від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників незалежно від умов її функціонування;

- безпека небанківського фінансового сектору - це рівень розвитку фондового та страхового ринків, що дає змогу повною мірою задовольняти потреби суспільства в зазначених фінансових інструментах та послугах;

- боргова безпека - відповідний рівень внутрішньої та зовнішньої заборгованості з урахуванням вартості її обслуговування та ефективності використання внутрішніх і зовнішніх запозичень та оптимального співвідношення між ними, достатній для задоволення нагальних соціально-економічних потреб, що не загрожує суверенітету держави та її фінансовій системі;

- бюджетна безпека - це стан забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості державних фінансів, що надає можливість органам державної влади максимально ефективно виконувати покладені на них функції;

- валютна безпека - це стан курсоутворення, який характеризується високою довірою суспільства до національної грошової одиниці, її стійкістю, створює оптимальні умови для поступального розвитку вітчизняної економіки, залучення в країну іноземних інвестицій, інтеграції України до світової економічної системи, а також максимально захищає від потрясінь на міжнародних валютних ринках;

- грошово-кредитна безпека - це стан грошово-кредитної системи, що забезпечує всіх суб'єктів національної економіки якісними та доступними кредитними ресурсами в обсягах та на умовах, сприятливих для досягнення економічного зростання національної економіки [46].

Резюмуючи вище зазначено, представимо наступний підхід до розуміння поняття фінансової безпеки країни, що включає визначення її місця в системі безпеки, її структурну побудову, рівні та об'єкти, визначальні риси (рис. 1.1).

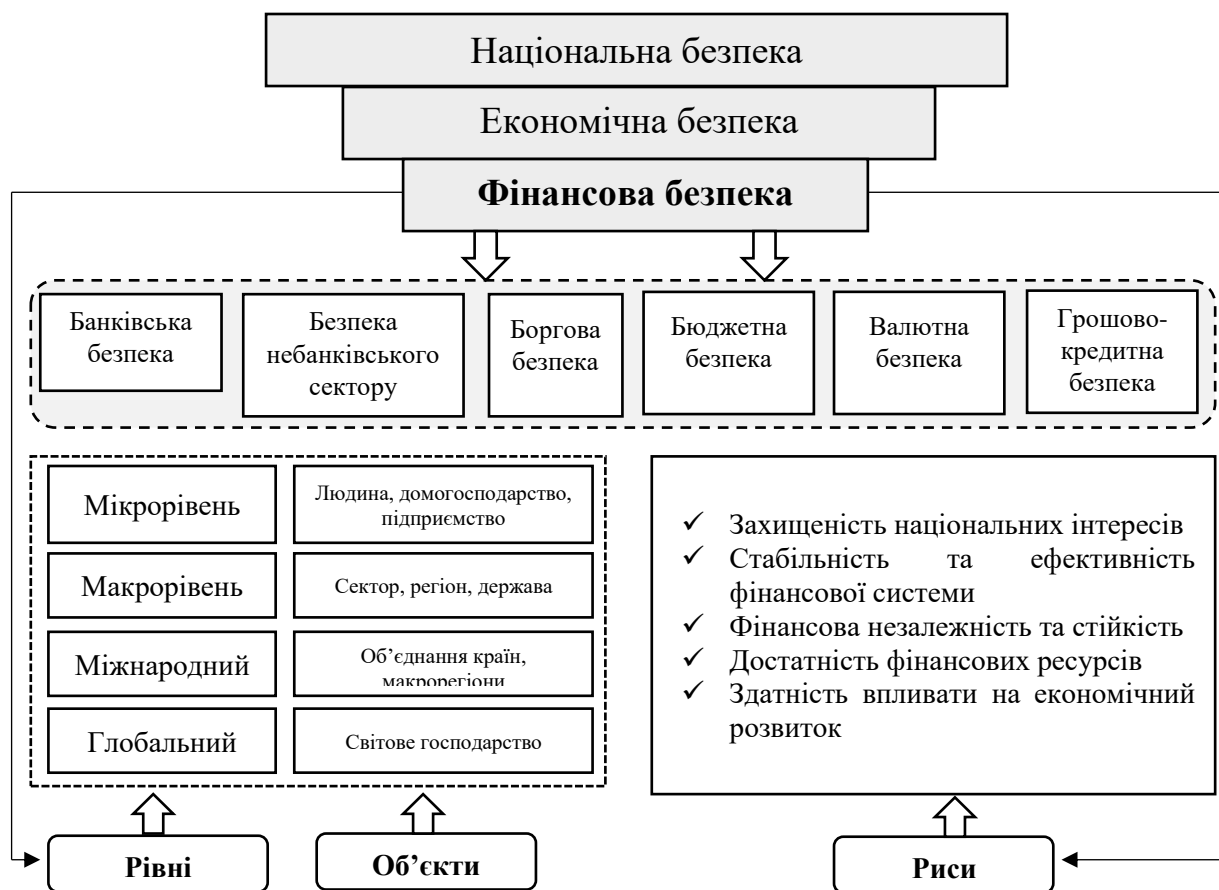

Рис. 1.1. Підхід до розуміння сутності та місця фінансової безпеки в системі економічної безпеки

Джерело: складено автором

Отже, фінансова безпека є складовою економічної безпеки країни, при цьому сама виступає складною багатокomпонентною системою, що в свою чергу обумовлює особливості оцінки її стану та аналізу її рівня. Фінансова безпека забезпечує, за умови оптимального рівня, достатність фінансових ресурсів для економічного розвитку, захищеність національних економічних інтересів, незалежність та стійкість фінансового розвитку країни, впливає на забезпечення економічного зростання на добробуту.

Якщо говорити про елементи системи фінансової безпеки країни, то в цьому аспекті можна виділити такі:

– Стабільність економіки: здатність уникати серйозних коливань та кризових ситуацій в економіці, таких як інфляція, рецесії та інші економічні труднощі.

– Стійкість фінансової системи: забезпечення надійності та ефективності банківської системи, фондових ринків та інших фінансових інституцій.

– Боротьба з корупцією та тіньовою економікою: систематичні заходи для запобігання корупції в управлінні державними фінансами та забезпечення прозорості в господарюванні.

– Ефективне управління бюджетом: здатність планувати та виконувати бюджет, уникати дефіциту та забезпечувати ефективне використання фінансових ресурсів.

– Забезпечення соціального розвитку та безпеки: забезпечення соціальних програм та підтримки, що дозволяють задовольнити базові потреби населення, такі як охорона здоров'я, освіта та соціальна допомога.

– Стійкість до зовнішніх впливів: здатність ефективно реагувати на зовнішні економічні та фінансові виклики, такі як світові економічні кризи чи зміни на міжнародних ринках.

Таким чином, фінансова безпека в системі економічної безпеки національної економіки визначається комплексом ключових функцій та завдань, що спрямовані на забезпечення стійкості, стабільності та ефективності фінансово-економічного середовища країни. При цьому фінансова безпека сприяє формуванню достатнього рівня фінансових ресурсів, дозволяє країні вчасно та ефективно реагувати на економічні кризи, зовнішні загрози та інші негативні явища та відповідно мінімізувати негативний вплив на добробут населення та розвиток бізнесу; дозволяє провадити незалежну фінансово-економічну політику, адаптовану до власних національних інтересів; забезпечує стійкість функціонування економіки та зміцнення її конкурентоспроможності.

Отже, ключова роль фінансової безпеки полягає у забезпеченні фінансово-економічної стабільності, ресурсного потенціалу та гнучкості, що є критично важливим для успішного функціонування та розвитку національної економіки.

1.2. Систематизація фінансових індикаторів економічної безпеки

В системі аналізу та оцінки рівня економічної безпеки ключова роль належить саме індикаторам оцінювання, що представляють собою певні кількісні (зазвичай) або якісні вимірники (метрики), що використовуються для вимірювання та оцінки ступеня стійкості, надійності та дієздатності економічної системи країни. Саме такі індикатори дозволяють визначити рівень економічної безпеки та її здатність витримувати внутрішні та зовнішні виклики, протистояти загрозам та ризикам.

На рис. 1.2. визначено роль індикаторів у системі моніторингу економічної безпеки, зокрема в оцінці стану безпеки, вимірюванні рівня, ідентифікації загроз, оцінці ризиків.

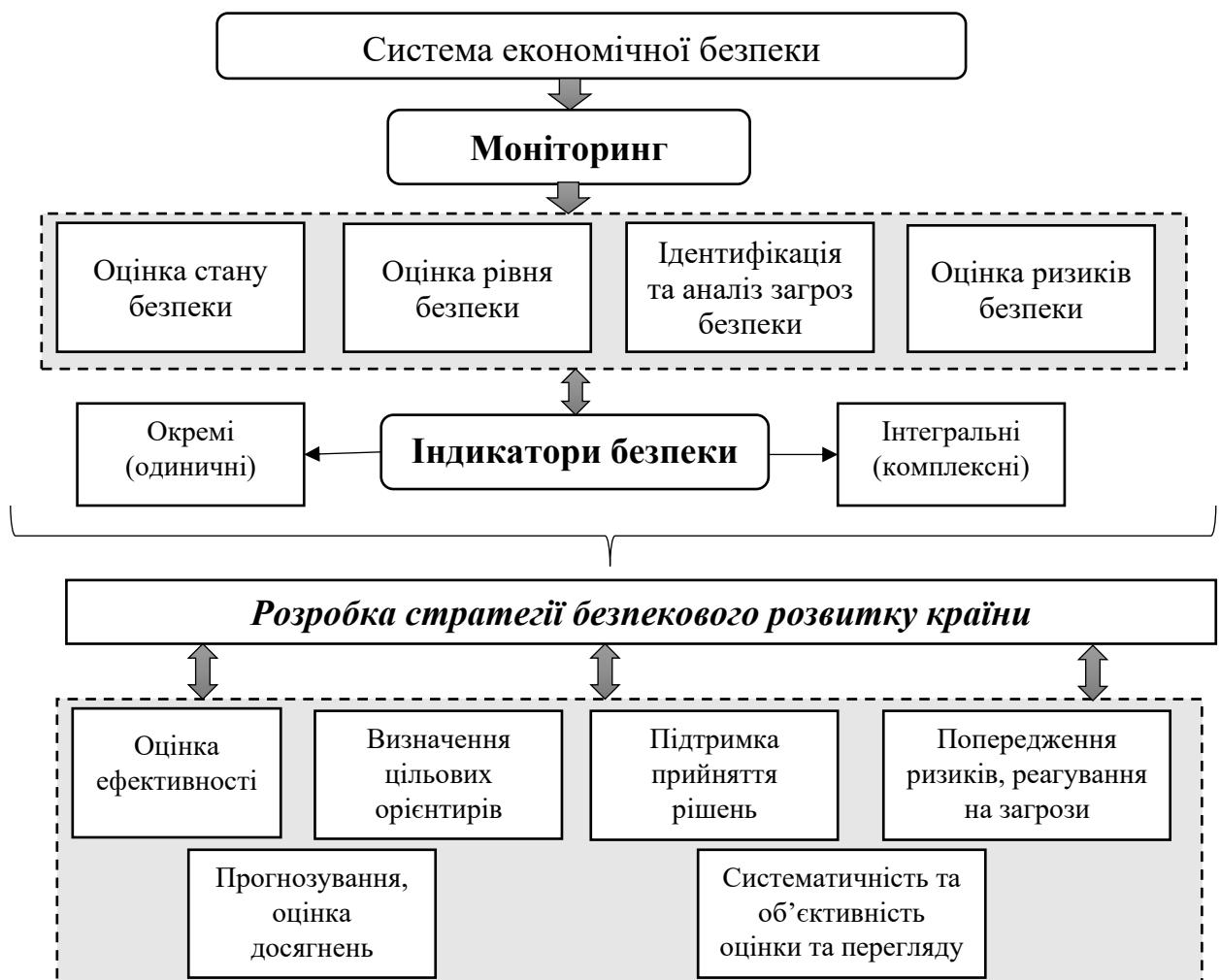

Рис. 1.2. Місце індикаторів в системі забезпечення та моніторингу економічної безпеки

Джерело: складено автором

Об'єктивно доведено, що індикатори складають методологічну основу моніторингу рівня та стану економічної безпеки, оскільки вони надають конкретні кількісні дані, що використовуються для вимірювання та оцінки певних аспектів або процесів, що впливають на стан безпеки. Результати аналізу даних на основі індикаторів дозволяють розробляти стратегії економічної безпеки та визначати цільові орієнтири та відслідковувати їх досягнення, оцінювати ефективність, вчасно ідентифікувати загрози та попереджати їх негативний вплив, прогнозувати та відслідковувати тенденції та взаємозв'язками між різними індикаторами, обґрунтовувати рішення тощо.

В цілому індикатори спільно створюють комплексне бачення проблематики економічної безпеки країни та допомагають економістам, аналітикам, фахівцям різних сфер, урядовим органам в розумінні та вдосконаленні стратегій економічного управління, у тому числі безпекових стратегій.

Оскільки фінансова безпека є складною системою, що як було зазначено у пункті 1.1, має свої складові підсистеми, отже, індикатори фінансової безпеки також класифікуються відповідно до підсистем, а саме безпека грошового обігу, валютної, бюджетної, боргової, банківської тощо. Сукупність індикаторів, яка характеризує стан фінансової сфери, є найважливішою вхідною інформацією, на якій має базуватися весь процес стратегічного планування фінансової безпеки [26]. В таблиці 1.2 представлена така система індикаторів за компонентами фінансової безпеки, що визначені в Україні у відповідних нормативних документах [46] та відповідно належать до певного типу та мають вимірні критичні значення.

Таблиця 1.2

Систематизація індикаторів фінансової безпеки як компонента економічної безпеки

Індикатор	Тип	Критичне значення
Банківська безпека		
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	В	>7
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	А	<50, >180
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	А	<10, >60

Продовження таблиці 1.2

Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	B	>3
Рентабельність активів, %	A	<-1, >3,5
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	A	<0,5, >3
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	B	>60
Безпека небанківського фінансового ринку		
Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	C	<1
Рівень капіталізації лістингових компаній, % ВВП	A	<15, >150
Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи (далі - ПФТС), кількість критичних відхилень (-10 відсотків)	B	>4
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	B	>30
Боргова безпека		
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	B	>60
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	B	>70
Середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики (далі - ОВДП) на первинному ринку, %	B	>11
Індекс ЕМВІ (Emerging Markets Bond Index) + Україна	B	>1000
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	A	<20
Бюджетна безпека		
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	A	<-6, >10
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП	A	<-3, >5
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	A	<18, >37
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	B	>16
Валютна безпека		
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	A	<90, >130
Різниця між форвардним і офіційним курсом гривні, гривень	A	<-1,2, >2,5
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	C	<1,5
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	B	>50
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США	A	<-8, >10
Рівень доларизації грошової маси, %	B	>30
Грошово-кредитна безпека		
Частка готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3), %	B	>35
Різниця між % ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та % ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), %	A	<-1, >11
Рівень середньозваженої % ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, %	A	<-7, >15
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	A	<1, >21
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), %	C	<25
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. дол. США	B	>15

Джерело: складено автором на основі [46]

Таким чином, викормлено 32 фінансові індикатори, з яких 7 індикаторів банківської безпеки, по 4 індикатори безпеки небанківського сектору та бюджетної безпеки, 5 індикаторів боргової безпеки, по 6 індикаторів валютної та грошово-кредитної безпеки.

Слід зазначити, що відповідно методики вся множина індикаторів (табл. 1.2) поділена на 3 типи:

– **Тип С** (стимулятор) має прямий зв'язок з інтегральною оцінкою безпеки, тобто зростаючи посилює безпеку.

– **Тип В** (дестимулятор) має зворотній зв'язок з рівнем безпеки, тобто зростаючи ослаблює стан безпеки.

– **Тип А** (змішаний індикатор), який до певного значення показника є стимулятором, а в разі подальшого збільшення перетворюється на дестимулятор стану фінансової безпеки.

В системі фінансових індикаторів 14 показників або 44% займають дестимулятори, 15 показників або 47% показники змішаного типу та лише 9% - показники стимулятори. Отже, більшість фінансових індикаторів скоріш за все відображають посилення загроз та небезпеки при зростанні власних значень.

Також в таблиці представлені критичні значення кожного індикатора, зміна відносно яких буде свідчити про критичний стан безпеки. Тут потрібно додати, що відповідно до методики сформована ціла система порогових (характеристичних) значень індикаторів, що в діапазоні вимірювання від 0 до 1 (або від 0 до 100%) поділені на 5 інтервалів, відповідно межі кожного інтервалу позначають критичне, небезпечне, незадовільне, задовільне та оптимальне значення.

В офіційній методиці формування системи індикаторів безпеки, у тому числі фінансових індикаторів, здійснено за такими принципами, як:

репрезентативність (включені найбільш суттєві показники, що впливають на рівень економічної безпеки держави);

достовірність (адекватно відображають стан складової безпеки),

інформаційна доступність (під час розрахунку використовуються офіційні статистичні дані та публічні експертні оцінки) [46].

В міжнародній практиці також розроблені різні методи оцінки фінансової сфери, які також включають фінансові індикатори та використовуються багатьма міжнародними організаціями, зокрема:

- МВФ і Світовим банком (Програма оцінки фінансового сектора – FSAP);
- Базельським комітетом з банківського нагляду в структурі Банку міжнародних розрахунків;
- Організацією міжнародного співробітництва та розвитку;
- Міжнародною організацією регуляторів ринків цінних паперів (IOSCO),
- Міжнародною асоціацією органів страхового нагляду (IAIS),
- Радою з міжнародних стандартів фінансової звітності (IASB) тощо.

Розглянемо деякі міжнародні методики та індикатори, що в них враховуються.

По-перше, Міжнародний валютний фонд розробив систему індикаторів фінансової стійкості [74], що є показниками поточного фінансового стану і стійкості фінансових установ країни із сектору депозитних корпорацій, страхових корпорацій, пенсійних фондів та інших фінансових корпорацій в цілому. Індикатори фінансової стійкості дають уявлення про ринки, на яких здійснюють свою діяльність фінансові установи. В цю систему входять 40 індикаторів фінансової стійкості: 25 індикаторів для сектору депозитних корпорацій (із яких 12 основні) та 15 індикаторів для клієнтів сектору депозитних корпорацій. Ці показники використовуються в оцінці питань банківської безпеки та стійкості.

Система показників фінансової стійкості включає:

1) набір показників щодо діяльності депозитних корпорацій, які оцінюють достатність капіталу банківських установ, якість і структуру активів та зобов'язань, ліквідність, рентабельність, кредитні та ринкові ризики;

2) показники, що характеризують рівень розвитку інших фінансових корпорацій (страхових компаній, пенсійних, інвестиційних фондів, дилерів

цінних паперів та інших фінансових посередників) через співвідношення їх активів до сукупних активів фінансової системи і до ВВП;

3) індикатори стабільності нефінансових корпорацій (корпоративних клієнтів банківських установ), які визначають боргове навантаження, рентабельність капіталу, спроможність погашати відсотки і основну суму боргу, здатність до валютного ризику та динаміки банкрутств у цьому сегменті;

4) індикатори стабільності домогосподарств (приватних клієнтів фінансових установ), які обраховують відношення загальної суми заборгованості за споживчими та іпотечними кредитами до ВВП, співвідношення витрат на обслуговування цих кредитів і загальних доходів домогосподарств;

5) показники ринкової ліквідності, які оцінюють функціонування ринку цінних паперів, валютного та інших значущих для банківської ліквідності ринків; 6) параметри ринку нерухомості, а саме ціни на комерційну та житлову нерухомість і питому вагу іпотечних кредитів у сукупних кредитах [38].

По-друге, МВФ спільно зі Світовим банком розробили систему оцінки боргової стійкості - Рамки боргової стійкості (Debt Sustainability Framework, DSF), що призначена оцінювати ризики боргової безпеки та розробляти рекомендації щодо управління борговою політикою [73]. Основні показники, які враховуються у Рамці боргової стійкості МВФ, включають: загальний обсяг боргу; співвідношення між загальним обсягом боргу та доходами країни (Debt-to-Income Ratio), що є індикатором спроможності країни погашати борг із власних ресурсів; співвідношення між обсягом боргу та експортними доходами країни (Debt-to-Exports Ratio), визначає наскільки достатньо експорту для обслуговування боргу; співвідношення між обсягом платежів за обслуговування боргу та доходами країни (Debt-Service-to-Income Ratio), що вказує на здатність країни витримувати витрати на обслуговування боргу; показник оцінки ризику, пов'язаного з потребою погашення боргових зобов'язань та залучення нового боргу (Roll-over Risk), розподіл боргових зобов'язань за строками погашення (Maturity Structure), тощо.

Граничні значення показників боргової стійкості відповідно до Debt Sustainability Framework представлені в таблиці 1.3.

Таблиця 1.3

Порогові індикатори боргової стійкості (безпеки) відповідно до методики DSF

Ризик	Поточний обсяг зовнішнього боргу, у % до		Виплати по зовнішньому боргу, % до		Поточний обсяг державного боргу, % до
	ВВП	Експорту	Експорту	Доходів	ВВП
Високий	50	240	21	23	70
Середній	40	180	15	18	55
Низький	30	140	10	14	35

Джерело: складено на основі [73]

Слід зазначити, що дана методика та порогові показники застосовуються міжнародними інституціями для оцінки боргової стійкості країн з низьким рівнем доходу. Ці показники допомагають визначити, наскільки здатна країна ефективно управляти своїм борговим навантаженням та зберігати стійкість у фінансовій системі. Аналіз цих показників допомагає МВФ та іншим міжнародним організаціям надавати рекомендації щодо оптимізації боргової політики країн.

По-третє, Світовим банком розроблена система індикаторів фінансової інклюзії The Global Findex Database [79], які використовуються для вимірювання рівня доступу до фінансових послуг та включення в фінансову систему різних сегментів населення та підприємств у світі. До таких фінансових індикаторів належать:

- рахунки в банках або інших фінансових установах – вимірює частку населення та підприємств, які мають рахунки в банках чи інших фінансових установах. Він вказує на рівень залучення людей та бізнесів до формальних фінансових систем;

- доступ до розширених фінансових послуг - враховує доступ до розширених фінансових послуг, таких як кредити, страхування та інші продукти, які виходять за рамки звичайних банківських рахунків.

- рівень використання мобільних фінансових послуг - використання мобільних платіжних систем та інших мобільних фінансових послуг, що може бути особливо важливим в регіонах, де традиційний банкінг не є повсюдним;

- рівень доступу до фінансових послуг для малих та середніх підприємств, що може сприяти розвитку бізнесу та економічному зростанню.

Світовий банк збирає та публікує й інші фінансові індикатори розвитку країн світу, які представлені World Bank Open Data [80], які також одночасно належать до системи макроекономічних показників, однак пов'язані із формуванням, перерозподілом та рухом ресурсів. До таких показників можна віднести: валовий внутрішній продукт, валовий внутрішній продукт на душу населення, темпи зростання ВВП, інфляція, питома вага промисловості та сільського господарства у ВВП, валове нагромадження у ВВП, податкові відрахування у ВВП, внутрішній кредит, наданий фінансовим сектором у ВВП, зовнішній борг, виплати по обслуговуванню зовнішнього боргу, особисті грошові перекази, прямі іноземні інвестиції, часта допомога та інші.

В Україні Національний банк також розробляє методики оцінки рівня фінансової стабільності та стійкості [49]. Зокрема виокремлює спектр показників, які допомагають виміряти рівень фінансової стабільності (наприклад, рівень непрацюючих кредитів в економіці, коефіцієнти боргового навантаження, співвідношення наданих кредитів до вартості застави та багатьох інших), а також комплексні індикатори, які дозволяють оцінити поточну ситуацію у фінансовому секторі, проте не дають прогнозу подальшого розвитку ситуації.

Так, Національний банк рахує Індекс фінансового стресу (ІФС), що є індикатором, який відображає рівень напруги у фінансовому секторі України, що змінюється в діапазоні 0-1, де 0 – повна відсутність напруги та 1 – найвищий рівень стресу. ІФС демонструє виключно поточний стан справ, але не вказує на

майбутні ризики. Розрахунок індексу фінансового стресу дозволяє: виміряти рівень стресу фінансової системи; оцінити глибину та тривалість періоду нестабільності фінансових ринків; оцінити ефективність антикризових заходів; визначити характер потрясінь фінансової системи [47].

Набір фінансових індикаторів, що формують Індекс фінансового стресу, складається із 5 груп показників, а саме банківського сектору, державного боргу, поведінки домогосподарств, корпоративного сектору, валютного ринку, що включають разом 20 кількісних індикаторів [68].

Також деякі індекси, що застосовуються у міжнародній практиці рейтингового оцінювання країн, можна використовувати в якості індикаторів оцінки фінансової безпеки та стійкості, серед яких такі: Індекс легкості ведення бізнесу, Індекс економічної свободи, Індекс глобальної конкурентоспроможності, Індекс досягнення цілей сталого розвитку та інші.

Таким чином, на основі проведеної систематизації фінансових індикаторів можна зробити такі висновки: комплексний та складний характер фінансової безпеки обумовлюють наявність великої кількості кількісних вимірників – індикаторів, за допомогою використання яких можна оцінити стійкість фінансового сектору. Ці індикатори враховують рівень стабільності, показники зовнішнього сектору, зокрема заборгованості, рівень розвиненості та доступності фінансового сектору, рівень залежності від зовнішньої фінансової допомоги, здатність до рефінансування тощо. Групування показників фінансової безпеки доцільно проводити за складовими безпеки. В цілому, систематизація фінансових індикаторів надає комплексний погляд на фінансову стійкість та економічну безпеку країни, дозволяючи визначити основні напрямки для політики та стратегій управління економікою.

1.3. Методичні підходи до оцінки стану фінансової та економічної безпеки

Як зазначалось в п.1.2, основою оцінки економічної та фінансової безпеки певного об'єкта дослідження є критерії безпеки, тобто індикатори (показники), на основі яких проводиться оцінка, виявляються загрози, класифікуються об'єкти, оцінюються ризики.

Проте для економічної безпеки, та фінансової як її складової, важливе значення мають не самі показники, а їх порогові значення, тобто граничні величини, недотримання значень яких перешкоджає нормальному ходу розвитку різних елементів відтворення, приводячи до формування негативних, руйнівних тенденцій у сфері економічної безпеки [42].

Індикатори, за якими визначено порогові (нормативні, еталонні, критичні тощо) значення, виступають системою показників економічної та фінансової безпеки, що дозволяють проводити аналіз стану безпекового розвитку об'єктів різного рівня (підприємства, галузі, регіони, країни, групи країн тощо) та попереджати виникнення негативних ситуації, корегувати напрями та орієнтири розвитку як в поточному періоді, такі на середньострокову та довгострокову перспективи, прогнозувати сценарії розвитку.

Як зазначає Солодовнік О. О. [52] перші напрацювання в аспекті визначення методологічних підходів до оцінки рівня економічної безпеки з'явилися наприкінці ХХ століття, а їх подальший розвиток привів до виокремлення двох основних підходів до оцінювання, зокрема індикаторного та функціонального.

Індикаторний підхід передбачає визначення рівня безпеки шляхом порівняння фактичних значень індикаторів безпеки з їх граничними (пороговими) значеннями. В результаті чим більшим є виявлені відхилення, тим нижчим є рівень безпеки, та навпаки. Найвищий рівень безпеки досягається за умови, що вся сукупність індикаторів знаходиться в межах порогових значень, а

порогове значення кожного з індикаторів досягається не на шкоду іншим [21, 43].

Функціональний підхід полягає у поєднанні різних складових та аспектів безпеки та поєднанні їх у структурі комплексних показників економічної безпеки за виділеними функціональними складовими.

Розвиток функціонального підходу отримав у *методиці інтегрального оцінювання безпеки*, що передбачає розрахунок інтегрального індексу безпеки, який може поєднувати в собі цілу систему різнобічних індикаторів безпеки.

Автор в [52] зазначає, що посилення невизначеності та зростання кризових явищ в економічних системах обумовлює перегляд підходів та розробку нових, до яких можна віднести сценарний підхід. *Сценарієм* називається документ аналітико-описового характеру, в якому відбувається логічна послідовність розвитку об'єкта в майбутньому на основі науково обґрунтованих гіпотез і положень, що відображають головні напрями його розвитку [17]. При цьому сценарій є оцінкою можливого розвитку події, що пов'язує зміни умов функціонування об'єкта, системи управління з відповідними змінними або факторами [20]. Таким чином, сценарний підхід передбачає багатоваріантний ситуаційний розгляд системи економічної (фінансової) безпеки, акцентуючи увагу на невизначеності в оцінюванні ситуації. При розробці сценаріїв використовуються методи експертних оцінок, імітаційного моделювання, когнітивного моделювання. Оцінки, які отримуються за допомогою сценарного моделювання, спрямовані на обґрунтування різних варіантів застосування економічних і фінансових механізмів, які погашають або знижують негативні впливи на економічну систему.

Застосування цього підходу дає змогу отримати оцінку економічної (фінансової) безпеки об'єкта дослідження в середньо- і довгостроковій перспективі та при середньому чи високому ступені невизначеності. Проте його використання вимагає організації взаємодії висококваліфікованих фахівців-експертів різних напрямів при постановці та розв'язанні складних задач

забезпечення економічної (фінансової) безпеки з використанням сучасних засобів математичного моделювання [52].

Порівняльна характеристика представлених підходів наведена в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

**Порівняльна характеристика підходів до оцінки економічної
(фінансової) безпеки**

Підхід	Переваги	Недоліки
Індикаторний	Простота Можливість застосування на різних рівнях (регіон, країна, група країн)	Необхідність ґрунтовного аналізу з метою розбудови системи порогових значень
Функціональний	Комплексність оцінки Можливість формування та зміни набору індикаторів Легкість розрахунків	Відсутність єдиного підходу до виокремлення функціональних складових Велика кількість можливих показників, що ускладнює відбір
Інтегральний	Наявність загальноприйнятих методів (етапів) конструювання Комплексний та узагальнюючий характер оцінки Можливість врахувати різну вагомість окремих індикаторів	Вибір методів стандартизації одиничних показників та способів його згортки впливає на результат оцінки, що потребує додаткового обґрунтування
Сценарний	Можливість отримати різні варіанти оцінки, враховуючи невизначеність Оцінка як в короткостроковому, так і в середньо- та довгостроковому періоді	Складність аналізу та оцінки Необхідність участі в аналізі фахівців різного спрямування Знання різних методів математичного моделювання

Джерело: складено на основі [17, 20, 21, 52]

Зазначимо, що найбільш поширеним є все ж таки інтегральний підхід, що базується на функціональному підході та передбачає наступну схему реалізації етапів оцінювання рівня безпеки (рис. 1.3).

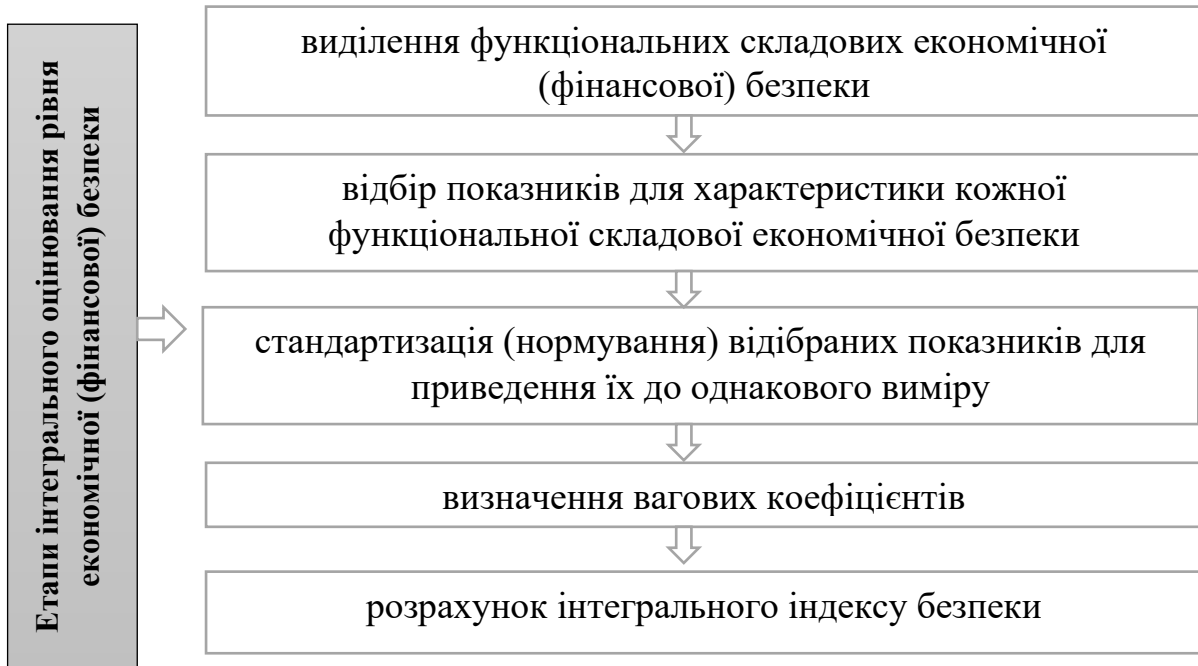

Рис. 1.3. Етапи інтегрального оцінювання рівня економічної (фінансової) безпеки

Джерело: розроблено автором

Для оцінювання складових економічної безпеки країни можна використовувати показники економічної безпеки, що визначені міжнародними організаціями, наприклад МВФ, ООН, Продовольчою та сільськогосподарською організацією ООН, нормативними документами ЄС, а також цільові орієнтири, установлені в національних програмах розвитку, міжнародні індекси та рейтинги. Для відбору найбільш значущих для оцінки рівня економічної безпеки показників використовуються експертні методи, методи факторного аналізу і таксономії.

Варто зазначати, що існують *різні методи стандартизації* (нормування) вхідних індикаторів безпеки, зокрема метод ранжування, метод стандартизації (розрахунку z-оцінок, порівняння відносно середнього рівня та стандартного відхилення), метод min-max (порівняння з найкращим та найгіршим значенням показника), метод порівняння з середнім рівнем показника, метод порівняння з найбільшим значенням показника (найкращий рівень), метод категоріального шкалування, методи циклічних індикаторів тощо [72]. Кожен з методів має свої переваги та обмеження, відповідно може застосуватись при певних умовах.

Щодо *етапу визначення вагових коефіцієнтів*, то найбільш поширеним методом встановлення вагомості (значущості) індикаторів оцінки є *метод експертного оцінювання*, що передбачає встановлення думок експертів, що беруть участь в опитуванні, відповідно фах яких впливає на коректність та об'єктивність отриманих оцінок. Наряду з цим є більш формалізовані методи, а саме метод головних компонент; метод ентропії; ігрові методи; методи теорії чутливості; методи факторного аналізу.

На останньому етапі, що передбачає побудову та розрахунок інтегрального індексу безпеки відбувається згортка нормованих індикаторів у інтегральних показник, що може бути адитивною (розрахунок середньої арифметичної) або мультиплікативною (розрахунок середньої геометричної). Також іноді інтегральна оцінка розраховується як сума набраних балів при оцінюванні.

Зазначимо, що при *виборі методу згортки* показників слід враховувати:

По-перше, що при розрахунку комплексного показника з використанням середньоарифметичного значення виникає можливість, що будь-яке погіршення однієї часткової оцінки компенсується таким самим (за абсолютною величиною) покращенням іншої часткової оцінки.

По-друге, як показує аналіз практичного застосування різних видів середніх у побудові комплексних показників, коли монотонне збільшення окремого параметра приводить до покращення його стану та узагальнювальний комплексний показник цього стану треба максимізувати, як форму показника доцільно розглядати середній зважений геометричний показник. Визначення інтегрального показника економічної безпеки об'єкта дослідження здійснюється шляхом згортки комплексних показників економічної безпеки за кожною з вибраних функціональних складових. Важливим методичним питанням у побудові інтегрального показника є вибір його форми: адитивна чи мультиплікативна. Більшість авторів використовує інтегральний показник, який визначається на підставі адитивної згортки показників, що характеризують різні складові безпеки [52, 72]. Натомість, із врахуванням нелінійного характеру економічних процесів більш адекватним є застосування мультиплікативної

форми інтегрального показника, але це потребує додаткового обґрунтування [61].

Щодо офіційних Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, то вони також містять підхід до визначення рівня безпеки, що передбачає конструювання інтегрального рівня безпеки, що передбачає: формування множини (переліку) індикаторів, визначення характеристичних значень індикаторів, нормування індикаторів (за представленим алгоритмом), визначення вагових коефіцієнтів, розрахунок інтегрального індексу безпеки [46].

Таким чином, з урахуванням складності та комплексності концепту економічної та фінансової безпеки саме методика інтегрального оцінювання є найбільш поширеною та об'єктивно дозволяє враховувати цілу систему індикаторів, які у поєднанні дозволяють вимірювати рівень та характеризувати стан безпеки.

Висновки до першого розділу

1. Фінансова безпека відіграє значну роль в системі економічної безпеки, що обумовлене невід'ємною взаємозалежністю та взаємодією економіки та фінансів, бо для виконання завдань та функцій держави потрібні достатні фінансові ресурси; всі економічні процеси та явища впливають на фінанси, що особливо гостро проявляється в умовах криз та загроз; фінансова безпека надає можливість державі проводити незалежну фінансово-економічну політику відповідно до своїх національних інтересів та відповідно забезпечувати сталий економічний розвиток.

2. Фінансова безпека є складною багатокomпонентною системою, що включає такі складові як грошово-кредитна, валютна, бюджетна, боргова, банківська та інші, що в свою чергу обумовлює особливості оцінки її стану та аналізу її рівня.

3. Фінансова безпека забезпечує, за умови оптимального рівня, достатність фінансових ресурсів для економічного розвитку, захищеність національних економічних інтересів, незалежність та стійкість фінансового розвитку країни, впливає на забезпечення економічного зростання на добробуту. Фінансова безпека сприяє формуванню достатнього рівня фінансових ресурсів, дозволяє країні вчасно та ефективно реагувати на економічні кризи, зовнішні загрози та інші негативні явища та відповідно мінімізувати негативний вплив на добробут населення та розвиток бізнесу.

4. Фінансові індикатори складають методологічну основу моніторингу рівня та стану економічної безпеки, оскільки вони надають конкретні кількісні дані, що використовуються для вимірювання та оцінки певних аспектів або процесів, що впливають на стан безпеки. Результати аналізу даних на основі індикаторів дозволяють розробляти стратегії економічної безпеки та визначати цільові орієнтири та відслідковувати їх досягнення, оцінювати ефективність, вчасно ідентифікувати загрози та попереджати їх негативний вплив, прогнозувати та відслідковувати тенденції та взаємозв'язками між різними індикатори, обґрунтовувати рішення тощо.

5. Систематизацією фінансових індикаторів займаються як національні урядові установи, так і міжнародні організації, зокрема набір фінансових індикаторів наведено в відповідних методичних рекомендаціях Міністерства економіки України щодо оцінки рівня економічної безпеки (32 фінансові індикатори) та інструктивно-аналітичних документах Національного банку України (індикатори фінансової стабільності та стійкості, Індекс фінансового стресу); Міжнародний валютний фонд оцінює та публікує індикатори фінансової стійкості (40 індикаторів), спільно зі Світовим банком індикатори боргової стійкості; Світовий банк генерує базу даних показників фінансового розвитку та інклюзії (The Global Findex Database).

6. Фінансові індикатори враховують рівень стабільності, рівень заборгованості, рівень розвиненості та доступності фінансового сектору, рівень залежність від зовнішньої фінансової допомоги, здатність до рефінансування

тощо. Систематизація фінансових індикаторів надає комплексний погляд на фінансову стійкість та економічну безпеку країни, дозволяючи визначити основні напрямки для політики та стратегій управління економікою.

7. До основних методичних підходів щодо вимірювання рівня фінансової безпеки віднесено індикаторний, функціональний, інтегрального оцінювання, сценарний тощо. Інтегральний підхід є найбільш поширеним, забезпечує комплексність та системність оцінки, передбачає реалізацію таких етапів, як формування системи індикаторів, стандартизацію індикаторів, розрахунок вагомості індикаторів, розрахунок інтегрального показника безпеки.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА ФІНАНСОВИХ ІНДИКАТОРІВ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН

2.1. Глобальні фактори сучасного безпекового розвитку країн світу

Сучасний глобалізований світ характеризується посиленням турбулентності на фінансових ринках, що формує нові виклики та загрози для забезпечення стійкості національних економік. Глобальна тенденція фінансіалізації світового розвитку, що проявляється нарощуванням частки фінансових транзакцій та домінуванням фінансового сектору економіки над реальним, обумовлює значні зрушення у структурі сучасної світової економіки. Коливання на фінансових ринках суттєво впливають на темпи глобального зростання, а глобальні фінансові потоки, в свою чергу, обумовлюють структурні зрушення в національних економіках.

В останніх звітах Всесвітнього економічного форуму (Global risks report 2023) економічні ризики не визначені як ключові, що визначають сучасний безпековий розвиток світового господарства, при цьому в п'ятірку ризиків входять соціальні, геополітичні та екологічні, зокрема криза вартості життя, зростання геоекономічної конфронтації, провал спроб пом'якшити зміни клімату, поляризація суспільства. До десятки глобальних ризиків віднесено також ризики екологічного характеру, пов'язані з природними катастрофами та їх впливом на навколишнє середовище, а також поширення кіберзлочинів і масштабна вимушена міграція, що спровокована воєнними конфліктами [71].

За даними Національної ради з розвідки США [62], що прогнозувала найбільш імовірні ризики світового розвитку на 2023 р., із середньою імовірністю слід очікувати *загострення боргової кризи в країнах, що розвиваються*. За оцінками ООН, це біля 54 країн з низьким і середнім рівнем доходу, в яких проживає 18% населення світу, половина з яких живуть у бідності. Ці країни мають накопичені боргові проблеми, низьку платоспроможність, що

незворотньо призводить до кризових ситуацій, стримуючи досягнення цілей сталого розвитку.

Також серед ризиків у звіті зазначається, що загрозою є *стрімке зростання світового боргу*. Так за даними Міжнародного інституту фінансів, в останні чотири-п'ять років зростає як корпоративний борг нефінансових компаній (88 трлн доларів, близько 98% світового ВВП), так і сукупний борг держав, корпорацій та домогосподарств (290 трлн доларів), що пояснюється роками низьких (або навіть від'ємних) відсоткових ставок, що робить гроші «дешевими» та «легкими». На перспективу полікриза підвищених відсоткових ставок, сильного долара, європейської рецесії, слабкості китайської економіки та невизначеності навколо України, на думку експертів може обумовити виникнення нової фінансової кризи, що буде носити регіональний, або навіть глобальний характер. Загальна сума боргу сьогодні значно вища, ніж під час фінансової кризи 2007–2008 років, а податково-бюджетні умови в основних країнах ОЕСР лише посилюються [62].

Отже, зростаюча заборгованість суб'єктів світового господарства, як приватних, так і державних, банківських та нефінансових, залишається реальною загрозою економічній та фінансовій стабільності світової економіки. В результаті обмеженості ресурсів держав і міжнародних інститутів по відношенню до зростаючого обсягу їх боргу виникає ситуація, коли через високий рівень заборгованості значно знижується поглинальна здатність держав і міжнародних інститутів. І за таких умов поширення нестабільності, ризиків та загроз, які можуть виникнути хоча б в одній ланці системи, буде швидшим та руйнівним для світової економіки в цілому.

Слід також зазначити, що за прогнозами МВФ фактором посилення ризиків безпеки розвитку є високі темпи інфляції, динаміка яких за період 2000–2021 рр. представлена на рис. 2.1.

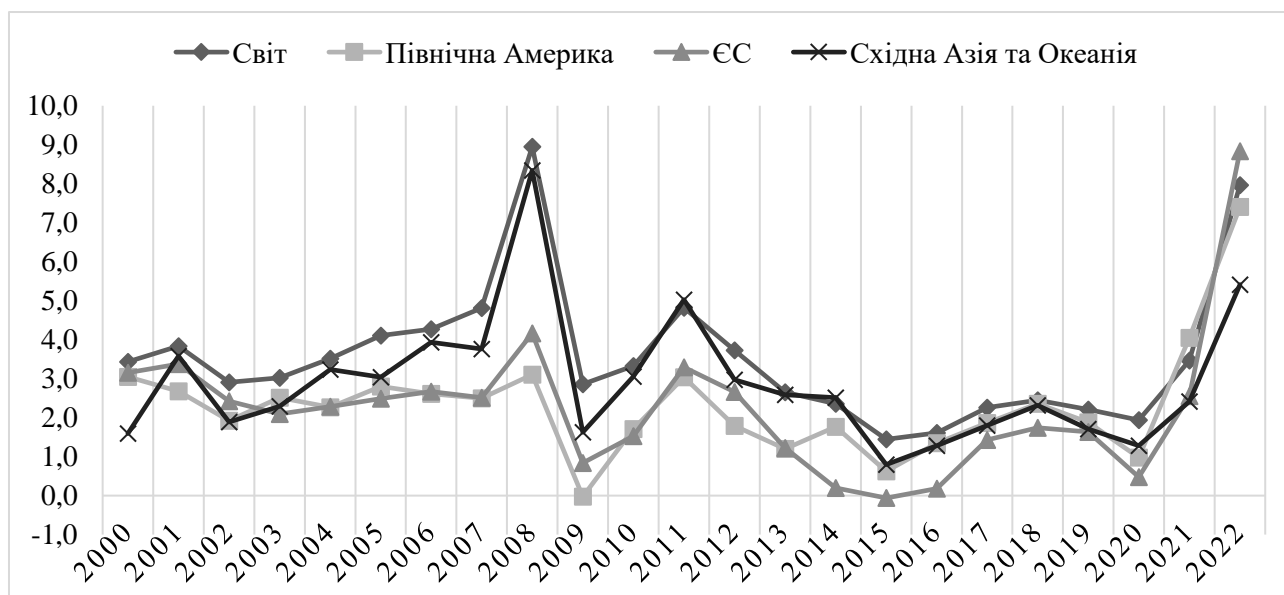

Рис. 2.1. Динаміка темпів інфляції (індекс споживчих цін), %

Джерело: побудовано автором на основі [80]

Отже, рівень інфляції у світі у 2022 р. склав 8%, що майже характерний для рівня 2008 р. (8,9%), тобто глобальної фінансової кризи. Порівняно з 2020 р. рівень інфляції збільшився у світі на 6,1% з 1,9% у 2020 р. Період 2011-2015 рр. характеризувався скороченням темпів інфляції, протягом 2016-2020 рр. інфляція зберігалась на невисокому рівні 1,6-2,5%.

Для всіх розвинених регіонів характерно посилення інфляційних процесів, зокрема у Північній Америці у 2022 р. інфляція склала 7,4%, у країнах ЄС 8,8%, в регіоні Східної Азії та Океанія 5,4%. За всіма регіонами тренди співпадають із загальносвітовою тенденцією зміни.

За прогнозами експертів збереження високих темпів інфляції створює додаткове навантаження на економічні системи, однак прогнозується на 2023-2025 рр. сповільнення темпів інфляції та повернення рівня до помірному (рис. 2.2). У 2023 р. за прогнозами інфляції у світі знизиться до 5,6%, а у 2024 р. до 4,7%. За регіонами ще більш суттєве скорочення, а саме у Північній Америці скорочення до 4,2% у 2023 р., та до 2,8% у 2024 р., у країнах ЄС – до 5,4% у 2023 р., 2,8% у 2024 р., у країнах Східної Азії та Океанії – до 2,4% у 2023 р., 2,5% у 2024 р.

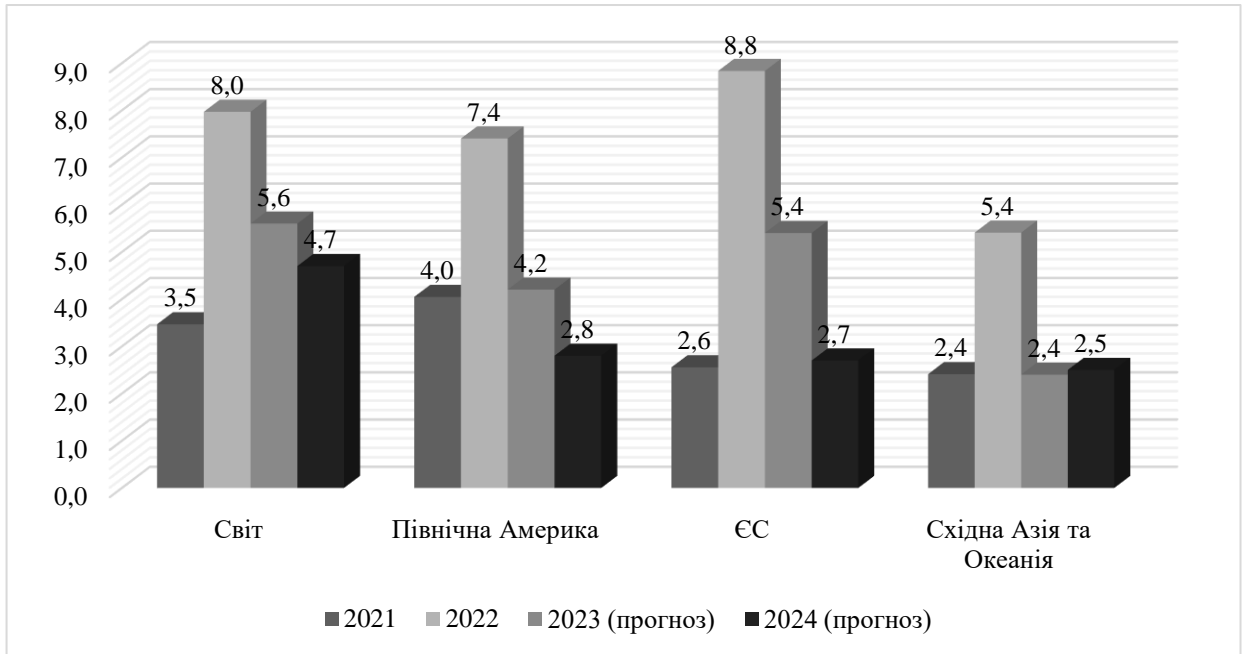

Рис. 2.2. Динаміка темпів інфляції у період 2021-2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [78]

Характер економічної динаміки в цілому позначається на стані фінансового розвитку та безпеці. Всі експерти вказують на процеси глобальної рецесії, що підтверджується зниженням темпів економічного зростання. На рис. 2.3. представлена динаміка темпів зростання ВВП та ВВП на душу за період 2020-2022 рр.

Отже, внаслідок пандемії у 2020 р. відбулося різке скорочення ВВП на 3,07% та показника ВВП на душу на 4,04%, що більше ніж двічі більше падіння, ніж у 2009 р. після світової фінансової кризи. У 2021 р. відбулося відновлення економічної активності, приріст ВВП склав 6,2%, ВВП на душу 5,29%.

Слід констатувати значні відмінності у ВВП на душу населення в різних країнах світу, що є свідченням суттєвої нерівномірності у світовому виробництві та обсягах міжнародної торгівлі. У більшості розвинених країн ВВП на душу населення перевищує 30000 дол. США, за винятком країн Східної Європи, медіанний показник становить біля 6000 дол. США та припадає на такі країни, Білорусь та Перу.

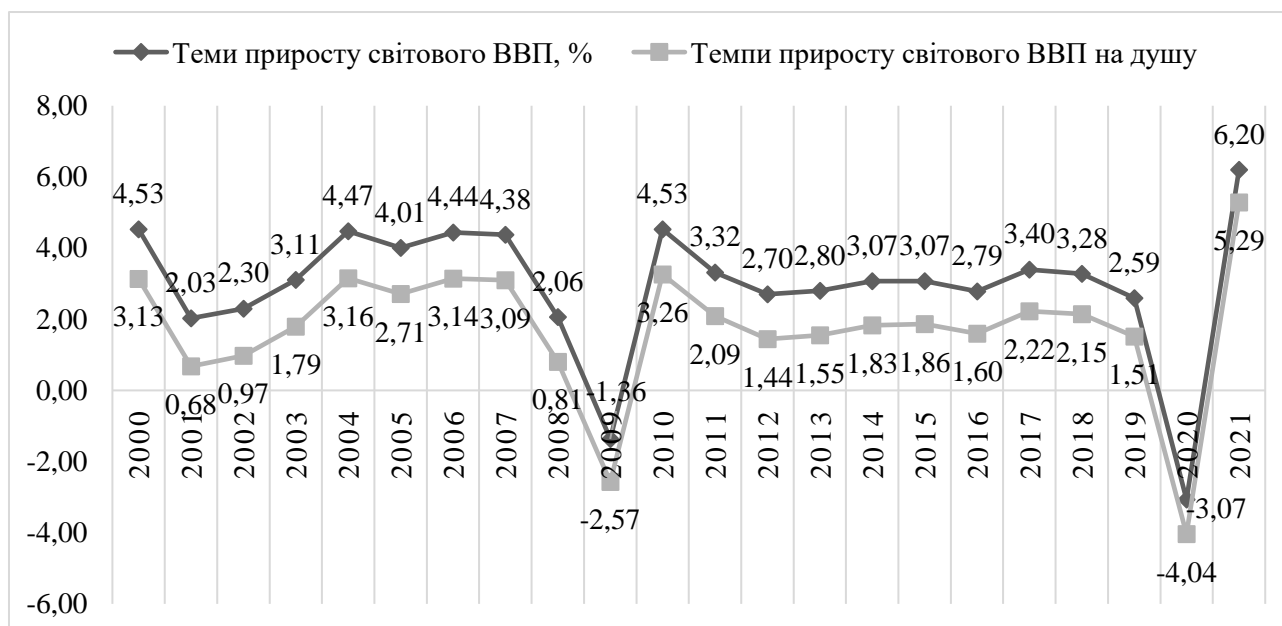

Рис. 2.3. Темпи приросту світового ВВП та ВВП на душу за період 2000-2021 рр., %

Джерело: побудовано автором на основі [80]

В Україні ВВП на душу населення за цей період становив 2320 доларів США в поточних цінах. Також зазначимо, що у 27 країнах світу ВВП на душу населення не перевищує 1000 доларів США, зокрема чотири з десяти африканських країн потрапляють у цю категорію, поряд з Афганістаном, Гаїті, Непалом, Таджикистаном і Єменом. Однак, позитивним трендом є зменшення диференціації в розподілі світового продукту між країнами світу, так якщо у 2010 році частка найбідніших країн, що становлять 85% населення світу, становила 34% світового ВВП, то у 2020 році їхня частка у ВВП сягнула 38%. Половина населення світу проживала в країнах, де ВВП на душу населення у номінальному вираженні у 2020 році становив менше 4000 доларів США. Цей показник у двадцять разів вищий у Люксембурзі, Швейцарії, Ліхтенштейні, Бермудських островах, на Кайманових островах та в Ірландії.

Щодо тенденцій регіонального розвитку, то в Північній Америці у 2023 р., порівняно з попередніми роками, очікується рецесія, стійка інфляція та жорсткіші фінансові умови (зростання в США у 2023 р. становить лише 0,2%, після зростання на 1,9% у 2022 р.). Економіка Канади збереже сильнішу

динаміку, інфляція повільно знижуватиметься у 2023 р., але залишатиметься вищою за 2%;. Прогнозується, що Південна Америка зросте лише на 1,4% у 2023 р. порівняно з оцінкою 3,8% у 2022 р.. Перспективи ринку праці в регіоні низькі, і не очікується, що рівень бідності знизиться в усьому регіоні через низькі темпи зростання найбільших економік регіону – Аргентини, Бразилії та Мексики.

У 2023 р. Європа продовжить переживати рецесію через зростання цін на енергоносії, негативний вплив на споживання та інвестиції домогосподарств, високу інфляцію та посилення умов фінансування. Завдяки релокації підприємств та резидентів, а також припливу капіталу в деяких країнах регіону зростання у 2022 р. було швидшим, ніж очікувалося. Поліпшення умов торгівлі стимулювало зростання країн-експортерів енергоносіїв у регіоні. Загалом прогнозується, що загальний ВВП країн регіону (за винятком України, яка прогнозується через невизначеність) скоротиться на 1% у 2023 р. порівняно з прогнозованим падінням на 1,6% у 2022 р.

Близький Схід представлений країнами Передньої Азії, де нафтовидобувні країни звільнилися від економічного спаду і виграли від високих цін і зростання видобутку нафти, а також від відновлення туристичної сфери. Навпаки, відновлення ненафтовидобувних країн залишається млявим через труднощі з доступом до міжнародного фінансування та жорсткі бюджетні обмеження.

Частина африканського регіону постраждала від зниження попиту з боку ключових торговельних партнерів (зокрема Китаю та Європи), зростання цін на енергоносії та продовольство, зростання вартості запозичень та несприятливих погодних умов. Прогнозується, що економічне зростання сповільниться з 4,1% у 2022 р. до 3,8% у 2023 р.

У Південній Азії та Східній Азії економічні перспективи значно погіршилися через високі ціни на продовольство та енергоносії, жорсткішу монетарну політику та фіскальну вразливість. Прогнозується, що середні темпи зростання ВВП впадуть з 5,6% у 2022 р. до 4,8% у 2023 р. Прогнозується, що зростання ВВП у Східній Азії зросте з 3,2% у 2022 р. до 4,4% у 2023 р. Це значною мірою відображає помірне відновлення та зростання Китаю. Однак

переважна більшість інших економік втрачає зростання через падіння пригніченого попиту, зростання вартості життя та падіння попиту на експорт із США та Європи.

Суперництво за геоекономічне лідерство на світовій арені активізує конкуренцію за ресурси, ринки збуту, інвестиції та кваліфіковану робочу силу. Зростаюча фінансова, економічна, соціальна та політична взаємозалежність країн світу загострює методи конкурентної боротьби та впливає на економічну безпеку національних економік [76].

Згідно з базовим прогнозом МВФ, глобальне зростання сповільниться з 3,5% у 2022 р. до 3,0% у 2023 р. та 2,9% у 2024 р., що значно нижче середнього історичного показника (2000-2019 рр.) на рівні 3,8%. Очікується, що темпи зростання розвинених економік сповільняться з 2,6% у 2022 р. до 1,5% у 2023 р. та 1,4% у 2024 р., оскільки жорсткість монетарної політики почне даватися взнаки. В країнах з ринками, що формуються, та країнах, що розвиваються, прогнозується помірне зниження темпів зростання з 4,1% у 2022 р. до 4,0% у 2023 та 2024 рр. [81].

Отже, дестабілізаційні тренди, якими характеризується сучасний економічний розвиток є наслідком наростання певних суперечностей у відносинах між країнами-лідерами, викликані руйнуванням багатосторонніх регуляторних механізмів, торговельними та гібридними війнами, спробами втягнути країни під вплив санкцій, загрозою нового витка гонки озброєнь та розвороту світової економіки від зростання до рецесії. Все це не може не позначити на рівні фінансової безпеки, особливо більш вразливих країн.

Пандемія ще раз підтвердила наскільки вразливою є економіка та фінансова система, особливо у епоху глобалізації. Відповідно нові потрясіння, зокрема військові конфлікти, природні, технологічні катастрофи, гуманітарна криза тощо можуть провокувати негативні ланцюгові процеси в фінансово-економічних системах, руйнуючи глобальні виробничі та фінансові ланцюжки, змінюючи моделі поведінки, впливаючи на розвиток секторів економіки та порушуючи стабільність та стійкість розвитку. Все це з одного боку створює

додаткові загрози, а з іншого спонукає до пошуку нових можливостей щодо адаптації до таких змін та ситуації, формуванню дієвих механізмів забезпечення економічної та фінансової безпеки країн світу.

2.2 . Оцінка рівня фінансової безпеки України

Проведемо оцінку стану фінансової безпеки України як складової економічної безпеки на основі інтегральних індексів, що офіційно розраховуються Міністерством економіки України. Так, динаміка інтегральних індексів економічної та фінансової безпеки представлені на рис. 2.4.

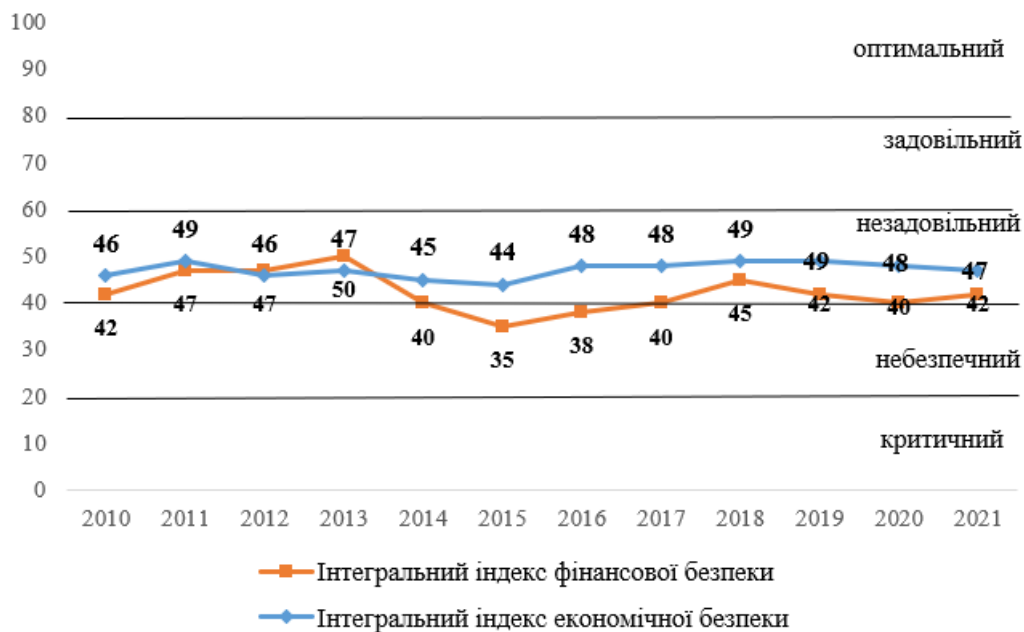

Рис. 2.4. Динаміка рівня економічної та фінансової безпеки за період 2010-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [40]

Аналіз даних, представлених на рис. 2.1 показав, що рівень економічної безпеки України визначається як незадовільний протягом усього періоду 2010-2021 рр. При цьому можна виділити окремі періоди зміни: 2012-2015 рр. зменшення рівня безпеки (2015 р. – найнижча оцінка за весь період 2010-2021 рр.); 2016-2019 рр. період відновлення, що характеризується посиленням безпекових позицій (найвищі оцінки безпеки у 2018, 2019 рр.); 2020-2021 рр.

погіршення безпеки внаслідок впливу пандемії. У 2021 р. інтегральний індекс економічної безпеки складав 47 із 100, що є аналогічним рівнем у 2013 р. та лише на 2 відсоткові пункти менше максимальної оцінки у 2011 та 2018 рр.

Фінансова безпека як складова економічної безпеки характеризується меншим інтегральним рівнем, особливо у період 2014-2021 рр., при цьому у періоди 2010-2013, 2018-2019, 2021 рр. рівень фінансової безпеки є незадовільним, тоді як у 2014-2017 рр. та у 2020 р. характеризується як небезпечний. Для інтегрального рівня фінансової безпеки характерними є більші коливання значень, ніж для рівня економічної безпеки, що свідчить про більший рівень волатильності саме фінансових індикаторів. Однак, в динаміці інтегрального індексу фінансової безпеки також можна виділити окремі періоди зміни, а саме:

- 2010-2013 рр, 2016-2018 рр. - періоди зростання інтегрального рівня фінансової безпеки, а відповідно й зростання стійкості фінансової системи країни. Для цих періодів характерно зниження рівня непрацюючих активів, досягнення рекордного рівня капіталізації лістингових компаній, зниження боргового навантаження на державу, зниження рівня доларизації грошової маси, зростання монополізації на банківському ринку тощо.

- 2013-2015 рр., 2019-2020 рр. – періоди зменшення індексу фінансової безпеки, при чому в період 2013-2015 рр. рівень безпеки знизився на 15 відсоткових пунктів, що є суттєвим скороченням, тоді як скорочення внаслідок пандемії складало 5 в.п. Ці періоди характеризуються загостренням політичної ситуації в країні, зниженням економічної активності, знеціненням грошової одиниці, падінням ВВП, що відобразилось і на фінансовій сфері.

Тобто індекси економічної та фінансової безпеки мають схожу закономірність зміни, але інтенсивність змін є більш вираженою та інтенсивною саме щодо рівня фінансової безпеки України.

Розглянемо та проаналізуємо динаміку інтегральних індексів – складових фінансової безпеки, яка представлена на рис. 2.5.-2.7.

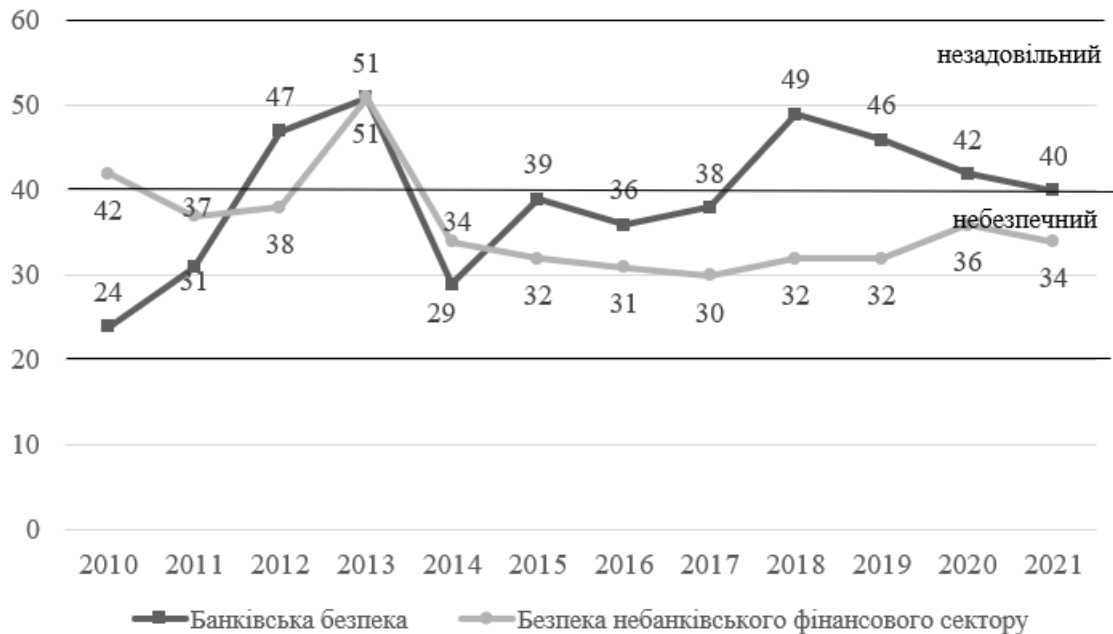

Рис. 2.5. Динаміка індексів банківської безпеки та безпеки небанківського фінансового сектору України за період 2010-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [40]

Банківська безпека та безпека небанківського сектору за даними 2012 р. перебуває на небезпечному рівні, при цьому за період 2010-2021 рр. характеризувалась і більш високим – незадовільним рівнем. Так, для банківської безпеки це періоди 2010-2013 рр. та 2018-2019 рр., найвища оцінка у 51 у 2013 р. та 49 у 2018 р. Найнижчий рівень банківської безпеки зафіксовано у 2014 р. З період 2014-2018 рр. рівень банківської безпеки посилався на 20 в.п. з 29 у 2014 р. до 49 у 2018 р. за період 2018-2021 р. навпаки маємо послаблення рівня банківської безпеки на 9 в.п. Для рівня безпеки небанківського сектору загалом характерний нижчий рівень порівняно з банківською безпекою, який характеризується як небезпечний, лише у 2010 та 2013 р. оцінки свідчать про незадовільний рівень, на 2013 р. припадає найвища оцінка у 51. Суттєвого відновлення у період 2015-2019 рр. стан цього компонента безпеки не зазнав, залишаючись на рівні 32 в.п.

Боргова безпека як складова фінансової характеризується найнижчими інтегральними оцінками у 2015-2021 рр., якщо порівнювати з іншими компонентами фінансової безпеки. У 2015 р. боргова безпека оцінювалась у 13,

що є критичним рівнем. А так в цілому у 2012-2021 рр. її рівень характеризується як небезпечний. Щодо закономірностей динаміки рівня боргової безпеки, то можна прослідити два характерні періоди зміни:

- 2010-2015 рр. зменшення рівня, зокрема на 23 в.п. у 2015 порівняно з 2014 р. та на 30 в.п. у 2015 р. порівняно з 2010 р.;
- 2015-2021 рр. підвищення рівня, зокрема на 19 в.п. у 2021 р. порівняно з 2015 р.

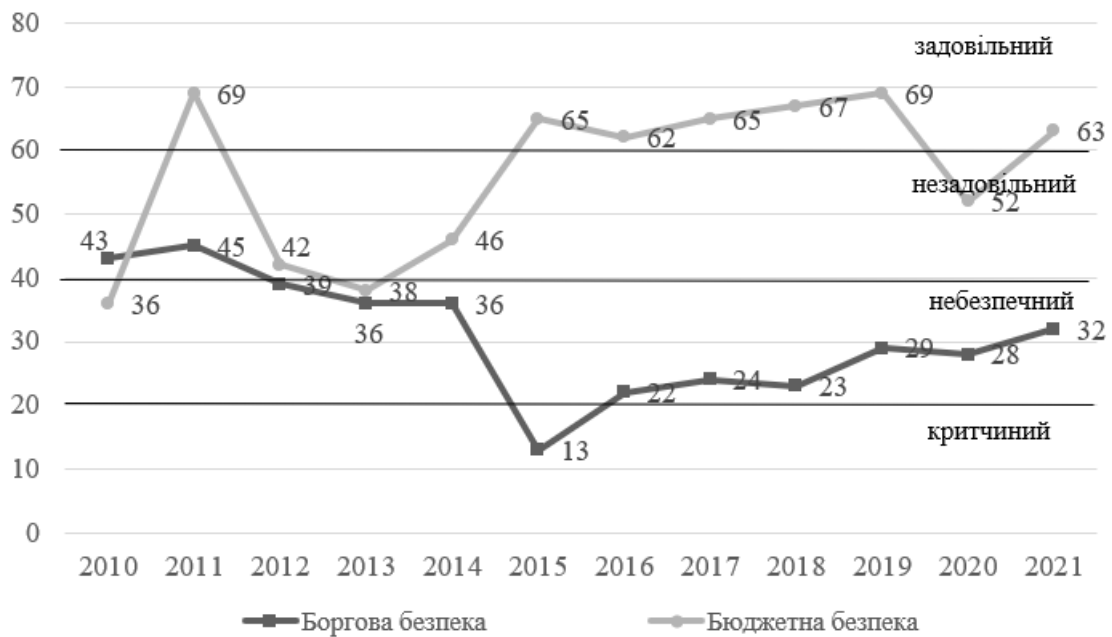

Рис. 2.6. Динаміка боргової та бюджетної безпеки України за період 2010-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [40]

Рівень бюджетної безпеки є одним з найвищих в порівнянні з іншими складовими фінансової безпеки. У періоди 2011 р., 2015-2019 рр., 2021 р. перебуває у діапазоні задовільного стану. За період 2016-2019 рр. рівень бюджетної безпеки збільшився на 7 в.п., досягнувши найвищої оцінки у 69, що є свідченням здатності бюджетної сфери долати загрози та небезпеки. Під впливом наслідків пандемії рівень бюджетної безпеки знизився у 2020 р. на 17 в.п., порівняно з 2019 р. та за останніми даними 2021 р. перебуває на рівні 63.

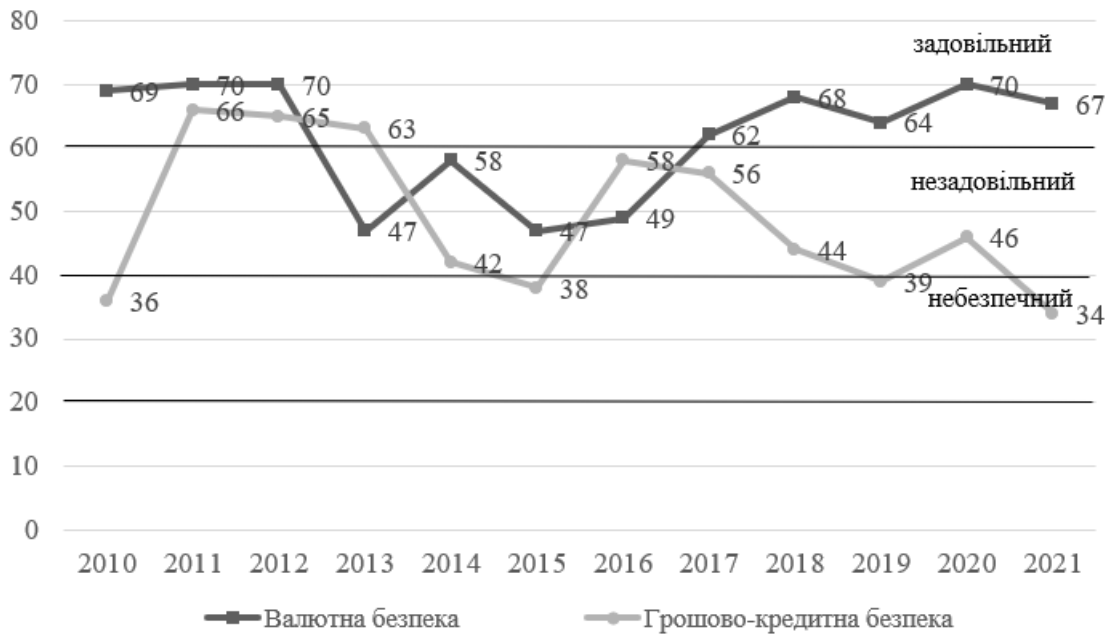

Рис. 2.7. Динаміка валютної та грошово-кредитної безпеки України за період 2010-2021 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [40]

Рівень валютної безпеки країни, як і зазначений вище бюджетної безпеки, є більш високим, перебуваючи у певні періоди у діапазоні задовільного стану, зокрема у 2010-2012 рр., 2017-2021 рр. Серед всіх компонентів фінансової безпеки за даними 2021 р. рівень валютної складової безпеки є найвищим 67.

Послаблення валютної безпеки спостерігалось у 2013 р. (зменшення рівня на 23 в.п. щодо попереднього року), у 2015 р. (зменшення на 11 в.п.), у 2019 (зменшення на 4 в.п.), 2021 р. (зменшення на 3 в.п.). Загальний тренд зміни не простежується, лише період 2015-2018 рр. є періодом зростання рівня валютної безпеки.

Щодо грошово-кредитної сфери, то її рівень в цілому характеризується як незадовільний, винятком є 2012-2013 рр. (задовільний), 2015, 2021 р. (небезпечний). Аналізуючи закономірності динаміки, зазначимо, що характерні два періоди зменшення рівня безпеки цієї сфери, зокрема 2011-2015 рр. (індекс скоротився на 28 в.п.) та 2016-2019 рр. (індекс зменшився на 19 в.п.), також у 2021 р. порівняно з 2020 р. скорочення рівня склало 12 в.п.

Порівняльний аналіз рівнів різних складових фінансової безпеки щодо рівнів економічної та фінансової безпеки представлений на рис. 2.8 та свідчить про те, що банківська, боргова, грошово-кредитна безпеки та безпека небанківського сектору мають нижчий рівень порівняно з інтегральною оцінкою як фінансової безпеки в середньому на 17,2%, так і порівняно із загальним рівнем економічної безпеки в середньому на 21,2%. Навпаки, бюджетна та валютна безпеки характеризується більш високої оцінкою щодо рівня фінансової безпеки в середньому на 55%, так і рівня економічної безпеки в цілому – на 38,5%.

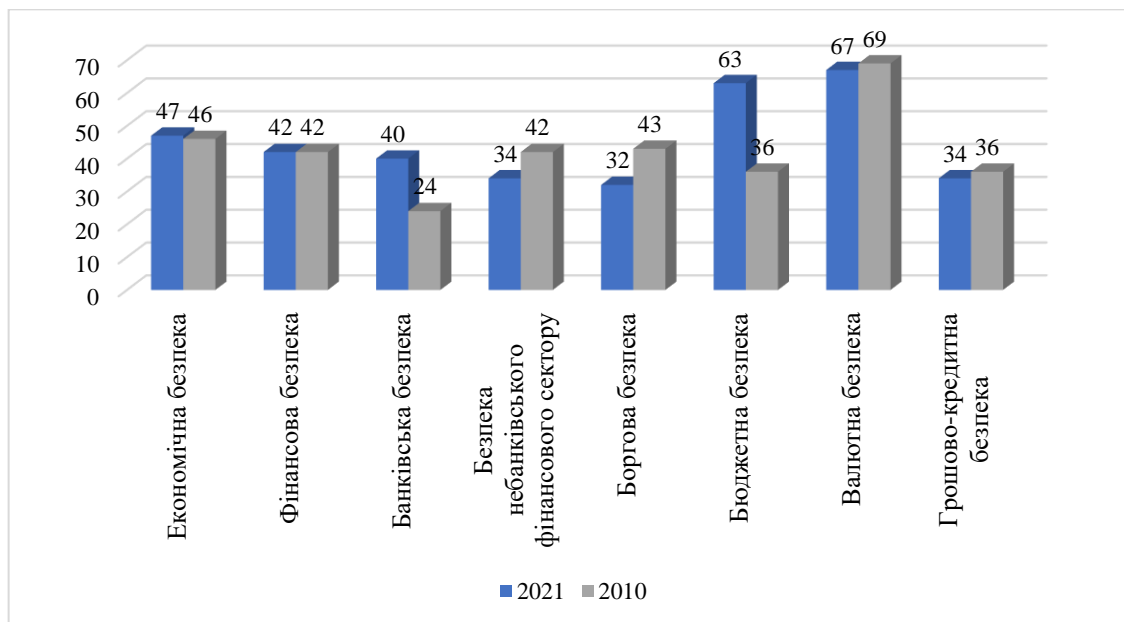

Рис. 2.8. Порівняльний аналіз рівнів безпеки в розрізі складових

Джерело: побудовано автором на основі [40]

З метою оцінки впливу різних складових на рівень фінансової та економічної безпеки було проведено кореляційний аналіз та розраховані відповідні лінійні коефіцієнти кореляції Пірсона, що дозволили на основі застосування шкали Чедокка встановити характер зв'язку між різними компонентами безпеки (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Оцінка ступеня впливу складових фінансової безпеки на інтегральний рівень фінансової та економічної безпеки України

Складові безпеки	Фінансова безпека		Економічна безпека		Коефіцієнт вагомості*
	Коефіцієнт кореляції	Характер зв'язку	Коефіцієнт кореляції	Характер зв'язку	
Банківська безпека	0,39	Прямий помірний	0,29	Прямий слабкий	0,1723
Безпека небанківського фінансового сектору	0,68	Прямий значний	-0,15	Зворотній слабкий	0,1068
Боргова безпека	0,67	Прямий значний	0,08	Відсутній	0,1746
Бюджетна безпека	-0,33	Зворотній помірний	0,49	Прямий помірний	0,2023
Валютна безпека	0,30	Прямий слабкий	0,39	Прямий помірний	0,1686
Грошово-кредитна безпека	0,55	Прямий значний	0,28	Прямий слабкий	0,1753

* в структурі індексу фінансової безпеки відповідно до Методичних рекомендацій

Джерело: розрахунки автора

Найбільший рівень впливу, що оцінюються значним прямим зв'язком, на індекс фінансової безпеки має безпека небанківського сектору, боргова безпека та грошово-кредитна безпека; банківська безпека має помірний прямий зв'язок з інтегральним індексом фінансової безпеки; помірний, але при цьому зворотній зв'язок виявлено у фінансової безпеки із рівнем бюджетної складової; валютна безпека має слабкий зв'язок з інтегральним рівнем фінансової безпеки. Отримані коефіцієнти кореляції (на основі аналізу емпіричних даних) не відповідають коефіцієнтам вагомості, що розраховані для складових фінансової безпеки у методичних рекомендаціях, зокрема найбільша вагомість у бюджетної, грошово-кредитної, боргової та банківської. Тобто вагомість індикатору не відповідає ступеню його впливу на інтегральну оцінку.

Що стосується впливу складових фінансової безпеки на інтегральний рівень економічної безпеки України в цілому, то тут вплив на порядок менший, зокрема виявлено лише помірний ступінь кореляції індексу економічної безпеки з бюджетною та валютною.

З метою визначення індикаторів, що впливають на формування рівня фінансової безпеки та її окремих складових було проаналізовано індикатори фінансової безпеки в аспекті їх знаходження в певних діапазонах порогових (критичних) значень відповідно до шкали, розробленої в методичних рекомендаціях [46].

Дані з фактичними значеннями індикаторів представлені в таблиці додатку А. Відповідно визначені межі індикаторів, що визначають зони безпеки / небезпеки, оцінено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Оцінка зон безпеки на основі порогових значень індикаторів фінансової безпеки

Індикатор	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Банківська безпека												
Частка простроченої заборгованості за кредитами, %	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	5	3	2	2	3	4	3	1	2	3	3	3
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	4	4	3	2	2	4	4	4	1	1	1	1
Співвідношення довгострокових кредитів та депозитів	5	5	3	3	5	5	5	5	5	5	5	5
Рентабельність активів, %	5	5	1	3	5	5	5	5	2	5	2	5
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	2	2	2	3	3	3	4	4	5	5	4	4
Безпека небанківського фінансового ринку												
Рівень проникнення страхування, % до ВВП	4	4	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5
Рівень капіталізації лістингових компаній, % ВВП	4	4	4	4	4	5	5	5	5	5	5	5
Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи, кількість критичних відхилень (-10 відсотків)	3	5	2	1	2	1	1	1	1	1	1	1
Частка надходжень страхових премій 3х найбільших страхових компаній, %	2	2	1	2	3	3	3	4	3	2	3	3
Боргова безпека												
Відношення обсягу державного боргу до ВВП, %	3	2	2	3	5	5	5	5	5	4	5	3

Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Середньозважена дохідність ОВДП на первинному ринку, %	5	4	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5
Індекс EMBI (Emerging Markets Bond Index) + Україна	2	4	3	4	4	4	4	3	3	3	3	3
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	4	4	5	5	5	5	5	5	5	4	4	4
Бюджетна безпека												
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	5	1	3	3	4	1	2	1	1	1	4	3
Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП	2	2	2	2	1	1	1	1	1	1	2	2
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	1	2	2	2	1	2	2	3	3	2	3	2
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Валютна безпека												
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США	5	1	1	1	1	1	4	2	1	1	2	1
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	2	2	2	2	1	2	2	2	2	1	1	2
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	4	3	3	2	4	5	4	4	4	3	3	3
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США	5	5	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Рівень доларизації грошової маси, %	4	5	5	4	5	5	5	5	4	4	4	4
Грошово-кредитна безпека												
Частка готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3), %	4	3	3	3	4	3	3	3	3	3	3	3
Різниця між % ставками за кредитами та депозитами, %	3	3	1	2	1	3	2	3	3	2	4	5
Рівень середньозваженої % ставки за кредитами, наданими в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, %	1	2	5	5	1	5	1	1	3	4	4	5
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	3	3	3	3	2	2	2	2	2	4	4	2
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів, %	4	4	5	5	5	5	5	4	5	5	5	5
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. дол. США	3	4	4	4	4	2	3	4	4	4	4	4

Примітка: рівні безпеки 1 - оптимальний, 2 – задовільний, 3 – незадовільний, 4 – небезпечний, 5 – критичний

Джерело: розрахунки автора

Зведення даних, представлених в таблиці 2.2, дозволило порахувати відсоткове співвідношення між фінансовими індикаторами, що потрапили у кожну зону безпеки/небезпеки за рівнем (рис. 2.9).

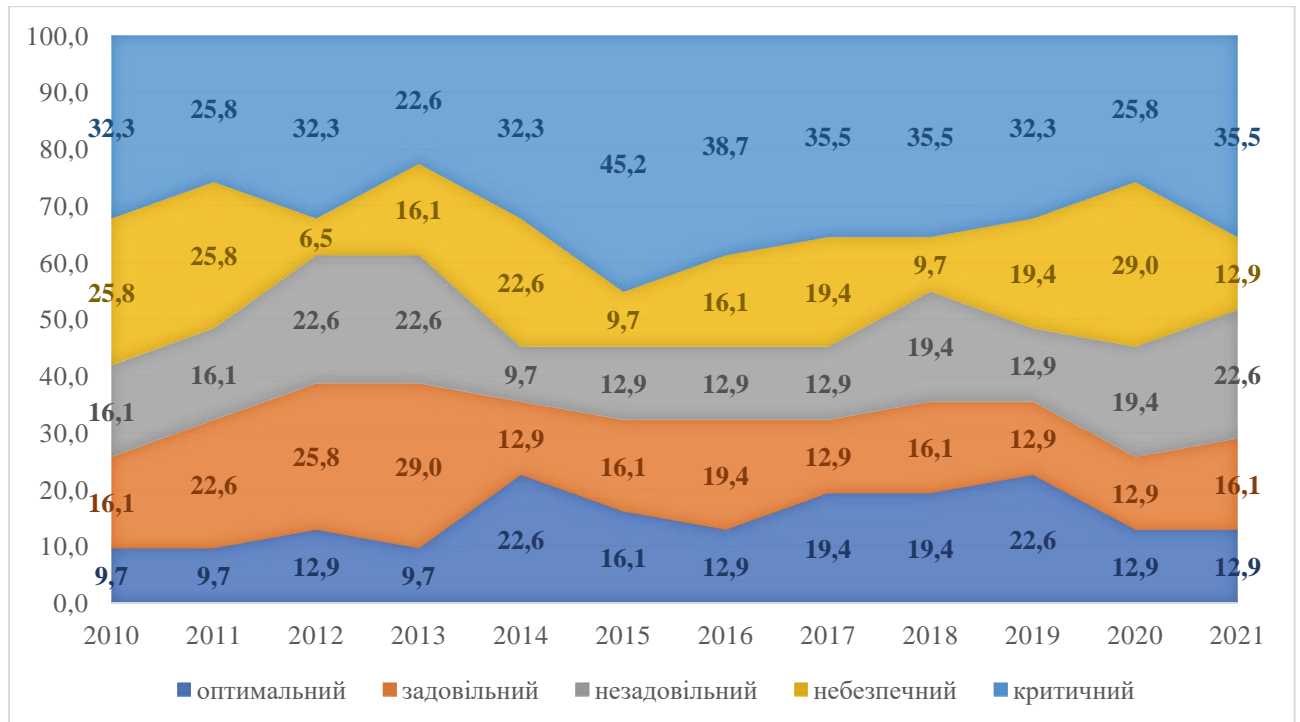

Рис. 2.9. Співвідношення між індикаторами фінансової безпеки за відповідними зонами, що характеризують стан безпеки

Джерело: побудовано автором

Отже, з 31 індикатора, що входять до складу фінансової безпеки, більше третини знаходяться у критичному стані. Так, у 2021 р. таких індикаторів було 35,5%, а саме три індикатори банківської безпеки (частка простроченої заборгованості за кредитами, співвідношення довгострокових кредитів та депозитів, рентабельність активів), два індикатори безпеки небанківського сектору (рівень проникнення страхування, рівень капіталізації лістингових компаній), два індикатори боргової безпеки (відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, середньозважена дохідність облігацій внутрішньої державної позики), один індикатор бюджетної безпеки (відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету), три індикатори грошово-кредитної безпеки (різниця між ставками за кредитами та депозитами, рівень середньозваженої ставки за

кредитами, питома вага довгострокових кредитів). При цьому у субскладовій валютної безпеки критичних значень індикаторів у 2021 р. не спостерігалось.

Найбільша частка критичних значень фінансових індикаторів була у 2015 р. та складала 45,2%. Слід зазначити, що частка небезпечних значень індикаторів знизилась порівняно з 2020 р., в якому складала 29%.

22,6% індикаторів перебувають у незадовільному стані за даними 2021 р. (2012, 2013 рр.), зокрема це співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті; частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній; відношення обсягу державного боргу до ВВП; індекс ЕМВІ; відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП; частка кредитів в іноземній валюті; частка готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси.

По 12,9% належить індикаторам, що знаходяться в небезпечній та оптимальній зонах за даними 2021 р. Навпаки частка оптимальних значень індикаторів зменшилась порівняно з 2019 р., в якому складала 22,6%. До індикаторів небезпечного рівня потрапили у 2021 р. частка активів п'яти найбільших банків, відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, рівень доларизації грошової маси, загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни. До індикаторів з оптимальним рівнем - частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи, індекс зміни курсу гривні до дол. США, сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти.

16,1% індикаторів знаходяться на задовільному рівні, але порівняно з періодом 2011-2013 рр. їх частка скоротилась вдвічі. Це такі фінансові індикатори, як співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, валові міжнародні резерви України в місяцях імпорту, частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам.

Таким чином, рівень фінансової безпеки України характеризується як небезпечний та незадовільний. На стан фінансової безпеки переважно впливають такі субскладові, як боргова безпека та безпека небанківського сектору. Серед фінансових індикаторів безпеки більше третини знаходиться в критичному стані, однак ще одна третина індикаторів мають оптимальний та задовільний рівень, що врівноважує інтегральну оцінку.

2.3. Порівняльний аналіз фінансових індикаторів безпекового розвитку країн європейського регіону

Зазначимо, що методичні рекомендації щодо визначення рівня безпеки є адаптованими під національну економіку України та її особливості. Відповідно якщо стоїть задача здійснити порівняльну оцінку рівня фінансової безпеки та визначити позиції країни в регіональному безпековому просторі, то потрібно враховувати такі індикатори та їх критичні значення, що є загальноприйнятими в міжнародній практиці.

В дослідженні була обрана вибірка країн для порівняльного аналізу, до якого було включено 6 країн Східної Європи (Румунія, Болгарія, Угорщина, Чехія, Словаччина, Польща та Україна) та 4 країни Західної Європи (Німеччина, Франція, Австрія та Нідерланди).

До фінансових індикаторів, на основі яких запропоновано порівняти рівня фінансової безпеки країн, включено такі: держаний борг, зовнішній борг, сальдо державного бюджету, офіційні валютні резерви, зміна курсу, рівень тіньової економіки (табл. 2.3). Доцільність включення такого показника, як рівень тіньової економіки, який сам по собі не є фінансовим індикатором, обумовлено тим, що він визначає умови розвитку будь-якого сектору економіки, у тому числі фінансового сектору. Зростаючи тіньова економіка підриває економічну стабільність, зменшує податкові надходження, що призводить до скорочення доходів бюджетів, створює додаткові ризики для банківської системи, обмежує інвестиції тощо.

Таблиця 2.3

**Фінансові індикатори оцінки та порівняльного аналізу рівня
фінансової безпеки країн**

Індикатор	Критичні значення	Тип індикатора	Субскладова безпеки
Державний борг, % до ВВП	Не більше 60%	дестимулятор	боргова
Зовнішній борг, % до ВВП	Не більше 70%	дестимулятор	боргова
Дефіцит/ профіцит державного бюджету, % до ВВП	Не більше -3% (дефіцит), не більше 5% (профіцит)	змішаний	бюджетна
Офіційні резерви в місяцях імпорту	Не менше 1,5	стимулятор	валютна
Зміна курсу національної валюти до дол. США, %	Не більше 130%, не менше 90%	змішаний	валютна
Тіньова економіка, % ВВП	Не більше 20%	дестимулятор	макроекономіка

Джерело: складено автором

Розподіл країн вибірки за рівнем державного боргу представлений в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

Державний борг країн, % до ВВП

Країна	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Зміна 2022/2016
Австрія	82,55	78,60	74,07	70,64	82,93	82,28	77,79	-4,76
Болгарія	35,81	31,70	28,83	26,84	32,54	33,71	33,45	-2,35
Нідерланди	61,90	56,95	52,43	48,55	54,67	52,43	48,51	-13,39
Німеччина	68,96	64,64	61,32	58,93	67,99	68,62	66,54	-2,42
Польща	54,50	50,80	48,71	45,70	57,17	53,75	49,58	-4,92
Румунія	37,89	35,32	34,46	35,11	46,86	48,64	47,19	9,30
Словаччина	52,27	51,46	49,41	47,97	58,90	62,19	58,82	6,55
Угорщина	72,81	70,24	67,32	63,77	77,32	74,55	75,93	3,12
Україна	79,51	71,58	60,35	50,45	60,51	68,84	81,69	2,18
Франція	97,96	98,13	97,78	97,43	115,06	113,00	111,67	13,71
Чехія	36,58	34,24	32,06	30,05	37,66	42,02	42,35	5,77

Джерело: складено на основі [70]

Найвищий рівень державного боргу у Франції 111,67% за даними 2022, що на 13,71% вище рівня 2016 р. у 97,96%. Борг, що є вищим за критичне значення у 60% (табл. 2.3) у Австрії (77,79%), Німеччини (66,54%), Угорщини (75,93%) та

України (81,59%). За період, що аналізувався, частка державного боргу у ВВП найбільш виросла у Румунії (на 9,3%), Чехії (5,77%), Словаччини (на 6,55). Найбільше скорочення частки боргу у ВВП характерно для Нідерландів (13,39%), Австрії (4,76%) та Польщі (4,92%).

В таблиці 2.5 представлені країни за показником зовнішнього боргу у ВВП. Найвищий рівень зовнішнього боргу у Нідерландів 376,6% від ВВП, однак порівняно з 2016 р. він скоротився на 177,6%. Також високим (більшим за сам ВВП) є зовнішній борг Австрії (149%), Німеччини (156,1%), Словаччини (104,9%), Угорщини (152,1%). Якщо розглядати показників відносно критичного значення у 70%, то прийнятним є рівень індикатора лише у 4 країн вибірки, а саме Болгарії, Польщі, Румунії та Чехії.

Таблиця 2.5

Зовнішній борг країн, % до ВВП

Країна	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Зміна 2022/2016
Австрія	164,6	154,9	150,8	154,3	165,7	163,3	149,0	-15,6
Болгарія	78,1	71,8	66,1	61,3	63,8	58,4	52,0	-26,1
Нідерланди	554,2	515,9	489,3	464,2	443,6	412,6	376,6	-177,6
Німеччина	151,8	147,6	145,8	147,5	164,1	170,9	156,1	4,3
Польща	76,7	67,3	64,2	58,9	60,7	56,6	52,9	-23,8
Румунія	56,3	52,3	48,4	48,9	57,5	56,6	49,8	-6,5
Словаччина	92,3	108,2	114,3	111,7	118,7	135,1	104,9	12,6
Угорщина	119,1	101,5	100,4	98,8	156,5	157,6	152,1	33,0
Україна	121,7	103,9	87,7	79,2	80,8	64,9	82,2	-39,5
Франція	211,8	210,2	221,8	234,5	262,4	256,0	245,5	33,7
Чехія	72,9	85,5	81,6	75,7	75,7	73,9	65,5	-7,4

Джерело: складено на основі [64]

Щодо динаміки рівня зовнішнього боргу, то за період 2016-2022 рр. рівень боргу збільшився на 33% в Угорщині, на 33,7% у Франції, на 12,6% у Словаччини. Окрім Нідерландів, значне скорочення рівня зовнішнього боргу відмічається в Україні (39,5% зменшення), Болгарії (26,1%), Польщі (23,8%) та Австрії (15,6%).

В таблиці 2.6 представлені країни за рівнем бюджетного дефіциту / профіциту.

Таблиця 2.6

Дефіцит (-)/ профіцит (+) державного бюджету, % до ВВП

Країна	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Австрія	-1,5	-0,8	0,2	0,6	-8	-5,8	-3,5
Болгарія	0,3	1,6	1,7	2,1	-3,8	-4,0	-2,9
Нідерланди	0,1	1,4	1,5	1,8	-3,7	-2,2	-0,1
Німеччина	1,2	1,3	1,9	1,5	-4,3	-3,6	-2,5
Польща	-2,4	-1,5	-0,2	-0,7	-6,9	-1,8	-3,7
Румунія	-2,5	-2,5	-2,8	-4,3	-9,3	-7,2	-6,3
Словаччина	-2,6	-1,0	-1,0	-1,2	-5,4	-5,2	-2,0
Угорщина	-1,8	-2,5	-2,1	-2,0	-7,6	-7,2	-6,2
Україна	-2,94	-1,6	-1,66	-1,96	-5,18	-3,63	-17,62
Франція	-3,6	-3,0	-2,3	-3,1	-9,0	-6,5	-4,8
Чехія	0,7	1,5	0,9	0,3	-5,8	-5,1	-3,2

Джерело: складено на основі [41,67]

Для деяких країн ЄС характерним є невеликий рівень бюджетного дефіциту (у межах до критичного рівня у 3%), зокрема для Болгарії, Нідерландів, Німеччини, Словаччини. Для решти країн за даними 2022 р. дефіцит бюджету є більшим за 3% від ВВП, при чому найвищий цей рівень в Україні (-17,62%), Румунії (-6,3%). Угорщині (-6,2%), Франції (-4,2%). Для Болгарії, Німеччини, Нідерландів та Чехії протягом 2016-2019 рр. характерним був невеликий профіцит державного бюджету.

В таблиці 2.7 представлені країни за показником офіційних валютних резервів в місяцях імпорту. Серед досліджуваних країн за даними 2022 р. показник резервів, вищий за 1,5 мали 8 з 10 країн вибірки, а саме Болгарія, Німеччина, Польща, Румунія, Угорщина, Україна, Франція та Чехія. Найвищий показник 7,52 в Болгарії, найнижчий та недостатній у Нідерландах 0,65. Збільшився рівень валютних резервів у місяцях імпорту за 2016-2022 р. у Словаччині, Нідерландах, Україні та Франції, суттєве скорочення спостерігалось у Польщі, Румунії та Болгарії.

Таблиця 2.7

Офіційні валютні резерви в місяцях імпорту

Країна	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Зміна 2022/2016, темпи приросту, %
Австрія	1,25	1,06	1,02	1,07	1,55	1,35	1,23	-1,6
Болгарія	8,42	8,23	7,42	7,24	10,65	8,29	7,52	-10,7
Нідерланди	0,51	0,50	0,44	0,53	0,73	0,74	0,65	28,2
Німеччина	1,48	1,47	1,33	1,55	2,03	1,84	1,66	12,1
Польща	5,40	4,61	4,15	4,61	5,78	4,79	4,28	-20,7
Румунія	5,41	5,16	4,21	4,14	5,47	4,28	4,04	-25,3
Словаччина	0,40	0,46	0,59	0,83	1,20	0,98	0,97	145,7
Угорщина	2,63	2,50	2,54	2,51	3,58	3,04	2,51	-4,5
Україна	3,19	3,21	3,08	3,47	4,88	3,57	3,89	21,9
Франція	1,91	1,89	1,81	2,14	2,93	2,66	2,30	20,4
Чехія	6,47	9,88	8,52	9,11	11,29	9,27	6,81	5,3

Джерело: складено на основі [80]

Індекси змін курсів національних валют щодо долару США по країнах представлені в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Індекси змін курсів валют до долару США, % зростання

Країна	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Австрія	100,24	97,98	95,66	105,49	98,01	96,57	112,32
Болгарія	100,21	98,16	95,48	105,43	98,24	96,36	112,48
Нідерланди	100,24	97,98	95,66	105,49	98,01	96,57	112,32
Німеччина	100,24	97,98	95,66	105,49	98,01	96,57	112,32
Польща	104,60	95,85	95,56	106,30	101,57	99,03	115,43
Румунія	101,34	99,84	97,26	107,52	100,14	98,03	112,69
Словаччина	100,24	97,98	95,66	105,49	98,01	96,57	112,32
Угорщина	100,78	97,48	98,46	107,57	105,96	98,42	122,91
Україна	116,97	104,09	102,27	95,02	104,30	101,22	118,53
Франція	100,24	97,98	95,66	105,49	98,01	96,57	112,32
Чехія	99,35	95,65	92,96	105,53	101,21	93,40	107,74

Джерело: складено на основі [80]

Аналіз наведених показників дозволяє констатувати, що всі вони знаходяться в межах від 90% до 130%, що свідчить про допустимі значення показника, що критично не впливають на рівень фінансової стійкості та безпеки.

Щодо тіньової економіки, то в міжнародних дослідженнях для вимірювання та порівняння між країнами світу рівня тіньової економіки використовується метод MIMIC (the Multiple Indicators and Multiple Causes method), запропонований Ф. Шнейдером [75], який був застосований для оцінки процесів тінізації в країнах Європи. Розраховані в дослідженні показники по вибірці країн представлені в таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Рівень тіньової економіки, % до ВВП

Країна	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Зміна 2022/2016, темпи приросту, %
Австрія	7,8	7,1	6,7	6,1	7,3	6,9	7,1	-9,0
Болгарія	30,2	29,6	30,8	30,1	32,9	32,4	33,1	9,6
Нідерланди	8,8	8,4	7,5	7,0	8,1	7,8	8,2	-6,7
Німеччина	10,8	10,4	9,7	8,5	10,4	10,0	8,8	-18,4
Польща	23,0	22,2	21,4	20,7	22,5	22,0	21,9	-4,8
Румунія	27,6	26,3	26,7	26,9	29,3	28,9	29,0	5,2
Словаччина	13,7	13,0	12,8	12,2	14,0	13,7	13,1	-4,7
Угорщина	22,2	22,4	22,7	23,2	26,0	25,1	25,4	14,6
Україна	47,0	47,1	46,6	47,2	47,8	50,0	51,0	8,6
Франція	12,0	11,5	11,0	10,6	11,4	10,9	10,8	-9,8
Чехія	14,9	14,1	13,6	13,1	14,2	13,9	13,5	-9,5

Джерело: складено на основі [75]

Мінімальний рівень тіньової економіки, а саме менший за 20%, мають такі країни, як Австрія (7,1%), Нідерланди (8,2%), Німеччина (8,8%), Словаччина (13,1%), Чехія (13,5%). В Україні рівень тіньової економіки є найвищим серед країн ЄС, зокрема двічі більший, ніж в середньому по ЄС.

Зменшення рівня тіньової економіки за період 2016-2022 рр. спостерігалось в таких країнах, як Німеччина, Австрія, Франція, Чехія, Нідерланди, Польща та Словаччина. Зростання рівня тінізації економіки демонструють Угорщина, Болгарія, Україна та Румунія.

Для комплексного компаративного аналізу було розроблено та розраховано *інтегральний індекс фінансової безпеки*, алгоритм формування представлено на рис. 2.10.

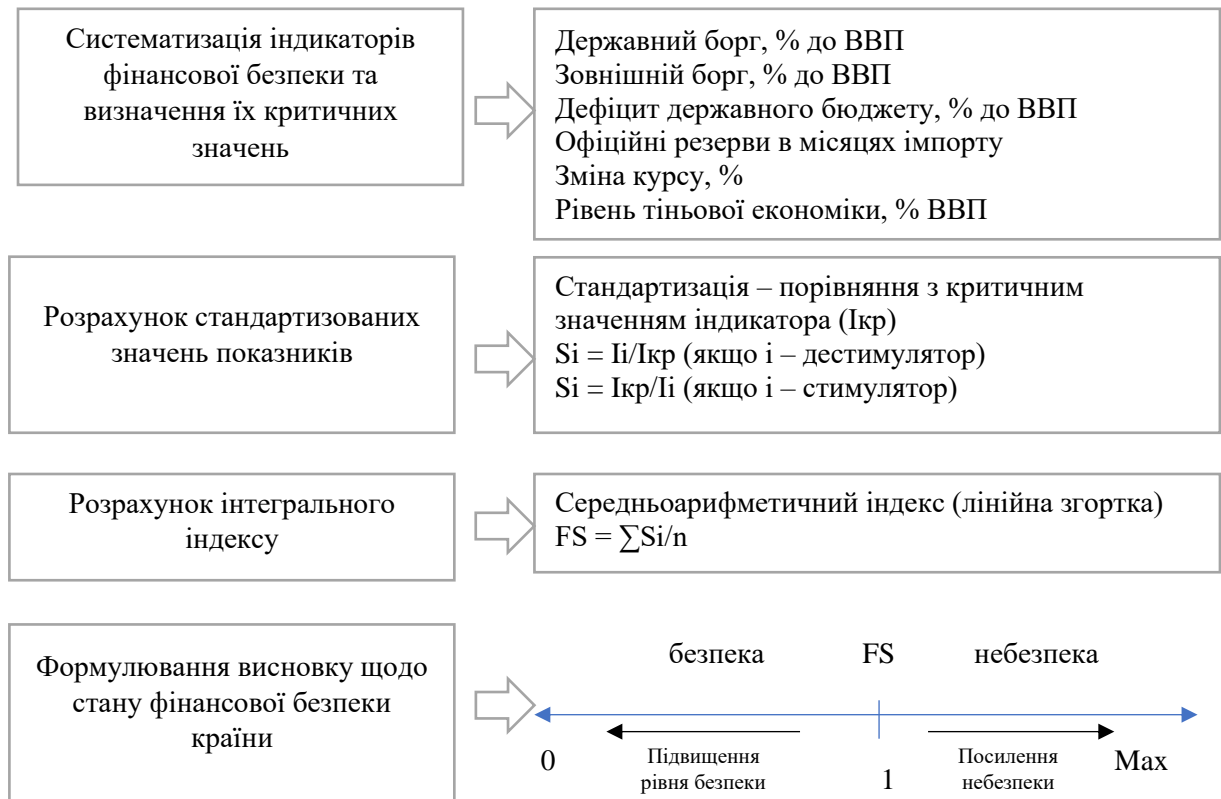

Рис. 2.10. Алгоритм формування інтегрального індексу фінансової безпеки країн

Отже, інтегральний індекс може приймати значення:

- В діапазоні $(0;1)$ – що буде свідчити про те, що інтегральне значення показника безпеки в середньому не перевищує критичні значення, отже країна характеризується задовільним станом фінансової безпеки (перебуває в зоні безпеки);

- Значення індексу може дорівнювати одиниці, відповідно фактичні значення індикаторів дорівнюють критичним значенням;

- В діапазоні $(1;\infty)$ – що свідчить про те, що інтегральне значення показника безпеки в середньому перевищує критичні значення, відповідно стан фінансової безпеки незадовільний, країна знаходиться в зоні небезпеки.

Таким чином, запропонований інтегральний індекс фінансової безпеки є показником дистимулюючого характеру, тобто зростання його значень свідчить про посилення небезпеки, а навпаки зменшення значень індексу ідентифікує підвищення рівня безпеки та зростання фінансової стійкості.

Результати розрахунку індексів представлені в таблицях додатку Б. Зведені дані щодо інтегральних рівнів фінансової безпеки досліджуваних країн представлені на рис. 2.11.

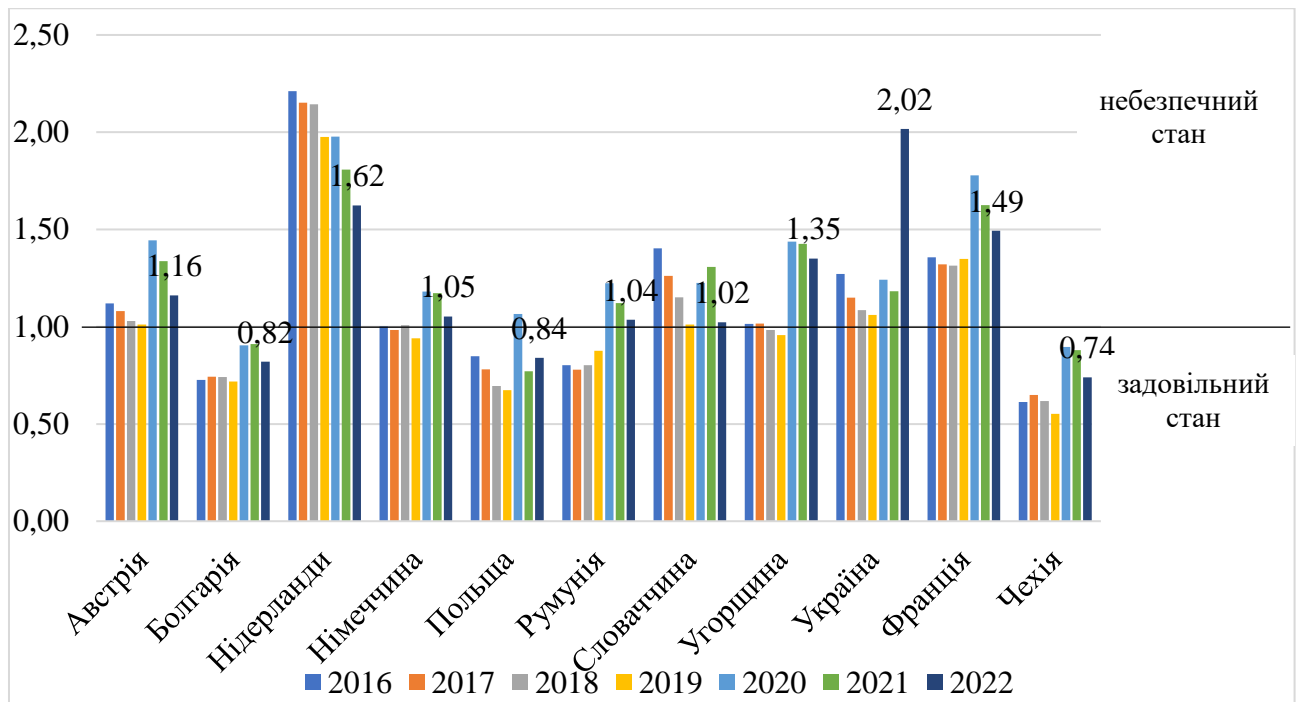

Рис. 2.11. Інтегральні індекси фінансової безпеки країн за період 2016-2022 рр.

Джерело: розрахунки автора

Аналіз розрахованих індексів дозволяє зробити висновки:

- Найвищий рівень небезпеки за фінансовими індикаторами у 2022 р. має Україна (2,02), тобто відхилення від критичних значень більше ніж 2 рази;
- Австрія, Нідерланди, Німеччина, Румунія, Словаччина, Угорщина та Франція мають індекси вищі за 1, що також свідчить про небезпечний стан їх фінансової складової безпеки;
- Болгарія, Польща та Чехія мають індекси нижчі за 1, отже їх фінансова система перебуває у безпечному стані. При чому такий стан спостерігається протягом всього періоду, що досліджується, за винятком Польщі у 2020 р. (індекс дорівнював 1,06);
- Нідерланди мають високі оцінки індексу через дуже високий рівень зовнішнього боргу та низькі офіційні резерви. Однак, для країни позитивним

трендом є зменшення рівня небезпеки, так за період 2-16-2022 рр. індекс скоротився на 26,6%;

- Суттєве зростання індексу для найбільш розвинених країн ЄС, а саме Австрії (на 42,8%), Франції (на 31,8%) та Німеччини (на 25,7%) зафіксовано у 2020 р., що є наслідком впливу пандемії та виразилось у зростання величини бюджетного дефіциту.

Проведений аналіз дозволив порівняти країни за рівнем фінансової безпеки, виявити особливості формування рівня безпеки, класифікувати країни за станом безпеки, відслідкувати закономірності зміни рівня безпеки у часі.

Висновки до другого розділу

1. Оцінка глобальних трендів розвитку світового господарства показала, що основні фінансові ризики пов'язані із загостренням боргової кризи, особливо в країнах, що розвиваються, стрімким зростанням обсягів зовнішнього боргу в цілому по країнах світу, високими темпами інфляції, що характерні для всіх регіонів світу, загальним скороченням темпів економічного зростання, що носить ознаки глобальної економічної рецесії. В цих умовах загострюється конференція між країнами-лідерами, слабкими стають багатосторонні регуляторні механізми, виникають та поширюються торговельні війни, що також провокує порушення фінансової та економічної стійкості.

2. Проведений аналіз показав, що рівень економічної безпеки України визначається як незадовільний протягом усього періоду 2010-2021 рр, при цьому можна виділити окремі періоди зміни: 2012-2015 рр. зменшення рівня безпеки ; 2016-2019 рр. період відновлення, що характеризується посиленням безпекових позицій; 2020-2021 рр. погіршення безпеки внаслідок впливу пандемії. У 2021 р. інтегральний індекс економічної безпеки складав 47 із 100.

3. Фінансова безпека Україна характеризується меншим інтегральним рівнем, особливо у період 2014-2021 рр., при цьому у періоди 2010-2013, 2018-2019, 2021 рр. рівень фінансової безпеки є незадовільним, тоді як у 2014-2017 рр.

та у 2020 р. характеризується як небезпечний. Для інтегрального рівня фінансової безпеки характерними є більші коливання значень, ніж для рівня економічної безпеки, що свідчить про більший рівень волатильності саме фінансових індикаторів.

4. Порівняльний аналіз рівнів різних складових фінансової безпеки показав, що банківська, боргова, грошово-кредитна безпеки та безпека небанківського сектору мають нижчий рівень порівняно з інтегральною оцінкою як фінансової безпеки в середньому на 17,2%, так і порівняно із загальним рівнем економічної безпеки в середньому на 21,2%. Навпаки, бюджетна та валютна безпеки характеризується більш високої оцінкою щодо рівня фінансової безпеки в середньому на 55%, так і рівня економічної безпеки в цілому – на 38,5%.

5. Проведений кореляційний аналіз засвідчив, що найбільший рівень впливу на індекс фінансової безпеки має безпека небанківського сектору, боргова безпека та грошово-кредитна безпека; банківська безпека має помірний прямий зв'язок з інтегральним індексом фінансової безпеки; помірний, але при цьому зворотній зв'язок виявлено у фінансової безпеки із рівнем бюджетної складової; валютна безпека має слабкий зв'язок з інтегральним рівнем фінансової безпеки. Що стосується впливу складових фінансової безпеки на інтегральний рівень економічної безпеки України в цілому, то тут вплив на порядок менший, зокрема виявлено лише помірний ступінь кореляції індексу економічної безпеки з бюджетною та валютною.

6. Виявлено, що з 31 індикатора, що входять до складу фінансової безпеки, більше третини знаходяться у критичному стані. Найбільша частка критичних значень фінансових індикаторів була у 2015 р. та складала 45,2%. Слід зазначити, що частка небезпечних значень індикаторів знизилась порівняно з 2020 р., в якому складала 29%. 22,6% індикаторів перебувають у незадовільному стані, по 12,9% - у небезпечному та оптимальному за даними 2021 р. 16,1% індикаторів знаходяться на задовільному рівні, але порівняно з періодом 2011-2013 рр. їх частка скоротилась вдвічі.

7. Для порівняльного аналізу рівня безпеки країн світу запропоновано інтегральний показник фінансової безпеки, що включає такі фінансові індикатори, як держаний борг, зовнішній борг, сальдо державного бюджету, офіційні валютні резерви, зміна курсу, рівень тіньової економіки, для яких становлено відповідну систему критичних значень, що визначені у світовій практиці аналізу.

8. Аналіз цих індикаторів на вибіркою 10 країн ЄС та України показав такі результати:

- найвищий рівень державного боргу у Франції 111,67% за даними 2022, що на 13,71% вище рівня 2016 р. у 97,96%. Борг, що є вищим за критичне значення у 60% (табл. 2.3) у Австрії (77,79%), Німеччини (66,54%), Угорщини (75,93%) та України (81,59%).

- найвищий рівень зовнішнього боргу у Нідерландів 376,6% від ВВП, високим є зовнішній борг у Австрії (149%), Німеччини (156,1%), Словаччини (104,9%), Угорщини (152,1%); нижчим на критичне значення у 70% є зовнішній борг у Болгарії, Польщі, Румунії та Чехії.

- для країн ЄС характерним є невеликий рівень бюджетного дефіциту (у межах до критичного рівня у 3%), зокрема для Болгарії, Нідерландів, Німеччини, Словаччини. Для решти країн вибірки дефіцит бюджету є більшим за 3% від ВВП, при чому найвищий цей рівень в Україні (-17,62%), Румунії (-6,3%), Угорщині (-6,2%), Франції (-4,2%).

- показник резервів, вищий за 1,5місяців імпорту мали 8 з 10 країн вибірки, а саме Болгарія, Німеччина, Польща, Румунія, Угорщина, Україна, Франція та Чехія. Найвищий показник 7,52 в Болгарії, найнижчий та недостатній у Нідерландах 0,65.

- коливання курсів національних валют країн вибірки знаходились в межах від 90% до 130%, що свідчить про допустимі значення показника, що критично не впливають на рівень фінансової стійкості та безпеки.

- мінімальний рівень тіньової економіки, а саме менший за 20%, мають такі країни, як Австрія (7,1%), Нідерланди (8,2%), Німеччина (8,8%), Словаччина

(13,1%), Чехія (13,5%). В Україні рівень тіньової економіки є найвищим серед країн ЄС, зокрема двічі більший, ніж в середньому по ЄС.

9. Розрахунок інтегральних індексів фінансової безпеки по досліджуваних країнах ЄС та Україні показав, що: найвищий рівень небезпеки за фінансовими індикаторами у 2022 р. має Україна (2,02), тобто відхилення від критичних значень більше ніж 2 рази; Австрія, Нідерланди, Німеччина, Румунія, Словаччина, Угорщина та Франція мають індекси вищі за 1, що також свідчить про небезпечний стан їх фінансової складової безпеки; Болгарія, Польща та Чехія мають індекси нижчі за 1, отже їх фінансова система перебуває у безпечному стані Нідерланди мають високі оцінки індексу через дуже високий рівень зовнішнього боргу та низькі офіційні резерви, однак демонструють позитивний тренд щодо зменшення рівня небезпеки; суттєве зростання індексу спостерігалось у найбільш розвинених країн ЄС, а саме Австрії (на 42,8%), Франції (на 31,8%) та Німеччини (на 25,7%), що є наслідком впливу пандемії та виразилось у зростання величини бюджетного дефіциту.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Прогнозування фінансових індикаторів безпекового розвитку України

Прогнозування є одним із інструментів, що дозволяє передбачати майбутній розвиток, моделювати потенційні виклики та ризики, відповідно зменшуючи ступінь невизначеності. Однак, зараз, коли суттєво посилюється невизначеність загального безпекового середовища, прогнозування індикаторів безпеки суттєво ускладнюється, при цьому самі прогнозні оцінки можуть бути неточними, можуть потребувати додаткових уточнень та коригувань.

За даними останнього інфляційного звіту Національного банку України [29] та Консенсус прогнозу Міністерства економіки України [57] було систематизовано прогнозні оцінки деяких індикаторів безпекового розвитку, у тому числі фінансових індикаторів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Прогнозні оцінки індикаторів безпекового розвитку України

Показник	2022	2023 (прогноз)	2024 (прогноз)	2025 (прогноз)
Реальний ВВП, % до попереднього року*	-29,1	4,9	3,6	6,0
Рівень інфляції (ІСЦ на кінець періоду), %*	126,6	105,8	109,8	106,0
Рівень тінізації, % ВВП **	50,2	51,3	52,5	51,8
Курс гривні, грн/дол США	32,3	36,9	40,0	42,2
Зведений бюджет, % до ВВП	-16,3	-20,4	-13,4	-11,3
Офіційні валютні резерви у місяцях імпорту	3,8	5,6	6,0	5,7
Рівень сукупного державного боргу, % до ВВП	78,5	88,4	94,3	106,6

Джерело: складено на основі [29, 36, 57]

Економіка в цілому скоротилася на 29,1% та прогнозами очікується відновлення економічної активності на 4,9% у 2023 р., 3,6% у 2024 р. та 6% у 2025 р.

Високий рівень інфляції у 2022 р. 26,6% матиме тенденцію до сповільнення та на 2023 р. очікується на рівні 5,8%, у 2024 р. – 9,8%, у 2025 р. – 6%. Для того щоб контролювати інфляцію та підтримати макроекономічну стабільність НБУ змінив деякі принципи монетарної політики, зокрема тимчасово зафіксував обмінний курс та запровадив валютні обмеження, підтримуючи валютний ринок інтервенціями. Так, була підвищена облікова ставка з 10% до 25% з метою призупинення відпливу депозитів із банківської системи та збільшення привабливості національної валюти; офіційний обмінний курс гривні до долара США девальвований на 25%, що допомогло зменшити тиск на валютний ринок та знизити навантаження на золотовалютні резерви НБУ.

Однак, незважаючи на ці заходи, валютний ринок усе ще потребує втручання, оскільки він не в змозі збалансувати себе, та є високий попит на іноземну валюту з боку підприємств і домашніх господарств. У зв'язку з цим НБУ продовжує компенсувати дефіцит іноземної валюти на ринку та проводити політику фіксованого курсу. НБУ, як тільки дозволить ситуація, має намір поступово перейти до більш гнучкого валютного курсу, пом'якшити валютний контроль та повернутися до режиму інфляційного таргетування.

Щодо бюджетного дефіциту, то він залишатиметься достатньо високим, зокрема на рівні 20,4% ВВП у 2023 р., 13,4% у 2024 р., 11,3% у 2025 р., що значно вище критичної відмітки у 3% ВВП. Покриття дефіциту можливе лише за рахунок міжнародної підтримки, на яку розраховує країна. У 2022 р. видатки головним чином покривався за рахунок міжнародної допомоги та грантів, що становили понад половину бюджетного фінансування; на 2023 рік у держбюджеті передбачено вдвічі більші видатки над доходами, що спрямовані головним чином на потреби безпеки та оборони, соціальний захист домогосподарств та фінансування яких також очікується за рахунок міжнародної фінансової підтримки.

Це також підтримує на високому рівні офіційні валютні резерви, які за прогнозними оцінками становлять у 2023 р. 5,6 місяців імпорту, у 2024 р. – 6, у 2025 р. – 5,7.

Реформи, що проводяться у фінансовому секторі спрямовані на макрофінансову стабілізацію та зміцнення спроможності регуляторів та учасників фінансового ринку протистояти кризовим явищам, а також розбудову повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища відповідно до стандартів ЄС.

Проведений Міністерством економіки України аналіз ризиків безпекового середовища [57] показав, що найбільш значущими серед зовнішніх ризиків виявилися:

- на період 2023-2026 рр: глибока соціалізація значної частини біженців за кордоном із мінімальною ймовірністю їх повернення у майбутньому; послаблення/затримка фінансової підтримки процесів відбудови України зі сторони міжнародних партнерів;

- на період 2024-2025 рр: суттєве зростання світових цін на продовольство.

Серед внутрішніх ризиків для української економіки високими виявилися:

- на період 2023-2026 рр: збереження низької кредитної активності комерційних банків у реальному секторі; демографічна криза: дефіцит трудових ресурсів – надвеликий відсоток населення, що потребує соціальної підтримки (пенсіонери, діти, інваліди) – гендерний зсув; зубожіння переважної частини населення; стрімке посилення трудової міграції за кордон;

- на період 2023-2024 роках: значний дефіцит потужності в електроенергетиці.

При цьому ризик «збереження наявного високого рівня корупції» залишився також на перших позиціях, як це й було раніше [57].

Щодо банківської системи, то вона протистояла викликам часу завдяки значному запасу міцності, своєчасній реакції НБУ та багаторічній спільній роботі над реформою банківського сектору, однак банки зазнали значних втрат.

Кредитний попит населення та бізнесу за цей час значно послабився, що також відобразилось на попиті на фінансові послуги. Очікується, що ринкове кредитування відновлюватиметься лише з поживленням економіки. Так, зараз

частка непрацюючих кредитів у банківському секторі України збільшилася до 39,1% станом середину 2023 р.

Небанківський сектор потребуватиме подальших реформ. Розвиток системи недержавного пенсійного забезпечення стримується низьким фінансовим рівнем спроможності громадян та низьким рівнем довіри населення до фінансових ринків як споживача їх послуг. Повноцінне функціонування системи накопичувального пенсійного забезпечення поступово зумовлюватиме підвищення рівня соціального захисту людей пенсійного віку, залучення потужного внутрішнього довгострокового інвестиційного ресурсу, що сприятиме підвищенню інвестицій у національну економіку.

На основі результатів застосування методу інтегрального оцінювання в п.2.3 роботи, проведемо факторне прогнозування рівня фінансової безпеки України на період 2023-2025 рр.

Для визначення найбільш впливових індикаторів на зміну стану безпеки та відповідно посилення небезпек був проведений кореляційний аналіз, результати якого представлені в таблиці 3.2. Отже, з системи досліджуваних індикаторів суттєвий вплив на інтегральний індекс фінансової безпеки України було виявлено для таких індикаторів як: дефіцит державного бюджету (дуже сильний та зворотній зв'язок), коливання курсу гривні (сильний та прямий зв'язок), рівень тінізації економіки (сильний та прямий зв'язок), рівень державного боргу (значний та прямий зв'язок). Рівень зовнішнього боргу майже не корелює з динамікою індексу безпеки, розмір офіційних резервів у місяцях імпорту має слабку кореляцію з інтегральним індексом.

Таблиця 3.2

Кореляційний аналіз впливу фінансових індикаторів на інтегральний індекс фінансової безпеки України

	Державний борг, % ВВП	Зовнішній борг, % ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Офіційні резерви в місяцях імпорту	Зміна курсу гривні до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП
Інтегральний індекс фінансової безпеки	0,678	-0,058	-0,984	0,284	0,767	0,765
Ступінь зв'язку	значний	відсутній	дуже сильний	слабкий	сильний	сильний

Джерело: розрахунки автора

Для найбільш впливових фінансових індикаторів було проведено регресійний аналіз з метою визначення аналітичної форми зв'язку з інтегральним індексом безпеки та побудовано відповідні парні рівняння регресії. Результати моделювання наведені на рис. 3.1-3.4.

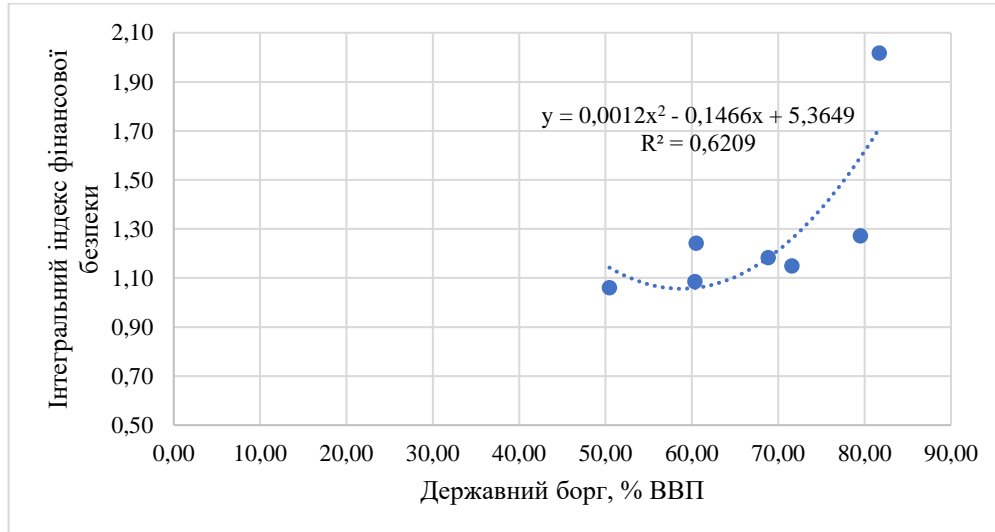

Рис. 3.1. Регресійна модель залежності інтегрального індексу фінансової безпеки від динаміки рівня державного боргу України

Джерело: розрахунки автора, період аналізу (2016-2022)

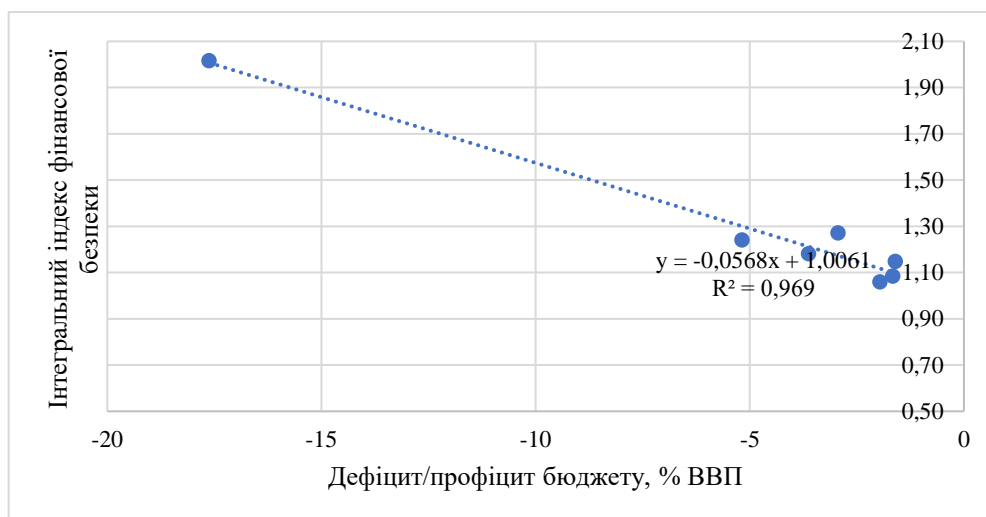

Рис. 3.2. Регресійна модель залежності інтегрального індексу фінансової безпеки від динаміки рівня бюджетного дефіциту України

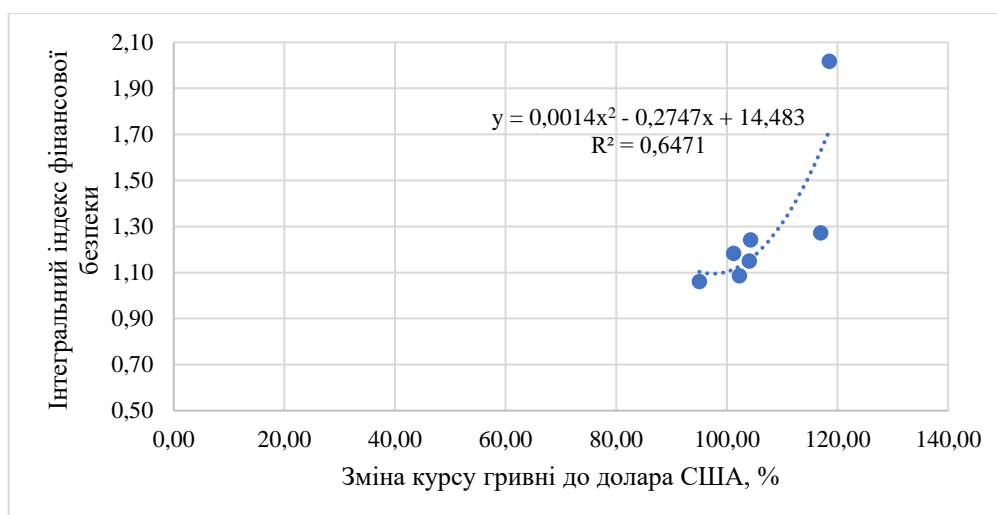

Рис. 3.3. Регресійна модель залежності інтегрального індексу фінансової безпеки від динаміки курсу гривні до долара США

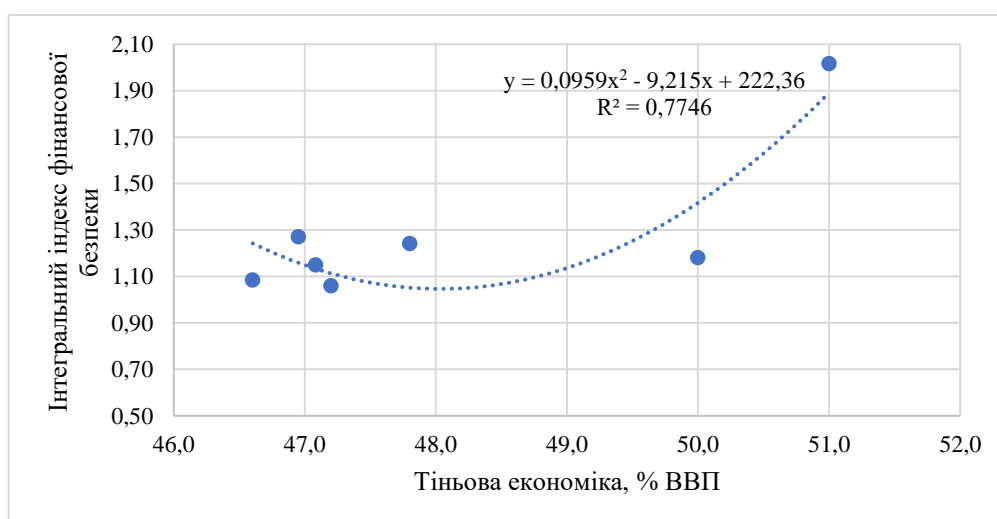

Рис. 3.4. Регресійна модель залежності інтегрального індексу фінансової безпеки від динаміки рівня тіньової економіки України

Отримані результати дозволяються зробити такі висновки:

- Рівень державного боргу має нелінійний зв'язок з індексом фінансової безпеки (найкращою формою регресії є поліном другого ступеня), що свідчить про те, що зростання рівня боргу до певної межі може стабілізувати фінансовий та економічний стан (зменшувати індекс, відповідно посилювати безпеку), а подальше збільшення вже навпаки викликатиме зростання індексу та посилення небезпеки. При цьому на 62% варіація індексу безпеки пояснюється зміною рівня державного боргу.

- Між рівнем бюджетного дефіциту та інтегральним індексом встановлено дуже тісний лінійний зв'язок, зокрема на 96,9% варіації рівня дефіциту обумовлює варіацію індексу. При зростанні бюджетного дефіциту на 1% (без врахування знаку «-»), небезпека посилюватиметься (значення індексу зросте на 5в.п.

- Зміна курсу гривні та долару впливає на рівень фінансової безпеки також нелінійно, пояснюючи варіацію індексу на 64,71%.

- Нелінійний зв'язок також встановлено між рівнем тіньової економіки та індексом фінансової безпеки, яка на 77,46% пояснює зміну значень індексу.

Отже, встановлений нелінійний зв'язок підкреслює змішаний тип фінансових індикаторів щодо визначення стану безпеки, а саме вони можуть за певних значень підвищувати рівень безпеки, а за інших – навпаки посилювати небезпеку.

На основі наявних прогнозних значень показників (табл. 3.1), що було систематизовано за даними НБУ та Міністерства економіки, та отриманих регресійних моделей було розроблено факторний прогноз інтегральних індексів фінансової безпеки України (табл. 3.3).

Таким чином, державний борг, зростаючи відповідно до прогнозних оцінок НБУ та Мінекономіки, посилюватиме й фінансову небезпеку (індекс зростає на 24,2% у 2024 р., на 52,5% у 2025 р.), під впливом рівня бюджетного дефіциту, що за прогнозами має зменшуватися, відповідно відбуватиметься посилення фінансової стійкості (індекс зменшується на 18% у 2024 р., на 6,8% у 2025 р.),

прогнозовані середньорічні коливання курсу гривні призведуть до посилення рівня безпеки (індекс зменшується на 15,3% у 2024 р., на 6,9% у 2025 р.), від впливом збереження високого рівня тіньової економіки індекс безпеки зросте до 2,9 відповідно на 44,3% у 2024 р., однак зменшиться на 19% у 2025р.

Таблиця 3.3

**Результати факторного прогнозування інтегрального індексу
фінансової безпеки**

Період прогнозу	Фактори			
	Державний борг, % ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Зміна курсу гривні до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП
	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄
2023	1,78	2,16	1,37	2,01
2024	2,21	1,77	1,16	2,90
2025	3,37	1,65	1,08	2,35

Джерело: розрахунки автора

Усереднення прогнозних оцінок на основі парних рівнянь регресії дозволило розрахувати узагальнений прогноз щодо стану фінансової безпеки України на основі запропонованого індексу (рис. 3.5).

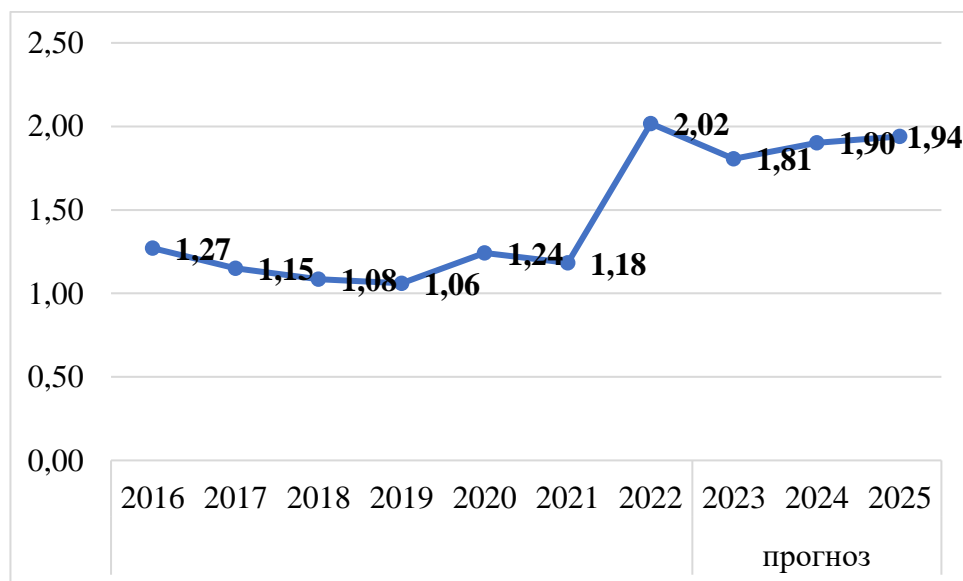

Рис. 3.5. Прогнозування рівня фінансової безпеки України

Зазначимо, що за прогнозами на 2023 р. індекс фінансової безпеки становить 1,81, що на 10,5% нижче рівня 2022 р., що свідчить про підвищення фінансової стабільності, однак при цьому залишається більшим за 1, тобто свідчить про перебування країни у зоні небезпеки. На період 2024 та 2025 рр. буде також зростати відповідно на 5,3 та 2%, що також є сигналом щодо посилення відповідних ризиків.

Отримані прогнозні оцінки зумовлюють необхідність пошуку та розробки відповідних превентивних заходів щодо забезпечення достатнього рівня фінансової безпеки та відповідної стійкості розвитку національної економіки.

3.2. Пріоритетні напрями розвитку фінансової сфери України в контексті забезпечення економічної безпеки

Забезпечення національних економічних інтересів вимагає формування і реалізації стратегічного курсу у сфері забезпечення економічної безпеки, спрямованого як на стійке зростання конкурентоспроможності економіки України, так і на поступове зміцнення економічної стійкості та відповідно здатності національної економіки протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам.

В аспекті фінансової безпеки, як і інших складових економічної безпеки, досягнення покращення рівня можливо за умови чіткого розуміння викликів та загроз, формування завдань та розробці механізму забезпечення. Так на рис. 3.6 відповідно до Стратегії економічної безпеки України на період до 2025 року [48] було визначено зазначені складові.

Таким чином, в системі викликів та загроз фінансовій безпеці країни виокремлено такі: низький рівень бюджетної дисципліни, значний обсяг дефіциту державного бюджету, недостатній рівень фінансової інклюзії; високий рівень тінізації економіки; непослідовність правового регулювання відносин у податковій сфері; недостатній розвиток довгострокового кредитування; значна частка непрацюючих кредитів у банківській системі; функціонування системи пенсійного забезпечення в умовах високого демографічного навантаження;

низький рівень ліквідності фондового ринку, поширення явища легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [48].

Рис. 3.6. Розвиток системи фінансової безпеки України

Джерело: розроблено автором на основі [48]

До *ключових завдань* відповідно до виокремлених загроз Стратегією визначено наступні: розбудова ефективної моделі боротьби зі злочинами в економічній сфері; поступове скорочення дефіциту державного бюджету та зміцнення взаємодії з міжнародними фінансовими організаціями; стимулювання банківського сектору спрямовувати кредитні кошти на розвиток реального сектору економіки, малого та середнього підприємництва; створення умов для збільшення залучення довгострокового фондування і розширення довгострокового та інвестиційного кредитування; зменшення рівня непрацюючих кредитів та підвищення стійкості банківської системи; активізація розвитку національного фондового ринку; мінімізація ризиків інвестора;

забезпечення зниження вартості позикових коштів для потреб держави; реформування українського страхового ринку; забезпечення функціонування тривірневої пенсійної системи; оптимізація сфери публічних закупівель [48].

Також передбачено, що механізм реалізації завдань в сфері забезпечення фінансової безпеки як складової економічної безпеки країни передбачатиме такі дії:

- По-перше, проведення постійного моніторингу фінансової стійкості, що відповідно реалізовує Національний банк України. Він може проводитися шляхом відслідковування рівня критичних меж за індикаторами, включеними до таблиці індикаторів фінансової безпеки, візуалізації відповідних даних у вигляді інфографіки, розміщення та підтримання її в актуальному стані на офіційних джерелах;

- По-друге, визначення та дотримання критичних меж і цільових орієнтирів за фінансовими індикаторами економічної безпеки;

- По-третє, створення ефективної системи раннього реагування на кризові явища, ризики, відповідно недопущення виходу фінансових індикаторів безпеки за критичні межі;

- По-четверте, коригування завдань у сфері забезпечення фінансової безпеки при змінах параметрів безпекового середовища, як внутрішнього, так і зовнішнього.

Посиленню рівня безпеки сприяє також розроблена Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року [55], яка була затверджена на початку 2020 р., діяла протягом 3,5 років та втратила чинність у зв'язку з прийняттям нової Стратегії розвитку фінансового сектору України [54]. Відповідно цих стратегічних документів визначено місію, візію, стратегічні напрямки та деталізовані цільові індикатори розвитку фінансової сектору України, який має характеризуватися високим рівнем безпеки, щоб відповідно сприяти стійкості національної економічної системи та створювати засади відбудови економічного потенціалу.

На рис. 3.7 представлені засади пріоритетного розвитку фінансового сектору з урахуванням сформованих стратегічних бачень.

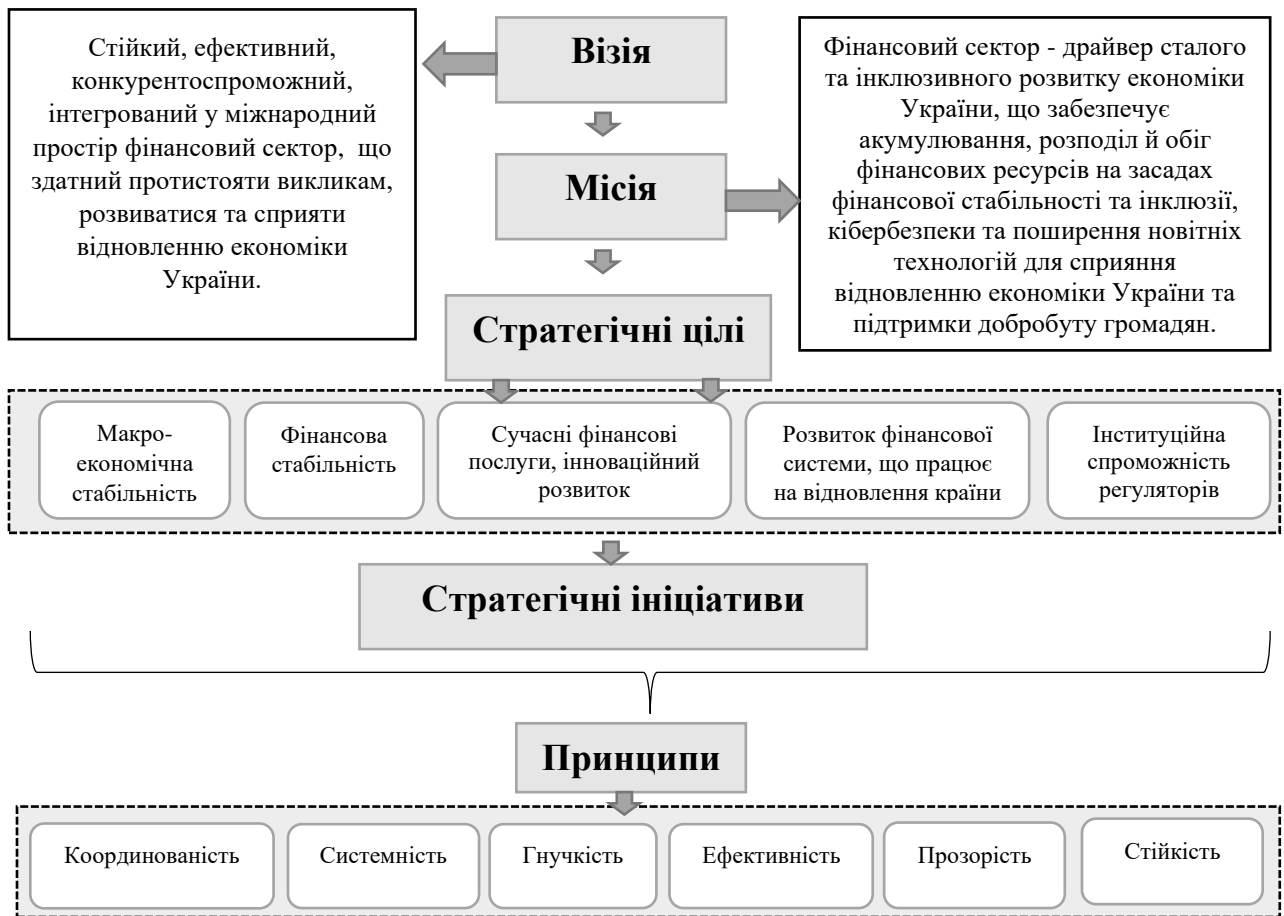

Рис. 3.7. Пріоритетні напрями розвитку фінансового сектору України в контексті забезпечення безпекового розвитку

Джерело: складено на основі [54,55]

Досягнення зазначених на рис. 3.7 візії, місії та цілей можливо за рахунок узгодженої політики, спрямованої на розробку та реалізацію сукупності ініціатив та заходів, що зумовлюють ефективний безпековий розвиток фінансового сектору України. При цьому така політика має базуватися на таких принципах, як координованість (тобто узгодженість рішень на всіх ланках); системність (наявність максимально повного спектру напрямів діяльності, що створює синергетичний ефект для досягнення цілей); гнучкість (можливість враховувати зміни зовнішнього середовища та корегувати рішення); ефективність (реалізація рішень з мінімальним часом та витраченими ресурсами); прозорість (постійне

звітування щодо результатів); стійкість (здатність фінансового сектору реагувати на внутрішні та зовнішні шоки).

Основні *стратегічні ініціативи* (рис. 3.6), що знаходяться у фокусі 5 стратегічних цілей та включають певну сукупність задач стратегічного характеру, систематизовано на рис. 3.8.

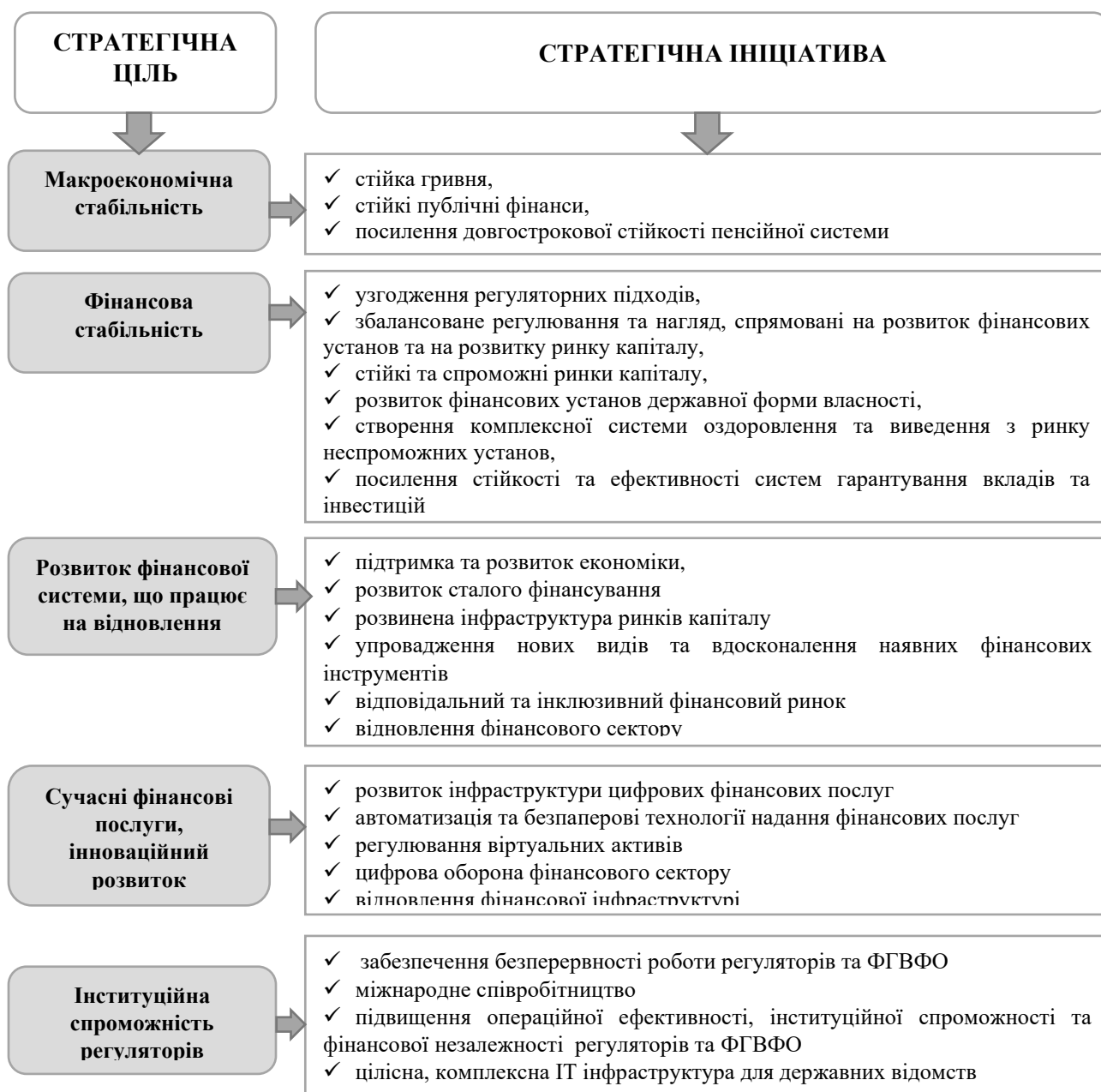

Рис. 3.8. Стратегічні цілі та ініціативи безпекового та стійкого розвитку фінансового сектору України

Джерело: складено на основі [54]

Відповідно, досягнення задач, представлених на рис. 3.8, вимагає конкретної *системи заходів та дій*, що можна описати наступним:

1. *Ціль «Макроекономічна стабільність»* - пом'якшення валютних обмежень; гнучкий режим обмінного курсу; таргетування інфляції; забезпечення розвитку облігацій місцевих позик, у тому числі зелених та соціальних облігацій, розширення спектру державних облігацій; збільшення податкових надходжень для наповнення дохідної частини бюджету за рахунок зростання економіки, детінізації бізнесу, скорочення вартості обслуговування кредитів; впровадження оновленої середньострокової стратегії управління державним боргом та реструктуризація боргів; початок впровадження II рівня пенсійної системи в Україні; поширення культури довгострокових заощаджень серед населення.

2. *Ціль «Фінансова стабільність»* - координація дій регуляторів фінансового сектору та ФГВФО, здійснення регуляторного впливу, пропорційного регулювання, забезпечення прозорості й стимулювання конкуренції та контролю за концентрацією на фінансовому ринку; комплексний аналіз системних ризиків, що загрожують фінансовій стабільності, система раннього реагування на них, проведення заходів макропруденційної політики; проведення регулярної оцінки стійкості банків та банківської системи; проведення НБУ моніторингу учасників страхового ринку; приведення системи регулювання фінансового сектору до стандартів ЄС; поширення та стійкість системи гарантій членів кредитних спілок, споживачів банківських послуг; оновлення засад корпоративного управління підприємствами та банками за участю держави; оновлення стратегій державних банків з фокусом на поступове скорочення частки держави в таких банках; розробка системи протидії та запобігання правопорушенням на ринках капіталу відповідно до вимог актів ЄС; удосконалення системи регулювання діяльності рейтингових агентств та адміністраторів бенчмарків відповідно до стандартів ЄС для мінімізації фінансових ризиків та інші.

Ціль 3 «Розвиток фінансової системи, що працює на відновлення» - запровадження страхування воєнно-політичних ризиків; кредитні програми для підтримки бізнесу та створення умов для оновлення виробничої і логістичної інфраструктури; підтримка та розвиток пріоритетних галузей економіки та експортерів; створення інструментарію фінансування ВПК; оптимізація процесу емісії цінних паперів; відновлення та розвиток ринку нерухомості; захист прав кредиторів та інвесторів; запровадження функціонування Національного інвестиційного фонду для державних підприємств; оновлення політики щодо розвитку сталого фінансування; розвиток інструментів протидії greenwashing; запровадження соціальних облігацій та облігацій сталого розвитку; запровадження розкриття інформації про ESG та упровадження ESG-рейтингування; підвищення ефективності функціонування інфраструктури ринків капіталу відповідно до європейських вимог; консолідація облікової інфраструктури; імплементація до вітчизняного законодавства положень актів законодавства ЄС у частині врегулювання питань запровадження інституту бенчмарків; створення механізмів сек'юритизації в Україні; відновлення ринку корпоративних облігацій; забезпечення безбар'єрності та інклюзивності фінансового сектору; розвиток регулювання ринкової поведінки учасників ринку фінансових послуг; спрощення дистанційного залучення та обслуговування клієнтів професійними учасниками ринків капіталу; відповідальні цифрові послуги; розвиток фінансової грамотності населення та підприємців.

Ціль 4 «Сучасні фінансові послуги, інноваційний розвиток» - розвиток цифрової економіки; розбудова фінансової інфраструктури; сприяння впровадженню мобільних застосунків для проведення фінансових операцій; упровадження практики електронного функціонування органів управління господарських товариств; розвиток безготівкової економіки та відкритої архітектури фінансового ринку; поширення застосування безпаперових технологій; упровадження регулювання та нагляду за ринком віртуальних активів, організація колективної (інтегрованої) кібербезпеки фінансового сектору, підвищення надійності фінансових послуг.

Ціль 5 «Інституційна спроможність регуляторів» - впровадження практики забезпечення організаційної стійкості (безперервності основних бізнес процесів) регуляторів та ФГВФО на основі міжнародних стандартів; реалізація заходів із підвищення рівня кіберстійкості інформаційних ресурсів регуляторів та ФГВФО; налагодження ефективної взаємодії та координації регуляторів із піднаглядними суб'єктами з питань реагування на ризики та кризові ситуації; європейська інтеграція фінансового сектору, забезпечення приєднання України до Багатостороннього Меморандуму про взаєморозуміння щодо консультування та співробітництва й обміну інформацією IOSCO; підвищення рівня міжнародного співробітництва (зокрема з іноземними регуляторами, ЕВА, ЕІОРА та ESMA, IAIS); розвиток відносин НБУ з міжнародними організаціями; цифрова трансформація НБУ; впровадження комплексної системи захисту інформації на телекомунікаційні системи; модернізація підсистем збору та моніторингу інформації ринків капіталу в режимі реального часу; розробка та впровадження програмного забезпечення обміну даними в режимі реального часу тощо [54].

В таблиці 3.4 представлено систематизацію кількісних фінансових індикаторів, для яких стратегічними документами прийнято досягнення певних цільових значень терміном до 2025 р. за різним цілями розвитку фінансового сектору. Аналіз таблиці свідчить, що для деяких показників вже станом на кінець 2022 р. досягнені встановлені цільові значення.

Таблиця 3.4

Цільові значення фінансових індикаторів розвитку фінансового сектору України

Фінансові індикатори в стратегічних цілях	На 01.01				2025 (цільове значення)
	2020	2021	2022	2023	
Фінансова стабільність					
Частка тіньової економіки, % ВВП	28	31	31	32	Не більше 20%
Обсяг непрацюючих кредитів у банківській системі, % до загального обсягу кредитів	52,9	41	30	38,12	Не більше 10%
Чисті кредити у валюті (фізичні та юридичні особи), % до загальному обсягу	41,4	35	28,9	32,5	Не більше 30%
Валютні депозити (фізичні та юридичні особи), % до загальному обсягу депозитів	41,7	42,4	32,7	36,1	Не більше 30%
Рівень прийнятих активів в структурі загальних активів страхових компаній	66,7	71,2	80,7	87,2	Не нижче 80%
Макроекономічний розвиток					
Обсяг загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу, % до ВВП	60,4	48,9	45,2	75,4	Не вище 40%

Частка державного боргу в національній валюті, % до обсягу боргу	40,1	38,2	40,0	34,4	Не нижче 50%
Дефіцит державного бюджету	2,1	5,1	3,6	18,6	2,0
Частка державних банків в активах банківської системи, %	55,2	52,6	49,8	53,0	Не вище 25
Обсяг чистих банківських кредитів (фізична та юридичні особи), % до ВВП	16,5	15,6	13,0	14,3	Не нижче 22
Рівень проникнення кредитування МСП, % до ВВП	1,4	2,3	1,6	1,6	3%
Рівень проникнення небанківського кредитування, % ВВП	1,9	1,8	2,6	1,5	Не менше 3%
Рівень проникнення пенсійних активів недержавних пенсійних фондів, % від ВВП	0,1	0,1	0,1	0,1	1,0
Частка страхування життя у загальному обсязі отриманих чистих страхових премій, %	11,7	12,6	12,6	12,6	Не нижче 20
Фінансова інклюзія					
Кількість відкритих базових рахунків, % до чисельності дорослого населення	63	63	83	84	Не нижче 80%
Відношення готівки (M ₀) до ВВП, %	12	12,9	10,6	12,8	Не більше 7,5
Співвідношення безготівкових карткових операцій до загальної кількості трансакцій	82,4	86,9	90,1	-	Не нижче 85
Співвідношення безготівкових карткових операцій до загальної обсягу трансакцій	50,3	55,9	60,9	68,1	Не нижче 65
Рівень довіри населення до фінансової системи	<10	<10	25	37,7	60
Індекс розкриття інформації, включаючи наявність низки вимог до розкриття інформації	2	-	3	3	Не нижче 5
Індекс фінансової грамотності населення (за шкалою 0-21)	11,6	11,6	12,3	12,3	12,5
Розвиток фінансових ринків					
Рівень проникнення страхування, % ВВП	1,4	0,82	0,82	0,82	Не нижче 2
Активи публічних ІСІ, % від ВВП	0,1	0,1	0,1	0,1	Не нижче 5
Обсяг активів накопичувального пенсійного забезпечення, % від ВВП	<0,1	0,1	0,1	0,1	Не нижче 2
Інноваційний розвиток					
Частка банків-емітентів НПС «Простір», % від усіх банків	21	30	30	30	Понад 70
Рівень приймання карток НПС «Простір» в Україні	POS-98 ATM-87 e-com -85 p2p <50	POS-99,7 ATM-94 e-com -96 p2p >92			Понад 99
Кількість банків – учасників системи BankId, у % відношенні вартості активів до вартості активів усіх банків	22,5	Більше 90%			Не нижче 70%
Частка ДТП, врегульованих за допомогою європротоколу	34,1	-			Не нижче 50%
Частка укладених договорів ОСЦПВ онлайн, %	15,1	-			100
Забезпечення нормативне врегулювання кіберзахисту та інформаційної безпеки у фінансовому секторі	-	-	<35	50	80
Запровадження спеціалізованого контролю за виконанням вимог із кіберзахисту та інформаційної безпеки, %	-	-	<30	55	80
Кількість сформованих сертифікатів електронних відписів клієнтам кваліфікованих надавачів електронних діючих послуг у фінансовому секторі, млн. шт	-	-	5	7,1	9
National Cyber Security Index (позиція України)	25	25	25	24	22

Джерело: складено на основі [55]

На основі аналізу таблиці було проведено *інтегральну оцінку досягнення фінансової стійкості* (на основі відхилення від цільового індикатору). Розрахунок передбачав такі кроки:

1. визначення ступеня відхилення. Якщо цільовий індикатор досягнуто, присвоєно «0», якщо цільовий індикатор не досягнуто, присвоєно «1».

2. для вимірювання ступеня недосягнення результату, оцінювалась відносна величина відхилень за формулами:

$$\Delta_c = \frac{I_{\phi}}{I_{\psi}} - 1 \text{ для показників -стимуляторів}$$

$$\Delta_d = \frac{I_{\psi}}{I_{\phi}} - 1 \text{ для показників -дестимуляторів}$$

3. рівень досягнення фінансової стійкості розраховувався як сума відхилень.

$R = \sum \Delta$, при цьому чим нижчою є оцінка R, тим стійкішою є система ($R \rightarrow 0$)

Щоб розрахувати середній показник відхилень, що буде показувати у скільки разів, або на скільки % є недовиконання стратегічних цілей, потрібно скористатися формулою:

$$\bar{R} = \frac{\sum \Delta}{n}$$

Розрахунок представлено в таблиці 3.5. Зазначимо, що серед 33 індикаторів 8 індикаторів, що складає 24% є досягнутими, решта 25 індикаторів (або 76%) мають різний ступінь відхилення від заданих цільових індикаторів. Розрахунок інтегральної оцінки досягнень фінансової стійкості показав, що показник складає 106, що достатньо високою сумарною величиною відхилень. Середній ступінь таких відхилень дорівнює 4,24. Тобто в 4,24 в середньому значення фінансових індикаторів оцінки безпеки та стійкості не відповідають встановленим стратегічним цілям.

Таблиця 3.5

Розрахунок оцінки стійкості фінансового сектору України

Фінансові індикатори в стратегічних цілях	Цільове значення	Відхилення (Δ)
Частка тіньової економіки, % ВВП	Не більше 20%	0
Обсяг непрацюючих кредитів у банківській системі, %	Не більше 10%	2,81
Чисті кредити у валюті (фізичні та юридичні особи), %	Не більше 30%	0
Валютні депозити (фізичні та юридичні особи), %	Не більше 30%	0,20
Рівень прийнятних активів структурі загальний активів страхових компаній	Не нижче 80%	0
Обсяг загального обсягу державного боргу та гарантованого державою боргу, % до ВВП	Не вище 40%	0,89
Частка державного боргу в національній валюті, % до обсягу боргу	Не нижче 50%	0,45
Дефіцит державного бюджету	2	8,30
Частка державних банків в активах банківської системи, %	Не вище 25	1,12

Обсяг чистих банківських кредитів (фізична та юридичні особи), % до ВВП	Не нижче 22	0,54
Рівень проникнення кредитування МСП, % до ВВП	3%	0,88
Рівень проникнення небанківського кредитування, % до ВВП	Не менше 3%	1
Рівень проникнення пенсійних активів недержавних пенсійних фондів, % від ВВП	1	9
Частка страхування життя у загальному обсязі отриманих чистих страхових премій, %	Не нижче 20	0,59
Кількість відкритих базових рахунків, % до чисельності дорослого населення	Не нижче 80%	
Відношення готівки (M ₀) до ВВП, %	Не більше 7,5	0,71
Співвідношення безготівкових карткових операцій до загальної кількості трансакцій	Не нижче 85	0
Співвідношення безготівкових карткових операцій до загальної обсягу трансакцій	Не нижче 65	0
Рівень довіри населення до фінансової системи	60	0,59
Індекс розкриття інформації, включаючи наявність низки вимог до розкриття інформації	Не нижче 5	0,67
Індекс фінансової грамотності населення (за шкалою 0-21)	12,5	0,02
Рівень проникнення страхування, % ВВП	Не нижче 2	1,44
Активи публічних ІСІ, % від ВВП	Не нижче 5	49
Обсяг активів накопичувального пенсійного забезпечення, % від ВВП	Не нижче 2	19
Частка банків-емітентів НПС «Простір», % від усіх банків	Понад 70	1,33
Рівень приймання карток НПС «Простір» в Україні	Понад 99	0
Кількість банків – учасників системи BankId, у % відношенні вартості активів до вартості активів усіх банків	Не нижче 70%	0
Частка ДТП, врегульованих за допомогою європротоколу	Не нижче 50%	0,47
Частка укладених договорів ОСЦПВ онлайн, %	100	5,62
Забезпечення нормативне врегулювання кіберзахисту та інформаційної безпеки у фінансовому секторі	80	0,60
Запровадження спеціалізованого контролю за виконанням вимог із кіберзахисту та інформаційної безпеки, % від необхідного	80	0,45
Кількість сформованих сертифікатів електронних відписів клієнтам кваліфікованих надавачів електронних діючих послуг у фінансовому секторі, млн. шт	9	0,27
National Cyber Security Index (позиція України)	22	0,09
R	0	106,03
\bar{R}	0	4,24

Джерело: розрахунки автора

Підсумовуючи, зазначимо, що ефективне стратегічне управління системою фінансової безпеки на основі прогнозування та моніторингу відповідних фінансових індикаторів дозволить оперативно реагувати на можливі зміни їх значень, що є сигналами посилення відповідних ризиків. Розрахунок таких відхилень в динаміці дозволить відслідковувати рівень фінансової стійкості та виявляти причини його змін, що є дієвим інструментом раннього попередження відповідних кризових ситуацій.

Висновки до третього розділу

1. Прогнозні оцінки НБУ та Мінекономіки показують, що економіка України у 2022 р. в цілому скоротилася на 29,1% та прогнозами очікується відновлення економічної активності на 4,9% у 2023 р., 3,6% у 2024 р. та 6% у 2025 р. Високий рівень інфляції у 2022 р. 26,6% матиме тенденцію до сповільнення та на 2023 р. очікується на рівні 5,8%, у 2024 р. – 9,8%, у 2025 р. – 6%. Рівень бюджетного дефіциту залишатиметься достатньо високим, зокрема на рівні 20,4% ВВП у 2023 р., 13,4% у 2024 р., 11,3% у 2025 р., що значно вище критичної відмітки у 3% ВВП. Покриття дефіциту можливе лише за рахунок міжнародної підтримки, яка також дозволяє підтримувати на високому рівні офіційні валютні резерви, які за прогнозними оцінками становлять у 2023 р. 5,6 місяців імпорту, у 2024 р. – 6, у 2025 р. – 5,7.

2. Результати досліджень Мінекономіки показують, що найбільш значущими серед зовнішніх ризиків на період 2023-2026 рр. є глибока соціалізація значної частини біженців за кордоном із мінімальною ймовірністю їх повернення у майбутньому; послаблення/затримка фінансової підтримки процесів відбудови України зі сторони міжнародних партнерів; серед внутрішніх - збереження низької кредитної активності комерційних банків у реальному секторі; демографічна криза: дефіцит трудових ресурсів – надвеликий відсоток населення, що потребує соціальної підтримки (пенсіонери, діти, інваліди) – гендерний зсув; зuboжіння переважної частини населення; стрімке посилення трудової міграції за кордон.

3. Аналіз показав, що з системи досліджуваних індикаторів суттєвий вплив на запропонований та розрахований інтегральний індекс фінансової безпеки України було виявлено для таких індикаторів як дефіцит державного бюджету, коливання курсу гривні, рівень тінізації економіки, рівень державного боргу. Рівень зовнішнього боргу майже не корелює з динамікою індексу безпеки, розмір офіційних резервів у місяцях імпорту має слабку кореляцію з інтегральним індексом.

4. Проведення регресійне моделювання показало наявність нелінійного зв'язку між індексом фінансової безпеки та рівнем державного боргу, зміною курсу гривні, рівнем тіньової економіки, що свідчить про змішаний тип даних фінансових індикаторів щодо визначення стану безпеки, а саме вони можуть за певних значень підвищувати рівень безпеки, а за інших – навпаки посилювати небезпеку. При цьому варіація самого індексу ізольовано на 62% пояснюється зміною рівня державного боргу, на 64,71% зміною курсу гривні та долару, на 77,46% змінами в рівні тіньової економіки. Між рівнем бюджетного дефіциту та інтегральним індексом фінансової безпеки встановлено дуже тісний лінійний зв'язок, зокрема на 96,9% варіації рівня дефіциту обумовлює варіацію індексу.

5. В результаті факторного прогнозування отримано відповідні прогностичні оцінки індексу на 2023-2025 рр. Так, державний борг, зростаючи посилюватиме й фінансову небезпеку (індекс зростає на 24,2% у 2024 р., на 52,5% у 2025 р.), під впливом зменшення рівня бюджетного дефіциту, відповідно відбуватиметься посилення фінансової стійкості (індекс зменшується на 18% у 2024 р., на 6,8% у 2025 р.), прогнозовані середньорічні коливання курсу гривні призведуть до посилення рівня безпеки (індекс зменшується на 15,3% у 2024 р., на 6,9% у 2025 р.), від впливом збереження високого рівня тіньової економіки індекс безпеки зросте до 2,9 відповідно на 44,3% у 2024 р., однак зменшиться на 19% у 2025р.

6. Розраховано узагальнені прогностичні оцінки індексу фінансової безпеки України, так на 2023 р. індекс фінансової безпеки становить 1,81, що на 10,5% нижче рівня 2022 р., що свідчить про підвищення фінансової стабільності, однак при цьому залишається більшим за 1, тобто свідчить про перебування країни у зоні небезпеки. На період 2024 та 2025 рр. буде також зростати відповідно на 5,3 та 2%, що також є сигналом щодо посилення відповідних ризиків.

7. Систематизовано виклики, загрози, завдання та механізм реалізації завдань у сфері забезпечення фінансової безпеки. Досягнення візії розвитку фінансового сектору, що полягає у формуванні стійкого, ефективного, конкурентоспроможного, інтегрованого у міжнародний простір фінансового сектору, що здатний протистояти викликам, розвиватися та сприяти

відновленню економіки України, підкріплено відповідними стратегічними напрямками та деталізованими цільовими індикаторами розвитку фінансової сектору України. До таких стратегічних напрямів віднесено забезпечення макроекономічної стабільності, фінансової стабільності, розвиток фінансової системи, що працює на відновлення, надання сучасних та інноваційних фінансових послуги, підтримка інституційної спроможності регуляторів.

8. Запропоновано підхід до оцінки досягнення фінансової стійкості (на основі інтегральної величини відхилень від цільового індикатору). Розроблений показник ідентифікуватиме у скільки разів, або на скільки % є недовиконання стратегічних цілей. На основі розрахунків за алгоритмом встановлено, що із 33 індикаторів 8 індикаторів, що складає 24% є досягнутими, решта 25 індикаторів (або 76%) мають різний ступінь відхилення від заданих цільових індикаторів. Розрахунок інтегральної оцінки досягнень фінансової стійкості показав, що показник складає 106, що достатньо високою сумарною величиною відхилень. Середній ступінь таких відхилень дорівнює 4,24. Тобто в 4,24 в середньому значення фінансових індикаторів оцінки безпеки та стійкості не відповідають встановленим стратегічним цілям.

ВИСНОВКИ

1. Визначено, що фінансова безпека є складною багатокomпонентною системою, що включає такі складові як грошово-кредитна, валютна, бюджетна, боргова, банківська та інші, що в свою чергу обумовлює особливості оцінки її стану та аналізу її рівня. Фінансова безпека сприяє формуванню достатнього рівня фінансових ресурсів, дозволяє країні вчасно та ефективно реагувати на економічні кризи, зовнішні загрози та інші негативні явища та відповідно мінімізувати негативний вплив на добробут населення та розвиток бізнесу.

2. Встановлено, що фінансові індикатори складають методологічну основу моніторингу рівня та стану економічної безпеки, оскільки вони надають конкретні кількісні дані, що використовуються для вимірювання та оцінки певних аспектів або процесів, що впливають на стан безпеки. Вони враховують рівень стабільності, рівень заборгованості, рівень розвиненості та доступності фінансового сектору, рівень залежності від зовнішньої фінансової допомоги, здатність до рефінансування тощо. Систематизація фінансових індикаторів надає комплексний погляд на фінансову стійкість та економічну безпеку країни, дозволяючи визначити основні напрямки для політики та стратегій управління економікою.

3. Досліджено, що до основних методичних підходів щодо вимірювання рівня фінансової безпеки віднесено індикаторний, функціональний, інтегрального оцінювання, сценарний тощо. Інтегральний підхід є найбільш поширеним, забезпечує комплексність та системність оцінки, передбачає реалізацію таких етапів, як формування системи індикаторів, стандартизацію індикаторів, розрахунок вагомості індикаторів, розрахунок інтегрального показника безпеки.

4. Оцінка глобальних трендів розвитку світового господарства показала, що основні фінансові ризики пов'язані із загостренням боргової кризи, особливо в країнах, що розвиваються, стрімким зростанням обсягів зовнішнього боргу в цілому по країнах світу, високими темпами інфляції, що характерні для всіх

регіонів світу, загальним скороченням темпів економічного зростання, що носить ознаки глобальної економічної рецесії.

5. Проведений аналіз показав, що рівень економічної безпеки України визначається як незадовільний протягом усього періоду 2010-2021 рр, при цьому фінансова складова безпеки Україна характеризується меншим інтегральним рівнем, особливо у період 2014-2021 рр., при цьому у періоди 2010-2013, 2018-2019, 2021 рр. рівень фінансової безпеки є незадовільним, тоді як у 2014-2017 рр. та у 2020 р. характеризується як небезпечний. Для інтегрального рівня фінансової безпеки характерними є більші коливання значень, ніж для рівня економічної безпеки, що свідчить про більший рівень волатильності саме фінансових індикаторів. Проведений кореляційний аналіз засвідчив, що найбільший рівень впливу на індекс фінансової безпеки України має безпека небанківського сектору, боргова безпека та грошово-кредитна безпека; банківська безпека має помірний прямий зв'язок з інтегральним індексом фінансової безпеки; помірний, але при цьому зворотній зв'язок виявлено у фінансової безпеки із рівнем бюджетної складової; валютна безпека має слабкий зв'язок з інтегральним рівнем фінансової безпеки.

7. Виявлено, що з 31 індикатора, що входять до складу фінансової безпеки, більше третини знаходяться у критичному стані. Найбільша частка критичних значень фінансових індикаторів була у 2015 р. та складала 45,2%. Слід зазначити, що частка небезпечних значень індикаторів знизилась порівняно з 2020 р., в якому складала 29%. 22,6% індикаторів перебувають у незадовільному стані, по 12,9% - у небезпечному та оптимальному за даними 2021 р. 16,1% індикаторів знаходяться на задовільному рівні, але порівняно з періодом 2011-2013 рр. їх частка скоротилась вдвічі.

7. З метою порівняльного аналізу рівня безпеки країн світу запропоновано інтегральний показник фінансової безпеки, практична апробація якого дозволила визначити наступне: по досліджуваних країнах ЄС та Україні найвищий рівень небезпеки за фінансовими індикаторами у 2022 р. має Україна (2,02), тобто відхилення від критичних значень більше ніж 2 рази; Австрія, Нідерланди,

Німеччина, Румунія, Словаччина, Угорщина та Франція мають індекси вищі за 1, що також свідчить про небезпечний стан їх фінансової складової безпеки; Болгарія, Польща та Чехія мають індекси нижчі за 1, отже їх фінансова система перебуває у безпечному стані Нідерланди мають високі оцінки індексу через дуже високий рівень зовнішнього боргу та низькі офіційні резерви, однак демонструють позитивний тренд щодо зменшення рівня небезпеки; суттєве зростання індексу спостерігалось у найбільш розвинених країн ЄС, а саме Австрії (на 42,8%), Франції (на 31,8%) та Німеччини (на 25,7%), що є наслідком впливу пандемії та виразилось у зростання величини бюджетного дефіциту.

8. Прогнозні оцінки НБУ та Мінекономіки показують, що економіка України у 2022 р. в цілому скоротилася на 29,1% та прогнозами очікується відновлення економічної активності на 4,9% у 2023 р., 3,6% у 2024 р. та 6% у 2025 р. Високий рівень інфляції у 2022 р. 26,6% матиме тенденцію до сповільнення та на 2023 р. очікується на рівні 5,8%, у 2024 р. – 9,8%, у 2025 р. – 6%. Рівень бюджетного дефіциту залишатиметься достатньо високим, зокрема на рівні 20,4% ВВП у 2023 р., 13,4% у 2024 р., 11,3% у 2025 р., що значно вище критичної відмітки у 3% ВВП. Покриття дефіциту можливе лише за рахунок міжнародної підтримки, яка також дозволяє підтримувати на високому рівні офіційні валютні резерви, які за прогнозними оцінками становлять у 2023 р. 5,6 місяців імпорту, у 2024 р. – 6, у 2025 р. – 5,7.

9. Аналіз показав, що з системи досліджуваних фінансових індикаторів суттєвий вплив на запропонований та розрахований інтегральний індекс фінансової безпеки України мають дефіцит державного бюджету, коливання курсу гривні, рівень тінізації економіки, рівень державного боргу. В результаті факторного прогнозування отримано відповідні прогнозні оцінки індексу на 2023-2025 рр. Так, державний борг, зростаючи посилюватиме й фінансову небезпеку (індекс зростає на 24,2% у 2024 р., на 52,5% у 2025 р.), під впливом зменшення рівня бюджетного дефіциту, відповідно відбудуватиметься посилення фінансової стійкості (індекс зменшується на 18% у 2024 р., на 6,8% у 2025 р.), прогнозовані середньорічні коливання курсу гривні призведуть до посилення

рівня безпеки (індекс зменшується на 15,3% у 2024 р., на 6,9% у 2025 р.), від впливом збереження високого рівня тіньової економіки індекс безпеки зросте до 2,9 відповідно на 44,3% у 2024 р., однак зменшиться на 19% у 2025р. Розраховано узагальнені прогностні оцінки індексу фінансової безпеки України, так на 2023 р. індекс фінансової безпеки становить 1,81, що на 10,5% нижче рівня 2022 р., що свідчить про підвищення фінансової стабільності, однак при цьому залишається більшим за 1, тобто свідчить про перебування країни у зоні небезпеки. На період 2024 та 2025 рр. буде також зростати відповідно на 5,3 та 2%, що також є сигналом щодо посилення відповідних ризиків.

10. Запропоновано підхід до оцінки досягнення фінансової стійкості (на основі інтегральної величини відхилень від цільового індикатору). Розроблений показник ідентифікуватиме у скільки разів, або на скільки % є недовиконання стратегічних цілей. На основі розрахунків за алгоритмом встановлено, що із 33 індикаторів 8 індикаторів, що складає 24% є досягнутими, решта 25 індикаторів (або 76%) мають різний ступінь відхилення від заданих цільових індикаторів. Розрахунок інтегральної оцінки досягнень фінансової стійкості показав, що показник складає 106, що достатньо високою сумарною величиною відхилень. Середній ступінь таких відхилень дорівнює 4,24. Тобто в 4,24 в середньому значення фінансових індикаторів оцінки безпеки та стійкості не відповідають встановленим стратегічним цілям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балабаниць А., Мацука В. Сучасна парадигма механізму управління фінансово-економічною безпекою держави. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 39. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-65>
2. Барановський О. І. Фінансова безпека : монографія. К. : Фенікс, 1999. 338 с.
3. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія. К. : Київ. Нац. Торг.-екон. Ун-т, 2004. 759 с.
4. Беззубченко О. А., Захарова О. В. Соціально-економічний розвиток України в умовах посилення загроз безпекового середовища. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Економіка*. 2022. Вип. 24. С. 108–120.
5. Безпека та конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації : монографія / О. С. Власюк, А. І. Мокій, О. І. Іляш та ін.; за заг. ред. О. С. Власюка. К. : НІСД, 2017. 384 с.
6. Бударіна Н. О. Фінансова безпека України в умовах економічної невизначеності світової фінансової системи. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Економіка*. 2013. Вип. 5. С. 77-83.
7. Бурцев В.В. Государственный финансовый контроль и финансовая безопасность. *Аудиторские ведомости*. 2001. № 9. С. 9-16.
8. Варналій З.С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації : монографія. Київ: Знання України, 2020. 423 с.
9. Варналій З.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення : монографія / З.С. Варналій, Д.Д. Буркальцева, О.С. Саєнко. К.: Знання України, 2011. 299 с.
10. Власюк О. Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання. Київ : ДННУ «Акад. фін. Управління», 2011. 474 с.

11. Власюк О. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку; Нац. Ін-т пробл. Міжнар. Безпеки при Раді нац. Безпеки і оборони України. К., 2008. 48с.
12. Власюк О.С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації : монографія. К. : НІСД, 2014. 432 с.
13. Вплив глобальних фінансів на валютно-фінансову систему України : монографія / Богдан Т.П., Шаров О.М., Сльозко О.О. та ін.]; за ред. д-ра. екон. наук Т.П.Богдан ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2017. 356 с.
14. Геєць В. М. Концепція економічної безпеки України. Економіст. 1998. № 7-9. С. 63-82.
15. Гетманенко О.О. Особливості фінансової безпеки країни в аспекті її інтеграції в світогосподарські відносини. *Економіка та держава: Міжнародний науково-практичний журнал*. 2020. № 5. С. 203-207.
16. Гетманенко О.О. Сучасний стан та тенденції розвитку фінансової безпеки України в умовах триваючої глобалізації світового господарства. - *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13-14. С. 40-49.
17. Горбулін В. П., Качинський А. Б. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки. Монографія. Київ : НІСД, 2010. 288 с
18. Грибіненко О. М. Розвиток інституційного середовища міжнародної економічної безпеки в сучасних умовах. *Економічний простір*. 2020. № 154. С.149–155
19. Грибіненко О. Міжнародна економічна безпека в контексті сталого розвитку: монографія. Дніпро : Середняк Т. К., 2020. 434 с.
20. Губарєва І. О. Сценарне моделювання забезпечення економічної безпеки України. Вісник Одеського національного університету. Серія «Економіка». 2015. Т. 20. Вип. 1/2. С. 37–41
21. Губарєва І. О. Формування економічної безпеки України: Монографія. Х.: ВД «ІНЖЕК», 2015. 448 с.

22. Дахнова О.Є., Городецька Т.Е. Оцінка стану бюджетної безпеки України. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2018. № 1. С. 345–352.
23. Економіка та економічна безпека держави. Теорія та практика: Частина 1. Монографія / С. Давиденко, О. Єгорова, В. Приходько та ін. Ужгород: РІК-У, 2017. 388 с.
24. Економічна безпека України в умовах глобалізаційних викликів : монографія / А.А. Мазаракі, О.П. Корольчук, Т.М. Мельник та ін; за заг ред. А.А.Мазаракі. К.: КНТЕУ, 2010. 718 с.
25. Економічна безпека України: монографія / Федоренко В. Г., Грищенко І. М., Новікова О. Ф. та ін.; за ред. В. Г. Федоренка, І. М. Грищенка, Т. Є. Воронкової. К. : ТОВ «ДКС центр», 2017. 462 с.
26. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. К. : КНТЕУ, 2001. 309 с.
27. Захарова О.В. Особливості забезпечення економічної безпеки регіонів в умовах нестабільного зовнішнього середовища. *Вісник МДУ. Серія: Економіка*. Маріуполь: МДУ, 2019. Вип. 17. С. 25-40. URL: <http://visnyk-ekonomics.mdu.in.ua/ARHIV-uk/17/6.pdf>
28. Звіт про діяльність Бюро економічної безпеки України за 2022 рік. *Бюро економічної безпеки України: офіційний сайт*. URL: <https://esbu.gov.ua/news/rezultaty-roboty-biuro-ekonomichnoi-bezpeky-ukrainy-u-2022-rotsi>
29. Інфляційний звіт НБУ, жовтень 2023 р. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-jovten-2023-roku>
30. Калач Г. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації. *Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України*. 2004. Вип. 4(26). С. 115 – 120.
31. Карпенко О. І. Вплив глобальних трансформацій на безпековий розвиток національних економік. *Вісник Маріупольського державного*

університету. Серія : Економіка. 2023. Вип. 25. С. 90-107. URL: <https://visnyk-ekonomics.mdu.in.ua/uk/visnik-16.pdf>

32. Кулінська А.В. Управління складовими фінансової безпеки національного господарства України: концепція та методологія: [моногр.] / А.В. Кулінська. Одеса: ФОП Бондаренко М.О., 2016. 386 с.

33. Ліщинський І., Лизун М. Концептуальні візії регіональної та глобальної безпеки. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. 2020. № 2. С. 148–161. DOI: <https://doi.org/10.35774/visnyk2020.02.148>

34. Мазаракі А., Мельник Т. Економічна безпека України. *Scientia Fructuosa*. 2022. № 5. С. 4–28. URL: <http://journals.knute.edu.ua/scientia-fructuosa/article/view/1543/1471>

35. Мазуренко В.І. Світові фінансові кризи і національна економічна безпека: теорія і методологія: монографія. К.: Київський університет, 2007. 511 с.

36. Макроекономічний прогноз до Інфляційного звіту, квітень 2023. Режим доступу: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Macroeconomic_Forecast_table_2023_Q2.xlsx?v=4

37. Марена Т. Сучасні виклики стабільності банківської системи ЄС. *Виклики європейської регіональної політики в умовах пандемії COVID-19: збірник матеріалів міжнародного наукового круглого столу* (м. Тернопіль, 11 грудня 2020 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2020, С. 50–53.

38. Маринич Т.О. Компаративний аналіз індикаторів фінансової стабільності України. *Механізм регулювання економіки*. 2010. № 3. Т. 1. С. 218-226.

39. Мелих О. Фінансова безпека держави: сутність, критерії оцінки та превентивні заходи зміцнення. *Економічний аналіз*. 2013 рік. Випуск 12. Частина 2. С. 266-272.

40. Міністерство економіки України. Офіційний сайт. Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>

41. Міністерство фінансів України. Індекси. Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/>
42. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство : монографія / В. М. Геєць, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова та ін. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2006. 240 с
43. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. Київ : Видавництво КВІЦ, 1999. 462 с.
44. Побережна О.А. Оцінка рівня фінансової безпеки України. Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір: Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, 15 грудня 2023 р. / За заг. ред. д.е.н., проф. О.В Булатової. Київ: МДУ, 2023. С. 47-50.
45. Полторак А. С. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації: теорія, методологія та практика : монографія. Миколаїв : МНАУ, 2019. 463 с.
46. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-metodichnih-rekomendacii-shodorozrahunku-doc168080.html>
47. Про Індекс фінансового стресу. Національний банк України. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/stability/fsi>
48. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року "Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року". Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>
49. Про фінансову стабільність. Національний банк України. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/stability/about>
50. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища : монографія. Київ : НІСД, 2022. 456 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-book.2022.01>
51. Січиокно Г.Б. Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2018. № 4 (52), С. 205–212. DOI: 10.31732/2663-2209-2018-52-205-212-1

52. Солодовнік О. О. Основні підходи до оцінювання економічної та фінансової безпеки: сутність і напрями вдосконалення. *Бізнесінформ*. 2021. №2. С.6-12. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-2-6-12>

53. Столяренко О. О., Лужецька І. М. , Сорочинська М. М. Фінансова безпека як складова економічної безпеки держави. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.3. С. 305-308.

54. Стратегії розвитку фінансового сектору України. НБУ, 2023. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini>

55. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року . НБУ, 2020. Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/develop-strategy2023>

56. Ткаченко І.П. Фінансова безпека: конспект лекцій для освітньо-професійної програми другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 071 «Облік і оподаткування» Кам'янське: ДДТУ, 2017. 260 с.

57. Україна: відновлення та перспективи зростання. КОНСЕНСУС прогноз. Міністерство економіки України, жовтень 2023. Режим доступу: <https://www.me.gov.ua/Documents/Download?id=ce2569ff-e799-4688-8d7d-b481df65c5eb>

58. Управління фінансово-економічною безпекою держави та шляхи запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам : кол. моногр. / А. В. Балабаниць, О. І. Гапонюк, М. О. Горбашевська та ін. Маріуполь : МДУ, 2020. 223 с.

59. Федоров Е. В. Вплив сучасного глобального середовища на формування економічної безпеки України. *Економіка: реалії часу. Науковий журнал*. 2023. № 2 (66). С. 74–85. DOI: 10.15276/ETR.02.2023.10. DOI: 10.5281/zenodo.8155111.

60. Федоров Е. В., Булатова О. В. Виклики, загрози та ризики формування національної економічної безпеки: глобальний та національний рівень. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Економіка*. 2022. Вип. 23. С. 52–65. DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-23-52-65

61. Харазішвілі Ю., Дронь Є. Проблеми інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки держави. *Банківська справа*. 2015. № 1–2. С. 3–21.
62. Burrows M., Manning R.A. The Top Ten Global Risks of 2023. *The National interest*. URL: <https://nationalinterest.org/feature/top-ten-global-risks-2023-206027>
63. Caprio G. Handbook of safeguarding global financial stability. *Political, Social, Cultural, and Economic Theories and Models*. Academic Press, 2012. 754 p.
64. CEIC DATA. URL: <https://www.ceicdata.com/>
65. Chentukov Y., Marena T., Zakharova O. Challenges and Threats to the Debt Security of Central and Eastern European Countries. *Środkowoeuropejskie Studia Polityczne*. 2021 (2). 135-152. URL: <https://doi.org/10.14746/ssp.2021.2.8>
66. Dudin, M., Fedorova, I., Ploticina, L., Tokmurzin, T., Belyaeva, M., & Ilyin, A. (2018). International practices to improve economic security. *European Research Studies Journal*, XXI(1), 459–467. <https://doi.org/10.35808/ersj/962>
67. Eurostat Database. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>
68. Filatov V. A New Financial Stress Index for Ukraine. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*. 2021. 251. Pp. 37-54. <https://doi.org/10.26531/vnbu2021.251.03>
69. General Assembly Resolutions. UNITED NATIONS. URL: <https://www.un.org/en/sections/documents/general-assembly-resolutions/>
70. Global debt database. IMF. URL: https://www.imf.org/external/datamapper/GG_DEBT_GDP@GDD/FRA/DEU
71. Global risks report 2023. URL: <https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2023/>
72. Handbook on Constructing Composite Indicators. Methodology and user guide. OECD 2008. Retrieved from: www.oecd.org/publishing/corrigenda.
73. International Monetary Fund. Debt Sustainability Framework . URL: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets/2023/imf-world-bank-debt-sustainability-framework-for-low-income-countries>
74. International Monetary Fund Financial soundness indicators compilation guide, 2019. S. 218.

75. Medina L, Schneider F The evolution of shadow economies through the 21st century, in: Delechat, C. und L. Medina (eds.), *The Global Informal Workforce: Priorities for Inclusive Growth*, International Monetary Fund, Washington DC, USA, 2021. S. 10–16.

76. Osisanya S. National Security versus Global Security. United Nations: official website <https://www.un.org/en/chronicle/article/national-security-versus-global-security>

77. Park C.-Y., Mercado V., Jr. Financial Inclusion: New Measurement and Cross-Country Impact Assessment. *ADB Economics Working Paper Series*. 2018. № 539. 36 p.

78. S&P Global Market Intelligence . URL: <https://www.spglobal.com/marketintelligence/en/mi/research-analysis/top-10-economic-predictions-for-2024.html>

79. The Global Findex Database. World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/publication/globalindex>

80. World Bank Open Data. URL: <https://data.worldbank.org/>

81. World economic outlook. October 2023. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2023/10/10/world-economic-outlook-october-2023>

82. Zakharova O., Chentukov Y., Marena T. Debt security of CEE countries: actual approaches and methods of evaluation. *Przegląd Strategiczny* 2021, (14), p. 75–91 URL: <http://studiastrategiczne.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2021/12/ps-2021-04.pdf>

83. Zakharova O., Hrybinenko O., Bulatova O. Financial indicators in the system of economic security of the world countries. 11th International Scientific Conference “Business and Management 2020” May 7–8, 2020, Vilnius, LITHUANIA Section: Contemporary Business Management: Challenges and Opportunities pp. 273-281. URL: <https://doi.org/10.3846/bm.2020.672>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Індикатори фінансової безпеки України за період 2010-2021 рр.

Індикатор	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Банківська безпека												
Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	11	10	9	11	16	25	28	55	53	48	41	30
Співвідношення банківських кредитів та депозитів в іноземній валюті, %	190	153	119	124	153	169	134	109	117	83	68	69
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	41	42	39	34	32	44	49	49	28	29	28	27
Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів та депозитів, разів	4	3	2	2	3	4	4	3	4	4	3	3
Рентабельність активів, %	-1	-1	1	0	-4	-5	-13	-2	2	4	2	4
Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	100	100	90	89	86	93	92	98	93	91	87	89
Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	37	37	39	40	43	54	56	60	60	61	59	53
Безпека небанківського фінансового ринку												
Рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), %	2	2	1	2	2	1	1	1	1	1	1	1
Рівень капіталізації лістингових компаній, % ВВП	21	23	35	38	27	3	0,8	0,6	0,2	0,04	0,03	0,04
Рівень волатильності індексу Першої фондової торговельної системи (далі - ПФТС), кількість критичних відхилень (-10 відсотків)	2	4	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя), %	14	14	10	13	16	15	19	21	15	14	16	17
Боргова безпека												
Відношення обсягу державного та гарантованого державою боргу до ВВП, %	40	36	37	40	69	79	81	72	61	50	61	49
Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	86	77	77	77	94	129	120	103	88	79	81	70
Середньозважена доходність облігацій внутрішньої державної позики (далі - ОВДП) на первинному ринку, %	13	9	14	13	15	17	15	15	18	17	10	11
Індекс ЕМВІ (Emerging Markets Bond Index) + Україна	400	900	550	763	2226	2375	763	564	533	492	651	568
Відношення обсягу офіційних міжнародних резервів до обсягу валового зовнішнього боргу, %	29	25	18	14	6	11	14	16	18	21	23	24
Бюджетна безпека												
Відношення дефіциту/профіциту державного бюджету до ВВП, %	-6	-2	-4	-4	-5	-2	-3	-2	-2	-2	-5	-4

Дефіцит/профіцит бюджетних та позабюджетних фондів сектору загальнодержавного управління, % до ВВП	-1	-1	-1	0,1	-0,2	-0,1	0,1	0	-0,2	0	1	1
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	28	31	32	30	29	32	32	34	33	32	33	32
Відношення обсягу сукупних платежів з обслуговування та погашення державного боргу до доходів державного бюджету, %	18	23	28	33	48	94	34	60	38	46	47	49
Валютна безпека												
Індекс зміни офіційного курсу національної грошової одиниці до долара США, середній за період	151	100	100	100	149	184	117	104	102	95	104	101
Валові міжнародні резерви України, місяців імпорту	4	4	3	3	2	3	3	3	3	5	5	4
Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі наданих кредитів, %	46	40	37	34	46	56	49	44	43	37	37	37
Сальдо купівлі-продажу населенням іноземної валюти, млрд. доларів США	-10	-13	-10	-1	2	1	2	2	1	0	1	1
Рівень доларизації грошової маси, %	29	30	32	27	33	32	33	32	29	29	27	28
Грошово-кредитна безпека												
Частка готівки поза банками в загальному обсязі грошової маси (M0/M3), %	31	28	26	26	30	28	28	27	28	27	28	26
Різниця між % ставками за кредитами, наданими депозитними корпораціями у звітному періоді, та % ставками за депозитами, залученими депозитними установами (крім Національного банку), %	7	7	4	5	4	6	5	6	6	5	7	12
Рівень середньозваженої % ставки за кредитами, наданими депозитними корпораціями в національній валюті, відносно індексу споживчих цін, %	6	8	18	17	5	-27	5	2	8	12	11	14
Частка споживчих кредитів, наданих домогосподарствам, у загальній структурі кредитів, наданих резидентам	17	16	15	15	13	11	10	12	14	18	18	13
Питома вага довгострокових кредитів у загальному обсязі наданих кредитів (скорегований на курсову різницю), %	29	25	22	19	17	15	24	26	22	20	18	19
Загальний обсяг вивезення фінансових ресурсів за межі країни, млрд. дол. США	9	11	13	14	11	3	7	10	12	14	11	12

Додаток Б

Таблиця Б.1

Розрахунок інтегрального індексу фінансової безпеки країн (2022 рік)

Країни	Вхідні (фактичні дані)						Стандартизовані дані						Інтегральний індекс фінансової безпеки
	Державний борг, % до ВВП	Зовнішній борг, % до ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Офіційні резерви в місяцях імпорту	Зміна курсу національної валюти до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП	Державний борг, % до ВВП	Зовнішній борг, % до ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Офіційні резерви в місяцях імпорту	Зміна курсу національної валюти до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП	
Австрія	77,79	149	-3,5	1,23	112,32	7,1	1,30	2,13	1,17	1,22	0,80	0,36	1,16
Болгарія	33,45	52,	-2,9	7,52	112,48	33,1	0,56	0,74	0,97	0,20	0,80	1,66	0,82
Нідерланди	48,51	376,6	-0,1	0,65	112,32	8,21	0,81	5,38	0,03	2,31	0,80	0,41	1,62
Німеччина	66,54	156,1	-2,5	1,66	112,32	8,81	1,11	2,23	0,83	0,90	0,80	0,44	1,05
Польща	49,58	52,9	-3,7	4,28	115,43	21,89	0,83	0,76	1,23	0,35	0,78	1,09	0,84
Румунія	47,19	49,8	-6,3	4,04	112,69	29,03	0,79	0,71	2,10	0,37	0,80	1,45	1,04
Словаччина	58,82	104,9	-2,0	0,97	112,32	13,05	0,98	1,50	0,67	1,54	0,80	0,65	1,02
Угорщина	75,93	152,1	-6,2	2,51	122,91	25,44	1,27	2,17	2,07	0,60	0,73	1,27	1,35
Україна	81,69	82,2	-17,62	3,89	118,53	51	1,36	1,17	5,87	0,39	0,76	2,55	2,02
Франція	111,67	245,5	-4,8	2,30	112,32	10,83	1,86	3,51	1,60	0,65	0,80	0,54	1,49
Чехія	42,35	65,5	-3,2	6,81	107,74	13,48	0,71	0,94	1,07	0,22	0,84	0,67	0,74

Таблиця Б.2

Розрахунок інтегрального індексу фінансової безпеки країн (2021 рік)

Країни	Вхідні (фактичні дані)						Стандартизовані дані						Інтегральний індекс фінансової безпеки
	Державний борг, % до ВВП	Зовнішній борг, % до ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Офіційні резерви в місяцях імпорту	Зміна курсу національної валюти до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП	Державний борг, % до ВВП	Зовнішній борг, % до ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Офіційні резерви в місяцях імпорту	Зміна курсу національної валюти до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП	
Австрія	82,28	163,3	-5,8	1,35	96,57	6,9	1,37	2,33	1,93	1,11	0,93	0,35	1,34
Болгарія	33,71	58,4	-4,0	8,29	96,36	32,4	0,56	0,83	1,33	0,18	0,93	1,62	0,91
Нідерланди	52,43	412,6	-2,2	0,74	96,57	7,79	0,87	5,89	0,73	2,02	0,93	0,39	1,81
Німеччина	68,62	170,9	-3,6	1,84	96,57	10,03	1,14	2,44	1,20	0,81	0,93	0,50	1,17
Польща	53,75	56,6	-1,8	4,79	99,03	22,02	0,90	0,81	0,60	0,31	0,91	1,10	0,77
Румунія	48,64	56,6	-7,2	4,28	98,03	28,89	0,81	0,81	2,40	0,35	0,92	1,44	1,12
Словаччина	62,19	135,1	-5,2	0,98	96,57	13,66	1,04	1,93	1,73	1,53	0,93	0,68	1,31
Угорщина	74,55	157,6	-7,2	3,04	98,42	25,1	1,24	2,25	2,40	0,49	0,91	1,26	1,43
Україна	68,84	64,9	-3,63	3,57	101,22	50	1,15	0,93	1,21	0,42	0,89	2,50	1,18
Франція	113,00	256,	-6,5	2,66	96,57	10,94	1,88	3,66	2,17	0,56	0,93	0,55	1,63
Чехія	42,02	73,9	-5,1	9,27	93,40	13,92	0,70	1,06	1,70	0,16	0,96	0,70	0,88

Таблиця Б.3

Розрахунок інтегрального індексу фінансової безпеки країн (2020 рік)

Країни	Вхідні (фактичні дані)						Стандартизовані дані						Інтегральний індекс фінансової безпеки
	Державний борг, % до ВВП	Зовнішній борг, % до ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Офіційні резерви в місяцях імпорту	Зміна курсу національної валюти до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП	Державний борг, % до ВВП	Зовнішній борг, % до ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Офіційні резерви в місяцях імпорту	Зміна курсу національної валюти до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП	
Австрія	82,93	165,7	-8	1,55	98,01	7,3	1,38	2,37	2,67	0,97	0,92	0,37	1,44
Болгарія	32,54	63,8	-3,8	10,65	98,24	32,9	0,54	0,91	1,27	0,14	0,92	1,65	0,90
Нідерланди	54,67	443,6	-3,7	0,73	98,01	8,14	0,91	6,34	1,23	2,06	0,92	0,41	1,98
Німеччина	67,99	164,1	-4,3	2,03	98,01	10,42	1,13	2,34	1,43	0,74	0,92	0,52	1,18
Польща	57,17	60,7	-6,9	5,78	101,57	22,45	0,95	0,87	2,30	0,26	0,89	1,12	1,06
Румунія	46,86	57,5	-9,3	5,47	100,14	29,33	0,78	0,82	3,10	0,27	0,90	1,47	1,22
Словаччина	58,90	118,7	-5,4	1,20	98,01	14,01	0,98	1,70	1,80	1,25	0,92	0,70	1,22
Угорщина	77,32	156,5	-7,6	3,58	105,96	25,96	1,29	2,24	2,53	0,42	0,85	1,30	1,44
Україна	60,51	80,8	-5,18	4,88	104,30	47,8	1,01	1,15	1,73	0,31	0,86	2,39	1,24
Франція	115,06	262,4	-9,0	2,93	98,01	11,36	1,92	3,75	3,00	0,51	0,92	0,57	1,78
Чехія	37,66	75,7	-5,8	11,29	101,21	14,22	0,63	1,08	1,93	0,13	0,89	0,71	0,90

Таблиця Б.4

Розрахунок інтегрального індексу фінансової безпеки країн (2019 рік)

Країни	Вхідні (фактичні дані)						Стандартизовані дані						Інтегральний індекс фінансової безпеки
	Державний борг, % до ВВП	Зовнішній борг, % до ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Офіційні резерви в місяцях імпорту	Зміна курсу національної валюти до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП	Державний борг, % до ВВП	Зовнішній борг, % до ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Офіційні резерви в місяцях імпорту	Зміна курсу національної валюти до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП	
Австрія	70,64	154,3	0,6	1,07	105,49	6,1	1,18	2,20	0,12	1,41	0,85	0,31	1,01
Болгарія	26,84	61,3	2,1	7,24	105,43	30,1	0,45	0,88	0,42	0,21	0,85	1,51	0,72
Нідерланди	48,55	464,2	1,8	0,53	105,49	7,04	0,81	6,63	0,36	2,84	0,85	0,35	1,98
Німеччина	58,93	147,5	1,5	1,55	105,49	8,54	0,98	2,11	0,30	0,97	0,85	0,43	0,94
Польща	45,70	58,9	-0,7	4,61	106,30	20,65	0,76	0,84	0,23	0,33	0,85	1,03	0,67
Румунія	35,11	48,9	-4,3	4,14	107,52	26,9	0,59	0,70	1,43	0,36	0,84	1,35	0,88
Словаччина	47,97	111,7	-1,2	0,83	105,49	12,15	0,80	1,60	0,40	1,81	0,85	0,61	1,01
Угорщина	63,77	98,8	-2,0	2,51	107,57	23,22	1,06	1,41	0,67	0,60	0,84	1,16	0,96
Україна	50,45	79,2	-1,96	3,47	95,02	47,2	0,84	1,13	0,65	0,43	0,95	2,36	1,06
Франція	97,43	234,5	-3,1	2,14	105,49	10,59	1,62	3,35	1,03	0,70	0,85	0,53	1,35
Чехія	30,05	75,7	0,3	9,11	105,53	13,07	0,50	1,08	0,06	0,16	0,85	0,65	0,55

Таблиця Б.5

Розрахунок інтегрального індексу фінансової безпеки країн (2018 рік)

Країни	Вхідні (фактичні дані)						Стандартизовані дані						Інтегральний індекс фінансової безпеки
	Державний борг, % до ВВП	Зовнішній борг, % до ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Офіційні резерви в місяцях імпорту	Зміна курсу національної валюти до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП	Державний борг, % до ВВП	Зовнішній борг, % до ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Офіційні резерви в місяцях імпорту	Зміна курсу національної валюти до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП	
Австрія	74,07	150,8	0,2	1,02	95,66	6,7	1,23	2,15	0,04	1,47	0,94	0,34	1,03
Болгарія	28,83	66,1	1,7	7,42	95,48	30,8	0,48	0,94	0,34	0,20	0,94	1,54	0,74
Нідерланди	52,43	489,3	1,5	0,44	95,66	7,5	0,87	6,99	0,30	3,38	0,94	0,38	2,14
Німеччина	61,32	145,8	1,9	1,33	95,66	9,74	1,02	2,08	0,38	1,13	0,94	0,49	1,01
Польща	48,71	64,2	-0,2	4,15	95,56	21,4	0,81	0,92	0,07	0,36	0,94	1,07	0,69
Румунія	34,46	48,4	-2,8	4,21	97,26	26,66	0,57	0,69	0,93	0,36	0,93	1,33	0,80
Словаччина	49,41	114,3	-1,0	0,59	95,66	12,83	0,82	1,63	0,33	2,54	0,94	0,64	1,15
Угорщина	67,32	100,4	-2,1	2,54	98,46	22,7	1,12	1,43	0,70	0,59	0,91	1,14	0,98
Україна	60,35	87,7	-1,66	3,08	102,27	46,6	1,01	1,25	0,55	0,49	0,88	2,33	1,08
Франція	97,78	221,8	-2,3	1,81	95,66	11,02	1,63	3,17	0,77	0,83	0,94	0,55	1,31
Чехія	32,06	81,6	0,9	8,52	92,96	13,61	0,53	1,17	0,18	0,18	0,97	0,68	0,62

Таблиця Б.6

Розрахунок інтегрального індексу фінансової безпеки країн (2017 рік)

Країни	Вхідні (фактичні дані)						Стандартизовані дані						Інтегральний індекс фінансової безпеки
	Державний борг, % до ВВП	Зовнішній борг, % до ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Офіційні резерви в місяцях імпорту	Зміна курсу національної валюти до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП	Державний борг, % до ВВП	Зовнішній борг, % до ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Офіційні резерви в місяцях імпорту	Зміна курсу національної валюти до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП	
Австрія	78,60	154,9	-0,8	1,06	97,98	7,1	1,31	2,21	0,27	1,42	0,92	0,36	1,08
Болгарія	31,70	71,8	1,6	8,23	98,16	29,6	0,53	1,03	0,32	0,18	0,92	1,48	0,74
Нідерланди	56,95	515,9	1,4	0,50	97,98	8,4	0,95	7,37	0,28	2,97	0,92	0,42	2,15
Німеччина	64,64	147,6	1,3	1,47	97,98	10,4	1,08	2,11	0,26	1,02	0,92	0,52	0,98
Польща	50,80	67,3	-1,5	4,61	95,85	22,2	0,85	0,96	0,50	0,33	0,94	1,11	0,78
Румунія	35,32	52,3	-2,5	5,16	99,84	26,3	0,59	0,75	0,83	0,29	0,90	1,32	0,78
Словаччина	51,46	108,2	-1,0	0,46	97,98	13	0,86	1,55	0,33	3,26	0,92	0,65	1,26
Угорщина	70,24	101,5	-2,5	2,50	97,48	22,4	1,17	1,45	0,83	0,60	0,92	1,12	1,02
Україна	71,58	103,9	-1,6	3,21	104,09	47,1	1,19	1,48	0,53	0,47	0,86	2,35	1,15
Франція	98,13	210,2	-3,0	1,89	97,98	11,5	1,64	3,00	1,00	0,79	0,92	0,58	1,32
Чехія	34,24	85,5	1,5	9,88	95,65	14,1	0,57	1,22	0,30	0,15	0,94	0,71	0,65

Таблиця Б.7

Розрахунок інтегрального індексу фінансової безпеки країн (2016 рік)

Країни	Вхідні (фактичні дані)						Стандартизовані дані						Інтегральний індекс фінансової безпеки
	Державний борг, % до ВВП	Зовнішній борг, % до ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Офіційні резерви в місяцях імпорту	Зміна курсу національної валюти до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП	Державний борг, % до ВВП	Зовнішній борг, % до ВВП	Дефіцит/профіцит державного бюджету, % до ВВП	Офіційні резерви в місяцях імпорту	Зміна курсу національної валюти до дол. США, %	Тіньова економіка, % ВВП	
Австрія	82,55	164,6	-1,5	1,25	100,24	7,8	1,38	2,35	0,50	1,20	0,90	0,39	1,12
Болгарія	35,81	78,1	0,3	8,42	100,21	30,2	0,60	1,12	0,06	0,18	0,90	1,51	0,73
Нідерланди	61,90	554,2	0,1	0,51	100,24	8,8	1,03	7,92	0,02	2,96	0,90	0,44	2,21
Німеччина	68,96	151,8	1,2	1,48	100,24	10,8	1,15	2,17	0,24	1,01	0,90	0,54	1,00
Польща	54,50	76,7	-2,4	5,40	104,60	23	0,91	1,10	0,80	0,28	0,86	1,15	0,85
Румунія	37,89	56,3	-2,5	5,41	101,34	27,6	0,63	0,80	0,83	0,28	0,89	1,38	0,80
Словаччина	52,27	92,3	-2,6	0,40	100,24	13,7	0,87	1,32	0,87	3,78	0,90	0,69	1,40
Угорщина	72,81	119,1	-1,8	2,63	100,78	22,2	1,21	1,70	0,60	0,57	0,89	1,11	1,01
Україна	79,51	121,7	-2,94	3,19	116,97	47,0	1,33	1,74	0,98	0,47	0,77	2,35	1,27
Франція	97,96	211,8	-3,6	1,91	100,24	12	1,63	3,03	1,20	0,79	0,90	0,60	1,36
Чехія	36,58	72,9	0,7	6,47	99,35	14,9	0,61	1,04	0,14	0,23	0,91	0,75	0,61

